

Oulun läänin

Kiinteistä muinaisjään
näksistä

Aarne Europaeus
1909.

15/4 1910.

Oulun läänin

Kiinteistä muinais-

jaanöksista.

Kirjoittanut

Aarne Europaeus.

Käytettyjä lähteitä:

J. Ailio. Die steinzeitliche Wohnplatzfunde
in Finnland I ~~ss 107~~ II.

O. Almgren. Kung Björns krig och andra forn-
lämningar vid Håga.

O. Almgren. Sveriges fasta fornlämningar.

Hj. Appelgren. Muinaisjäänököitä ja tarinoita
Kemian kihlakunnan itäisissä
osissa. Suomen Muinaismuistoyh-
distyksen Aikakauskirja (S. M. A.)
V.

Hj. Appelgren. Pöytäkirja 1888. Historiallinen
Museon arkistossa.

Hj. Appelgren. Suomen Muinaislinnat. S. M. A. XII.

J. R. Aspelin. Hist. Arkisto VI ss. 286-7.

J. R. Aspelin. Jättiläin tarhat Suomen rantamaillo.
S. M. A. II.

J. R. A. Vanhan Kansa muistoja Kemistä
Suomen Kuvalehti 1879 ss 38, 42.

D. Bruun. Gammel bygningsskik paa Faeroerne.
Foreningen til norske fortidsmindesmaer-
kers bevaring. Aarsberetning 1906.

J. V. Calamnius Muinaistiedustuksia Pohjan
periltä? Suomi II: 7.

J. W. Castrén. Muinaismuistoja Haapajoen
kirkkokunnasta. Käsikirj. S. Myn ark.

Zach. Castrén Vanhan ajan muistoja Kemini,
Tervolan ja Simon seurakunnista. S.
Myn A XIV.

K. Gratenfelt. Mikä oli muinainen Kouvola.
Hist. Arkisto XX, 2.

A. Hackman. Die Bronzezeit Finlands. S. Myn.
A. XVII.

A. Hackman. Die ältere Eisenzeit in Finland. I.

A. Hackman Ett märkligt bronsåldersfynd
från norra Finland. Skrifter, till-
ägnade Oscar Montelius.

Aug. Hjelt. Suomen kantarauut, niiden löytö-
ala, muoto ja sisältö.

P. Inqman. Salon kirkkokuva. Käsikirj. S.
Myn arkistossa.

J. H. Karvosen kertomus muinais- ja kansatieteellisestä matkastaan Ruusamon pitäjän koillisosaan kesällä 1900. Kopia käsikirjoituksesta H. M. arkistossa.

E. Löwenmark. Salon kihlakunnan kertomus. Käsikirj. S. Myn. arkistossa.

O. Montelius. Zur ältesten Geschichte des Wohnhauses in Europa, speciell in Norden. Archiv. für Anthropologie XXIII.

O. A. F. Mustonen Kajaanin kihlakunta. Tietoja sen muinaisuudesta. Käsikirj. S. Myn. arkistossa.

(N-m En svensk bordgård för 1500 års sedan. Fr. Nordrii. Gotlands s. k. Kämpagårdar. Månadsblad 1886, 1888.

A. L. Nyman. Muinaismuistoja Laakean kirkkunnasta. S. Myn. A V.

J. Ruoppasen kertomus matkastaan Lapin kirkkunnasta. ^{Käsikirj.} S. Myn. arkistossa.

Lauri V. Pääkkösen selonteko muinais- ja kansatieteellisestä keräysmatkastaan Tornion jokilaaksoissa Oulun hist. Seuran toiminta kesällä 1900. Käsikirj.

Lauri V. Pääkkönen. Muinais- ja kansatieteellisel-
teltä keräysmatkalta kesällä 1901. Kopia
käsikirjoituksesta H. M. arkistossa.

L. H. Sandelin. Arkeologisk och historisk beskrifning
öfver den svensk språkiga delen af Peters-
öre Lårad. S. My. A. XIV.

Herun. M. Schirmer. Horg og Hov. Aarsberetning 1906.
K. Sidenblad. Fornlæmninger i Norrland. Antiqua-
risk Tidskr. II.

A. H. Sneuman. Oulun Keskikunta. S. My. A. IX.

E. E. Takala. Muinaismuistoja Petasjoen kuu-
lakunnan Suomal. osasta. S. My. A. XVII.

A. M. Falkgren. Tärkeä pronstikauden löytö So-
dankylästä. Suomen Museo 1906.

W- n Lemmingar efter gamla boningar
på Öland. Tidskr. X s. 293—.

H. Whiteside Williams. The Clachans of Lewis.
The Reliquary VI s. 73-79.

Sitäpaitse Historiallisen Museon luettelot, to-
pograafinen arkisto, pikku tietoja Suo-
men Museossa y. m., joihinkin kuu-
kin kahdallaan on viitattu.

Alkulause.

Oulun läänin kiinteät muinaisjäännökset, jotka tässä tulevat käsiteltäviksi, olen jakanut seuraaviin ryhmiin:

I Kivikautiset asuinpaikat.

II Pronssikautiset asuinpaikat.

III Jättiläiskirkot, joita tässä nimitän rahonaan niille antamalla nimellä. Ne näytävät olevan vanhoja rakennusten perustuksia.

IV Hautausmaat. s. 100

V. Sitäpaitsä on vielä jonkko vähäpätöisempiä muinaisjäännöksiä, joista tässä teen selvää ainoastaan huomattavimmista nim. A. Sokkelolatomuksista, B. jättilinpatsoista ja C. lapinpadoista. Käsittelemättä jäävät ne pienet kivirauut, joista olen huomauttanut Hautausmaitten yhteydessä ja jotka luultavasti ovat vanhoja kunninsijojen ja enimmäkseen muinaisajaisia, sekä ne lukuisat kivi- ja maa-

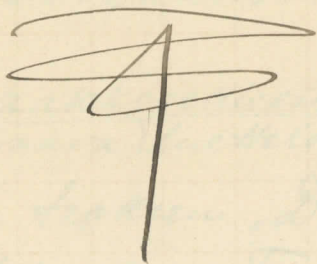
Kuopat, jotka ehdottomasti ovat seuran
yleisimmät muinaisjäännökset. Ensimmäini-
huista on lyhyt selonteko Kautaraunioitten yhtey-
dessä. Jälkimmäiset eivät mielestäni ansaitse
erikoista käsittelymistä, suuri osa niistä kuulu-
nee uuden aikuisia, ja kun ne ovat syntyneet
monella^mlaisissa eri tarkoituksissa. Jotkut ovat kiin-
teyksi mahdollisesti kivikautisia. Niistä on
aikakauden asemapaikkoihin yhteydessä puhuttu.

Niinastaan kaksi ensimmäistä ryhmää käsi-
telletäköi tulevista muinaisjäännöksistä ^{on} saat-
^{saanut} ~~neet~~ ^{muinaisjäännöksistä} erikoista tutkimusta osakseen. Toisista
ei ole edes satunnaisestikaan saatu talteen
muinaisesineitä, jotenkin niitten alkuperä ja usein
tarkoituksikin on vielä aivan hämärä. Vertaa-
malla niitä tutkittuihin muinaisjäännöksiin
omaassamme ja naapurimaissa voidaan kiin-
teyksi niidenkin selvitykseksi lausua joita-
kin arveluja. Mutta viimeistä sanaa niistä
ei vielä voida sanoa, sillä vastaileva tut-
kimustapa on osoittautunut epävarmaksi pu-
hustaastaan kiinteitten muinaisjäännösten päin-

Aä. Josin ovat niittenkin muoto ja rakenne
 kehittyneet samojen aukanien lakien alaisina,
 kuin itonaiden muinaisuuksienkin, jotenka
 niitten rakentajien Kaasallisuus ja väikeet ovat
 jättäneet niinkin selviä merkkejä, mutta esiin-
 tyvät ne selvemmin ~~parta~~ muinaisjäännösten sisä-
 rakenteessa tahi ovat havaittavissa vasta niis-
 tä löydettyjen muinaisuuksien valossa. Vesi-
 kuhansien kuluessa ovat ne vielä siitti rap-
 peutuneet ja maatuneet, että ~~piitten alkuperäi-~~
~~nen muoto on vain muuttunut~~ ne ovat menet-
 täneet alkuperäisen muotonsa. Niinpä on
 usein. Lautarauniosta usein vaikea erottaa van-
 hoista kiviäistä tahi peltoraunioista ja muista
 tilapäisistä kiviakoumuksista. Näin saatava
 vertaileva tutkimus tehdessään päätelmiään
 yksistään Ruotsin muinaisjäännösten muodon nojalla antaa
 hyvinikin esityksiä Laska-askeleita.

Jos kohta erime siis voikaan tarkoin lukea
 noista tutkimattomista künleista muinaisjään-
 näksistä Oulun ^{Nuolampi} läänin muinaisia vaiheita,
 näemme kuitenkin, että niissä puke vielä

4.
tunteimatonta ajanjakso Pöytäkirjan asetus-
historiassa addaen vain "muinaistutkijoi-
den lapiota" ^{Kuokkaa ja} tullaan salatuista kätkeis-
tään päivänvaloon. 25/XI 1909.

I. Kivikaatiset asuinpaikat.

(aakkosellisesti järjestetty)
Seuraava luettelo on laadittu J. Aihon toksen „Die steinzeitliche Wohnplatzfunde in Finland II” mukaan tekemällä muutamia lisäyksiä myöhemmin saatujen tietojen perustalla. Siitä on kuitenkin jätetty pois ne asuinpaikat, joista tiedot perustuvat inno-
naisiin muinaisesineisiin, mutta joista ei vastaiseksi tunneta mitään künkämpää jäännöstä, tulisi jaa, Kalluun rikkeroosta t. m. s. Ne tulevat esille myöhemmin Kivikaatiset inno-
naiset löydöt käsittävässä luettelossa.
Haapavesi. 1.) Pitäjän luoteis-
kulmalla on Kalarikkaudestaan mainittu Pinesjärvi. Sen luoteis-
päässä olevan Leukalan torpan

ympäristöstä on löydetty useampia
kivikautisia esineitä, joista tahteen
on saatu 2 kivestä, tuura, (ajiltaan
määräämätön) kiviase, sekä penekko,
vähän käytetty hiomakivi (H. M. I. 5218: 33,
5415: -) Viimeksi mainittu esine viit-
taa kiviaseitten valmistamiseen ja siis
myös pitempiaikaiseen asutukseen
paikalla. Siinä viittaa myöskin se kivi-
tallotettu hiekkasija, joka Kynäpään
syvästä maanpinnan alta oli tullut
esille kaivettaessa perunakuoppaa erä-
seen yläväänpään kunnassa toorpan
lahistosta, vaikka se ja kivi-
kautisten löytäjien yhden aikaisuus ei kuitenkaan
ole todistettavissa. Paikka on kosi-
n alavaa vaan kuitenkin kuivaa hietamaata,
n. 2-3 m. järven pintaa ylempänä. Kales-
tijilla on siinä ollut hyvä tilaisuus kas-
voittaa plinkeinoaan ja ne lukuiset maa-
kuopat, jotka nähtävästi ovat pyydys-
kuoppien jätteitä ja joita kaikkialla

järven ympäristössä näkee, osoittavat,
että metsästyksmaat eivät myöskään ole
oleet kehnoimmat. (Allettajoitaneen
matkakestomus kesältä 1909 J. My:n arkis-
tossa)

H. Inari.) 2. Polonjokivarresta on
"vanhan tulitijan" läheltä 2 m. syvyydes-
tä löydetty kaksoistaltta. Samoilta seuduilla
on vielä löydetty suusa, sekkin "vanhan tulisi-
jän" vierestä 1 m. syvältä, eikä kaksi kivi-
aseen kappaletta. Kivikautiseen asutukseen
paikalla viittaavat rikkonaiset kiviaseet
sekä tulitijat, jotka viimeksi mainitut ei-
vät todistettavasti kuitenkaan ole kivi-
kautio. (J. Ailio. m. t. II № 50).

Kemijärvi. 3. Raivatessa peltoa Rappa-
raisen mökkiin Koludalle Luusuun järven
itärannalla löydettiin useampia kivi-
aseita sekä niiden ohella "niinkuin kivi-
kausioja" ja hiltiä. Myöhemminkin
on paikalta löydetty "hiottuja kivikapi-
neita". Jalteen on saatu annoastaan

Kaksi esinettä. (J. Ailio. m. t. II N° 71)

4. Rovaniemen rajalla ja osaksi sen puolella olevan Pikkukylän mailta on saatu talteen useampia kivikautista asutusta osoittavia löytöjä. Paikka^{lla} toimitti^{tettiin} taktori Appelgren Kesäkuu 1898, j^{kä}n se j^{kä}n vastaiseksi antoi Kemijoki laaksossa, vⁱe- läpä Juvan jokiosasta pohjoisempaa Kallio-Purolaan, missä kiviakunien kantte on saatu kille kivikautinen kulttuurin kerros. Tutkittaessa joen eteläpuolella olevaa Rajaniemen peltoa havaittiin, kun kyntömaata, jota paikalla oli 15 sm:iä, si- poistettu, paikoiti punaiseksi palanutta liettä, kiviliuskoja, ukonkivisiipalei- ta y.m., poltetun luun siruja y.m. Kivi- kautisille asuinpaikoille ominaista, sekä kaksi kovasintaja jokunen Keristamaton Saviaotian palanen. Muutamia yksi- tyisiä esineitä m.m. yksi kiviiseen teclmä^{keen} on löydetty joen pohjois- puoleltakin. Talteen saadut löydöt

9.

Kaikkiaan on paikalta saatu talteen
14 kiviäsetta, joista 3 keskeusekoista ja
sekä 4 valmistusvälinettä, 7 koristama-
ntta saviastianpalasta sekä runsaasti
raskettuja kiviluiskoja, enimmäkseen ukon-
kivestä, jokunen limsiolostakin joukossa.
Luusirujen joukossa on kappale maja-
van ja jonkun isomman inettävän luusta.

Asutukseen pääpaikkana näyttää olleen
Rajaniemi, joka jokisuvaution pistävä-
nä niemekkeenä on ollut erittäin sopi-
va kalastajien majapaikaksi. Pää-
taien löytöjen vähälukuisuudesta ja kult.
tuurikeräksen heikkoudesta ei asutus
siinä näytä olleen pitempi aikoista.

(J. Ailio m. t. II n° 72.)

Kemijärven pitäjältä on siläpäältä löy-
detty useampia keskeusekoisia kiviäsei-
tä y. m., joka viittaa kivilautia asuin-
paikkoja olevan kielles ^{muunnally} useampiakin.

(J. Ailio m. t. II n° 69-70. 73-76.)

Kestilä. 5. Rautateella perästä

Lukajokeen laskevan Mulkanjoen
 rannalla olevaan Kankaaseen Mulkan
 kylän Parkulan talon maalla, löydet-
 tiin maanalaisen kivistä ladotun tuli-
 sijan ohelta kaksi kiviäkeveästä ja
 ympäriltä muitakin kiviaseita. Muut-
 takin talon lähistöltä on niitä tullut
 esiin, mutta useimmat niistä ovat
 hukkaan joutuneet. Paikalla toimi-
 tetuissa koekaivauksissa tuli esille kivi-
 liuskoja - niistä parisen erään hau-
 turan kohdalta - liusioista, liusis-
 pale ja hylviä. j. m. Vähä etäämpää on suolta
 löydetty kiviaseen katkelua. Lähistöllä
 pitäisi muutamalla kajalla olla maa-
 kuoppia. - Kaikkiaan on paikalta
 tallessa 10 kiviäsetta ja 4 kiviliuskaa.
 (J. Ailio m. t. II n:o 78.).

Muok. 6. Huomattavoin kirkkautineen asuin-
 paikka Oulungokivossa sijaitsee
 lähellä Honkalan taloa Pyhänsalmella
 kylässä joen pohjoispuolella juuri

11.

Pätkä kosken kohdalla. Tehdessa peltoa
kivettömälle etelään viettävälle rinteelle
talosta n. 100 m. NW kerrotaan siitä löy-
tyneen hülkiä ja poltettuja luuta sekä
myöhemmin useastiakin kiviäseita, joita
Kerääjien kautta on saapunut H. M.-oon.
Paikalla tehdysissä kaivauksista tuli
esille 20 sm. vahvan kyntömultakerroksen
alta ruosteenväristä kattoharinaata,
joka sisälsi hülkiä, palaneita luusiroja,
saviastianpalasia, kiviliuskoja y. m.
Tähteen saadut löydöt jakautuvat sen-
näävasti:

Valmiita työkaluja 39.

Keskentekeisiä " 11

Hieronkiviä ja sellauten

Kappaleita n. 10.

Kiviliuskoja n. 73.

Saviastianpalasia n. 70.

Luitten joukossa on m. m. hylkeen (*Phoca*
foetida) ja hirven (*Alces naclis*) luuta.

Pitempiäikäistä asutusta paikalla, jonka

)* Talon kohdalla on Pulunjoesta
"kiviä padon tapaan lajattain,"
nähtävästi jäännös muinaisesta
kalansyödyksestä. —

Lähellä olevan Heikkilän torpan
pellolta on löydetty myöhemmin
puheeksi tulevat pronssikeltin
valimet.

12.
asema Kalarikkaan Pulunjoen varrella
kuivalla puikeoisella riuteella tekee
sen erittäin sopivaksi siihen, osoittavat
jäljet tulenpidosta, katen hiilet ja pala-
nut maa, aterianjätteet, runsaat savias-
tiapalaset ja kiviaseitten valmistuk-
seen vutkaavat terämet, kiviluiskat ja
hiomakivet. (J. Ailio. m. t. II n:o 130.)

T. Laitasaaren Kylän Mäkelän talon
maalta oli matalalla lajulla
olevasta 3 m. laajasta, 1 m. syvästä
kaudasta löydetty kaksi kiviastetta,
joista ainoastaan toinen on salteen
saatu. Lähellä oli ollut toinenkin vä-
hän laajempi kuoppaune, josta ei kuiten-
kaan ollut mitään löytynyt siihen
peruna-kuoppaa kaivettaessa. Löytö
on esunäisiä Pulunjokivarresta
mereltä päin tulleista. Harjun alareu-
na on 20 m. merta ylempänä. (J.
Ailio. m. t. II n:o 132.)

Päättään puolivalmiista kiviäsi-

Kuva 1. Reisjärvi, Hietala.

neistä y. m. on kivikautisia asuinpaik-^{13.}
koja muuallakin pitäjässä löydetty.
viisi (J. Ailio m. t. II n° 129, 131, 133-4)
Reisjärvi. 8. Hietalan talon maalta
pitäjän kirkonkylästä löydettiin hietaa
ottaessa „viiden korttelin syvyydestä” ki-
vistä tehty liedeusija sekä kaksi kiwi-
asetta. - Löytöpaikka on kapeana n.
4 m. järven pintaan ylempänä olevaa
Kangasjärjantekoa, jota kaakossa ja luoteis-
sa rajoittaa alava vetinen nätty, kölli-
sessa Reisjärvi. Löydestäni viime kesä-
nä paikalla huomasin hietakuopan ylä-
reunassa vaalean punervan 25-27 sm.
vahvan kulttuurikerroksen, josta
löytyi joitakiuta kiviliuskoja, niiden jouk-
sa muuan hiottu aseennäköinen iske, ja
pieni kappale ^{maastopäät} kiviä, ukonkivisi-
leitä, joitakiuta saviastian palasia &c.
Kä runsaasti palaneita leusiruja.
Yhdellä kahdella näkyi kulttuuriker-
roksessa useampia palaneita nyrskiä

14.

koisia kiviä ja musta hilen sekainen juo-
va — nähtävästi tulisiyan paikka.
Hietakuoppia eli hajanteen reunassa use-
ampiakin, mutta ainoastaan kaakkois-
ja etelärinteellä olevissa näkyi kult-
tuurikerrosta. Sijaiten kuivalla hietta-
peräisellä niemikkeellä Kalarikkaan Reis-
järven ja Vuontojärven välissä lähel-
lä molempia järviä yhdistävää salmea,
on paikka ollut oivallinen kalasta-
jain asuinpaikaksi. Pitempiä aikaisia
asukkseen paikalla viittaavat vahvatko
kulttuurikerros, liekeusijat, kiviaseitten
valmistusta todistavat kiviliuskat, kivin-
kiven kappale y. m. (J. Ailio m. t. II n:o 173,
Allekijöittaneen matkakestonus kesäkuu
1909 S. M. n. arkistossa)

Rovaniemi. S. Korkalonien, joka
sijaitsee lähellä Kemijoki- ja Ounasjokien
yhtymäkohtaa Rovaniemen Kiskolla,
näyttää kuinteista muinaisjäännök-
sistään päättäneen ^{seksä} /historianta-
kainna ^{kuin} /myöhemminäkin aikoi-

)* Myöhemmän aikuisista asutusjät-
teistä paikasta mainittakoon joukko
pieneupia ja isompia kivirauniota,
jotka lappalainen kadan sija ja 8 m. s.
"Kemiläisten talensijaa." S. M. A. V s. 29.

)* Hist. Museossa on sitäpaitsen 35 ^{useampia} esin-
tää, joukossa keskeutekoisia ja muuan
hiointikivi, jotka J. Hökka on lähettänyt.
Tarkempia löytötietoja ei niistä ole.
Luultavasti on monikin niistä ~~Kor.~~
Kalonimeesta kotoisin. Kenraalitar
Rajwskin kaksoelmista Pietarissa on
myös // Koronimeesta löydettyä kivi-
asetta, joitten joukossa Koronimeeni
mahdollisesti on edustettuna. Oikio
m. t. II s. 175.

15.
na olleen erittäin mieluissa asuinpaikka.)
Lautamies J. Höikan tiedonantojen mukaisesti
on niemeestä peltoissa löydetty runsaasti sekä
valmiuta että keskeutekoisia kivi-esineitä, joista
tallasta on kalme tuaraa - niistä kaksi keskeu-
tekoista - ja muuan kiviliuska.)* Mahdollisesti
Kivikautionen oli se 5 x 2,5 m. laaja, 1/2 m. syvä
kuoppa asunon polja, jonka yllämainittu Höik-
ka oli niemellä tutkinut. Sen pohjassa oli ollut
hülen ja tuhau sekaista maata 4 dm. paksulta ja
löytyi siitä ^{oli löytynyt} (poltteja luusolmuja. Kuopan lausipäässä
oli tulisijan jäännös, jota ei vähääkään ollut nä-
kynyt maan pinnan yläpuolella. Ympäröivästä
pellosta oli aina haudatun reunaan saakka löyty-
nyt runsaasti kiviaseita, joukossa keskeutekoisiaakin,
joita esiintyi eniten kuopan läheltä. Oikio
m. t. II n. 176.

10. Rautatesta peltoa Lehtolan
metänvartijatorpan maalla Olkka-
järven pohjoisrannalle lähelle Raudan-
joen suuta löydettiin maan pinnan alta

Kivilaakkoja ja niiden päältä hiliä, tuhkaa ja kiviaseita, joista yksi tuara on tallessa. Ailio m. t. II n° 178.

11. Murolan talon maalta löydettiin kiskottaessa isoja puita juurineen irti taki kokivi ja sen vierestä joukko valmuita ja keskentekeisiä kiviaseita. Tässä niistä ole hiittävästi ainoatakaan, mutta luultavasti on niitä J. Hoikan museoon lähettämien kiviaseitten joukossa. Ailio m. t. II n° 178.

12. Ornasjoen kylän Navettakankaan talon maalta löydettiin jokitorin äästä suunta hontaa kaatessa „puolen kynnärän“ vahvan ruokamullan alta palaneista laakakivista ladottu ariina, $1\frac{1}{2}$ kynnärää pitkä, kynnärän leveä. Ympäillä näkyi suuria mukulakivia. Vierestä löydettiin kaksi tasatallaa. Ailio m. t. II n° 181.

13. Ajalan ruununtorpan luota oli 2 m. leveän ja 3 dm. syvän kuopan reunalta löydetty iso ainoastaan teräältäään hiottu tuara. Ailio m. t. II n° 183.

17.

Rovaniemeltä on sitäpäitse talessa useampia keskentekeoisia kiviasetta, lahtakiviä y.m. kivikautisiin asuinpaikkoihin viittaavaa. Suurin osa näistä on yllämainitun J. Hoikan lähettämiä ja vailla tarkempia löytötietoja. Kuten jo on mainittu lienevät useat näistä kotoisin Korkaloniemeltä ja Muurolan asuinpaikoilta J. Ailio m. t. II 175, 177, 180, 182, 184, 185-87.

Säräismiehi. 14. Huomattavin ja löytörikkein Oulun läänin kivikautisista asuinpaikoista on Nimisjärven seutu Säräismiehen pitäjässä. - Nimisjärvi on pieni 1,5 x 1 km. laaja järvi, suunnaltaan melkein N-S. Vetensä laskee se Oulunjärven ~~keuh~~ luoteisosaan n. 4 km. Oulungoen niskasta etelään päin toista km. pitkän vähävoimaisen Nimisjoen kautta (Katso Koston aihehuone seuraavalla sivulla). Rannat ovat matalia, paikoin hieta- paikoin savimaata, paikoin isokivisiä. Kivikautista asutusta osoittavia löytöjä on tullut ilmi sekä peltoista viljelystoissa, että vaasiinkin tulvaveden repi-

Nimisjärven kivikautinen
asuinpaikka. Löytöpaikat
ovat ristillä merkit yt. (Aikoin
mukaan).

18.
mästä ranta-äärästä, pitkin järven itä-
jä varsinkin länsirantaa, sieltä täältä Nini-
sjoen varrelta ja vieläpä sen suultaakin. Niistä päät-
teen on järven ympärillä jo kivikaudella, sanoin
kuin nykyin, ollut pieni kyläkunta.

Kaivauksien kautta on asutusjätteitä tutkittu
neljässä kaatua, nim. Käkölän talon ja Järven-
takan torpau rannoilla, Niemelän niemellä ja Sil-
lankorva nimisessä paikassa Ninijsjoen sukan kohdal-
la. (Katso karttaa!) Muinaisaineita on eniten saatu
talteen viimeksimainitulta paikalta. Asutusjätteet
olivat siellä aivan rantakivillä, joihin lomat
oli täyttännyt 3 dm. vahva, tumma, väriltään rus-
kean harmaa kulttuurikerros, joka sisälsi runsaasti
kuklia, palaneita lunsiruja, kiviluiskoja, saviaastianpa-
lasia, särkyneitä ja keskenteleisiä kiviaseita y. m. Kivi-
kautisille asuinpaikoille ominaista. Päälle oli kasvanut
1 dm. vahva turvepeite. Kuten myös kaivaukset Nie-
melän niemellä ja Järventakan maalla osoittivat, on
täällä asuttu aivan rantakivikolla. Viimeksimai-
nitussa paikoin oli kulttuurikerros kuitenkin
tuntuvaampi vasta rautatornan päällä, Käkölän

talon maalla tavattiin se usein omaan kella.

Kulttuurimaata oli kaivauspaikoilla yleensä 2-4 dm. vahvasti, ja oli se ylempää likaisen karmasta, muuttuen tavallisesti alempana tumman ruskeaksi tai punertavaksi. Löytyjä tuli esiin sen kaikista osista, paikoitiin sen altakin koskemattomasta maasta. Kerrastumat, livät täällä ole säilyneet alkuperäisissä asemistään, pitempiä aikaisen arituksen ja tuloväiden vaikutuksen takia. Niinpä on selvästi priikäisiä rimeitä niissä sekasin ja kappa-leita samasta kiviaresta tavattiin kaukana toisistaan ja eri syvyydestä.

Ainoat jätkeet aramuksista affiat tulisijat, joita kaikilla kaivausalueilla ~~on~~ tavattiin, useampiakin, tavallisesti kulttuurikerroksen alemmista osista. ^(useimmat) ~~olevat~~ vain hylkierrostumia, laajuudeltaan 0,5-2 m, toiset muutamia sm. vakouina, toiset läpi koko kulttuurikerroksen, paikoitiin siinäkin syvemmälle ulottuvia. Rantakivillä olivat ne tavallisesti isompien kivien nurkkauksissa. Niitä tuli esille kaivauksissa

Silankorralta 2, Meinelan niemeltä 1, Jämsänlahti-
 torpan saunnalta 2, ja Käkkelän maalta Koko-
 naista 6. Kivillä laskettuja kiviä tavattiin runsas-
 taan kolme, noin $0,55 \times 0,9$ m. läpimittainen ^{kivi}/piiri Sil-
 lankorvan kaivausalueella, limittäin toistensa
 päälle asetetuista kivistä tehty $0,5$ m. leveä kaari,
 Meinelan niemellä ja 1 m^2 laaja kiviainos nyr-
 kin kokoisista palaneista kivistä Jämsänlahti-
 ranta-alueella. Talvisen ympärillä oli tavallisesti
 laajemmalla selvästi rajoitetulla alueella kult-
 tuunikerran tummemman väristä, ja kivi-
 neitä ja lastuja, luusimja ja Saviastianpalasia
 löytyi runsaiten mutten läheltä.

Päälle kaivauspaikalta on kivilautia
 esineitä löydetty, kuten jo on mainittu, muu-
 altakin järven ympäristöistä, niiden joukossa
 puolivalmiita kiviaseita, kiviliuskoja y. m., joka
 osoittaa, että nekin ovat katoineet asuinpaikalta.
 Löydöt sendusta käsittävät kaikkiaan 220
 kiviastetta, joista runsaasti kolmasosa leikkeitä, kes-
 kentekoisia ja kioinkuvia, n. 1135 kivilastua ja
 suunnilleen yhtä monta Saviastian palasta.

1) Löytöpaikkojen asema käy selvillä
Kartan aihelinaasta sivulla

21.
Eri löytöpaikoille) ja kantoavat ne seuraavasti:

	Uusimaa.	Uusimaa. kaupunkien valmistusta kaupunkien	Uusimaa. kaupunkien valmistusta kaupunkien	Uusimaa. kaupunkien valmistusta kaupunkien	Uusimaa. kaupunkien valmistusta kaupunkien
Pellonpää.	4.	1	—	—	—
Raappana	5	2	—	2-3	n. 20.
Nimisjärven					
varsi ja suu.	5.	1.	1.	4.	n. 25.
Pillankorva	36.	11.	15	n. 315.	n. 800.
Niemelän niemi	8.	1.	4	n. 50.	60.
Uusitalo.	5	—	—	2-3	—
Järventaka	45	8	17	n. 157.	16.
Käkkölä	29.	6	5	n. 700.	n. 200.
Puhakka.	2	6	1	—	12.
Nimisjärven					
Seutu.	2	—	—	1	1.

Luitten joukossa on kauan, joutseu
majavan, kylkeen, hiron ja härjään lai-
ta. Viimeksimainitut ovat mieman epä-
varmoja. Niitä on kahdestakin koutaa niin.
Niemelän neimeltä ja Järventakaa.
Seutu on ollut asuinpaikaksi entään

)* Nimisjärven yläjuoksussa kulkee
poikki joen kivipato, joka muunoin
lienee ollut Kalanpyydyksenä. (Mus-
tione, Kajaanin läänin kunta).

)** Järven pohjoisrannassa on hiikkahajut-
ta joukko hauturoita, jotka menevät pyy-
dyshuoppien jättöksi. Aikio m. t. II s. 167.

)*** M. t. II s. 195 j. s.

22.
vieläkin Kalanpyydyksenä
sopiiva. Pienessä (Nimisjärvestä on tar-
jutunut tilaisuus kalastukseen alkun-
peräisillä neuvoilla).* Ja kun seutu on
Tyrnävä- ja Muhosjokien latvoilla olevan laa-
jän Telsonsuon ja Oulungjärven välisellä
kaipaaleella, joka on metsänsuistalla luon-
nollisena kulkutienä sen matkoilla poh-
joisesta etelään ja päinvastoin, on se ollut
metsästyksenkin erittäin edullinen.)**

Kulttuurikerrakseen vahvuis, useat tulii-
jat, jotka mahdollisesti ovat kuuluneet kota-
asuntoihin, löytöjen runsaus ja kiviaseitten vähi-
televat tyypit osoittavat, että asutus paikalla on kes-
tänyt kaavamman aikaa. On vielä eräitä löytö-
jä, jotka todistavat sen jatkuneen tavallista
piteneväkkin. Kaivauksissa Simankorvalla
löydettiin näet kivikaatista kulttuurikerrok-
sesta muutamia kappaleita lattean u. s.
permalais- tai uralilaismuotoisen pronssikel-
kin valinista (H. M. I. 3147:19-21; 4000:12, 14.), jotka
vittaavat pronssikautiseen käänteeseen psatuk-
seen paikkaa. Aikio)*** on jakanut Nimisjärvel-

* A. Hackman, Die ältre Eisenzeit
S. 11-12.

tä löytynyt saviastian palaset ~~myös~~ kauteen
ryhmään. Toinen niistä käsittää ne, jotka pää-
piirteissään ovat samallaisia kuin muualta
kivikautisilta asuinpaikoiltamme on. m. Muhok-
elta, Reisjärveltä ja Vihannista talteen saadut, toi-
nen taas on outomuuataisia, saven laadun, muo-
tonsa ja ornameetti-aiheittensa puolesta edelli-
sestä ryhmästä gyrokarti eroavia saviastioita,
Ne ovat kivikautisia paljon hienompi
tekoisia — ^{kuin edelliset} ohimeneen saaren lieenevät
ne hienoisimmat maastamme, tunnetut ke-
raamiset tuotteet historian takaisesta ajalta
— joka seikka jo viittaa siihen, että ne
olivat kivikautta myöhempiä. Tarkem-
man ajankäsitteen saamme siitä yllä-
mainituista pronssikauti valimista, jotka
ovat aivan samallaista paltettua saven, kuin
jälkimmäiset saviastian palaset ja jotka Hack-
manin mukaan ovat 7-4. sata-luvulta j. Kr.)
Mutta puheena olevalta paikalta löydetty-
jen saviastian palasten joukossa on myöskin
sellaisia, joissa on sekä ensimäiselle että

)^{*} J. Ailio m. t. II 1897.

**) J. Ailio m. t. II ss. 202, 205 ~~muut.~~

24.
toiselle ryhmälle leimallisia piirteitä).
Näistä selviää, että jälkimmäinen ryhmä on
kehittynyt edellisestä. Ja kun edelleen ta-
mä kehitys on edustettuna Nimitjärven
saviastian palasissa, on syytä olettaa että
pronssikaudinen asutus paikalla on kehit-
tynyt kivikautisesta. — Tämän nuore-
nnaan ryhmän saviastian palaset käsit-
tavat melkein puolet kaikista Nimitjär-
ven talteen saaduista. Nämä on Raappa-
nasta, Nimitjärven varrelta, Lillaukonvalla,
Niemenlaan niemeltä ja Järventakaa löydet-
tyjen saviastian palasten joukossa.

Ettei järvi myöhempiinäkään aikoi on
kiinnittänyt erämiesten huomiota, sitä osoit-
tavat pari järven rannalta löydettyä mah-
dollisesta nuoremman rautakauden alkuaikasta
esineitä (H. M. 1. 3663:21, 3873: A.) Ailio m. t. II ^{193.} m. 2

Utajärvi. 15. Raivaleessa peltoa pitäjän
poljois-osassa olevan Kuuminkijokeen laske-
van Tsovuohosjärven rannalle oli tur-
peen alta tullut esille „kekäleitä” ja kuu-

"kaankin tapaista" sekä kaksi veitsen
kaltaista kiviäsetta, jotka on leimannut ovat
hukkaan joutuneet. Lahistolla on pieniä
maakuoppia, joita mainitaan "lapinhautauk-
si." J. Ailio m. t. II n:o 214.

16. Utajärven kylässä ^(tulun joessa) olevasta Rakkosaares-
ta on kertomuksen mukaan löydetty useasti.
kiviäseita, joista kuusi osa on kuitenkin huk-
kaan joutunut. Rakki on tallessa H. M::ssä.
Käydessään paikalla oli maisteri Ailio joen
syönnässä vaurioituneissa huomannut tu-
hantekeisen kerrostuman ja sen alapuo-
lella punaista palomaata. M. t. II n:o 215.

17. Ahmaspaukkaalla Ahmasjärven polvijär-
vissä on lähellä Pieniniemen torppaa
useampia maakuoppia, joista erään reunas-
ta on löydetty pikkiteräinen, reikallinen
Rakkosaari. M. t. n:o 217.

18. Juorkunan kylässä on Küminkijoki-alue-
seen kuuluvien Hakosen ja Kaaklasjär-
ven välisellä Salminkaukaalla runsaasti
"lapinhautoja". Ne ovat pyöreitä 3-8 m.

)* Vähä Timosen järven laaksissa
oli sen rannalta tullut näkyvän 20
m. pitkä kivipaato.

26.
laajaa, useasti yli metrin syvä. Koko kangas
näyttää mullistetulta ja tiheässä näkyy maan
pinnalla koottuja maapenkeräitä, jotka ovat
syntyneet kuapista otetusta maasta. Erään sel-
laisen reunalta on löydetty kivikautien tasa-
alta. Ailio m. t. II n° 221. vrt. m^o 157 s. 146.

19. Iso- ja vähä-Timosen sekä Kaakkurilampi ni-
misten järvien väliseltä taipaleelta Juosku-
nan kylän Timosen talon maalta kerrotaan
löytyneen useampia kivikapineita m. m. kiviä.
Ennen paikan pelloksi raivaamista oli si-
nä allat 4-5 m. leveitä, 1 m. syviä maakuoppia.
M. t. II n° 223.

Vihanti: 20. Kivikaudien asutuksen jäl-
keitä on tavattu Petajäniemi, Pitkäsaari ja
Tavaskansaari nimisillä paikoilla, joista ensies-
mainittu on vetelään Suohon pistävä niemeke.
Vihannin rautatieasemalta n. 5 km. etelään,
toiset kaksi saarekkeita samassa Suossa.
Maanlaatu on mainituilla paikoilla hieta-
ja soraperäistä. Lähin vesi on pieni Vihannin-
joki, joka yhdistyy alempana Puija-

jokeen & laskee Pyhäjokeen.

27.

Ensiksi mainitulla paikalla toimitetussa kaivauksissa tuli ilmi 2m. laajalla alueella ^{30-40 sm:ia valvosti} punaista palomaata, joka sisälsi luusiruja, kiviluskoja, ukonkivisipaleita y.m.s. Nimekkeen läntirintteellä on useampia saman metrin laajuisia maakuoppia.

Rekkain löydöistä on Pitkäsaari, missä kulttuunkerrokseen kiutenkin oli suurimmaksi osaksi hävitetty ajettaessa soraa rautiatarpeisiin ja siitä löydettyt esineet enimmäkseen häipyneet tiedymättömyyteen. Koskematta jääneissä kohdissa toimitetuissa kaivauksissa tuli maataspeen alta esille paikoin aina 70 sm. valvosti kulttuurimaata sisältäen runsaasti luusiruja, saariastian palasia, kiviluskoja y.m. kivi esineitä. Se jakaantui vielä eri kerrostumiin, jotka milloin olivat ruskeita milloin tulen vaikutuksesta punertava värisiä. Ne eivät kuitenkaan vastaa eri asutusjaksoja, vaan ovat myöhempien syntyneitä. Kappaleita samasta saariastiasta on tavattuunkin eri kerrostumista. - Ennen kerrotaan Saarella

)* Saviastioitten valmistamista paikalla
 löydetään se 1 x 0,5 m. laaja kappale erittäin
 plastillista savea, joka Pitkäsaaressa
 löydettiin Keskeisä Kulttuurikerrosta.

28.
 alleen goitakin kivitettuja kaoppia, jotka Sorsan-
 vedossa oli kuitenkin hävitetty.

Tavaskansaaressa huomattiin myöskin Kulttuuri-
 kerrosta, ja ulottui se sielläkin paikoin Kuopanteina
 yli 0,5 m. syvälle. Alemmissa kalduissaan oli se kaunis-
 ta, punaista palomaa. Siitä löytyi luusiruja, kivilas-
 tujia y. m.

Käikkiaan on näiltä asuinpaikoilta saatu talteen
 36 kivi esinettä, niistä yli puolet hioinkiviä, run-
 saasti kiviliuskajia ja n. 500 Saviastianpalasta. Eri
 löytöpaikoille jakautuvat ne seuraavasti:

	Kiviesineitä.	Hioinkiviä ja kiviliuskoja palasia.	Hioinkiviä.	Kiviliuskajia	Saviastian palasia
Pitäjäniemi.	—	1?	—	n. 15	2.
Pitkäsaaari.	8	2	20.	n. 100.	n. 550.
Tavaskansaaari.	3	1	1?	n. 30.	n. 10.

Maunitakoon myös ne 3 meripihka palasta, joista
 kaksi on löydetty Pitkäsaaressa, yksi Tavaskansaa-
 rella. Luulöydöissä on Sorsan, Hyllkeen ja Hiir-
ven liuta.

Nykyisessä ^{asemassaan} ~~muodossaan~~ ovat ainakin Pitkäsaaari
 ja Tavaskansaaari ~~[olleet]~~ aivan sopimattomia asutta-

viksi. Luultavaa onkin, että ympäröivät Suot
 vielä kirkkoudella ovat olleet kalainkaina
 järvinä, sillä sellaisten läheisyys näyttää sen
 ajan asukkaille olleen välttämätön elinehto.
 Päätteen vahvasti Kulttuurikerkkosta on osu-
 tus paikalla kestänyt kauneuden aikaa.

x

x

x

Kirkkautisia paunpaikkoja on maassam-
 me ryhdytty tarkemmin tutkimaan vasta vii-
 meisen vuositymmeuden kuluessa. Nitä onkin
 saatu selville kanta kaikkialla, missä kirkkan-
 tisia istonaisia löydetään vähäkkään enemmän viin-
 tynyt. Huomattavimmat ovat Ruokosen ala-
 juoksun tienoille (Kaukolo, Räsölä), Viipurin
 seudussa (Hägrymäki, Visolampi), Länsi Uudel-
 lamaalla ja rajoittavassa osassa Varsinais Suomea
 (Pientti, ^{sita} Suomensjärvi), Turun seudulla (Rantamäki),
 Ahvenanmaalla (Sattvik, Jomala), etelä Satakun-
 nassa (Eura, Kiikainen, Harjovalta, ^{huom. ajaksi} Alastaro, Hink-
 tinen), etelä Pohjanmaalla (Ilmajoki, Lapua)

ja paikois. Hämeessä ja Savossa (Haukasalmi,
Tisalmi, Kuivovesi, Pihkipudas).

Kaikkialla sijaitsevat kiinkautiset asuinpai-
kat lähellä vettä; jokien, pienempien järvien ja suo-
juisten laukien rannoilla, josta vastoin avoimia Selkiä
on vältetty. Halitessa Paikavalinnassa on pidet-
ty silmällä etupäässä läheisten vesien kalarikkuutta
ja sopivaisuutta alkuperäisiin kalastustapoihin. Oulun
läänissä ovat useimmat jokien varilla (2, 4-7,
9, 11-12), nehan kiella ovatkin tärkeimmät vedet,
^{monasti ovat ne} mutta ~~sekin~~ myöskin pienempien järvien ranta-
milla (1, 3, 8, 14, 18-20). Kuvaa on Säräisniemellä
Asutuksen keskittyminen pieneen Nimisjärven ympärille,
kun ison Oulunjärven rannat ovat melkein tyhjiä ista-
naisistakin löydöistä. ^{muuten} Mieluiten on asetettu
kuivalle hietamaalle, aurinkoiselle, etelään
tai itään viettävälle rinteelle, tavallisesti
jotakin metriä veden pintaa yleemmäksi.
Poikkeuksen, vastaisiksi ainoan laatuaan koko
Suomessa, tekee Nimisjärven asuinpaikka, missä
kalttuunikerros täyttää rantakivien lomaa ja
osoittaa siis asutun aivan veden rajassa rantakivien

Suojasta.

Jos samalla paikalla ~~on~~ vähäikäin kauemmin asut-
tiin, kerääntyneeseen kaikkelaista torkkua, kuten astorian
jätteitä, rikkoutuneita ja epäonnistuneita kiviseitä, kiviseit-
valmistamisesta syntyneitä lastuja, särkyneitä saarias-
tioita y.m., jotka sekautuivat maaperään ja vähitellen
peittyivät talleen; ihmisten jalorissaan y.m. tuomaan
kietaaan. Näin syntynyttä kerrostunaa nimitetään
kulttuurikerrokseksi. Se esiintyy vasta maanpinnan alla ^(etupäässä) kas-
vullisuuden vaikutuksesta syntyneen m. s. humuskerrok-
sen ⁴ alla. Väri on milloin kulan vaikutuksesta likaisen
harmaa, milloin yleisimmin kerroksista luonnoiden vaalea.
Suolojen vaikutuksesta ruskealiko, milloin taas tulen
pidon ^{sta} vaikutuksesta punertava. Kaikellaist organiset
jätteet ovat vielä sen väriin vaikuttaneet. Näiden
värivaihtelujen mukaan voidaan kulttuuriker-
ros jakaa useampiin eri kerrostumiin, jotka
eivät kuitenkaan joudu eri asutusjaksoista,
vaan myöskin caumista, kemiallisista y.m. väiku-
tuksista. Yleensä on kulttuurikerros meikäläi-
sillä asuinpaikoilla täll. kello, että sen no-
jalla ei voida tehdä minkäänlaisia kroono-
logisia johtopäätelmiä. Kappaleita senas-

32.
ta saviastista tahi kiviasteesta on tavattu sen
eri osista. — Kulttuurikerroksen rakennusrip-
pau kehittyi siitä, kuinka kauan asutus on kes-
tänyt paikkansa. Käsiteltävänä olevalla alueella
on se vahvin Viikannin Pitkäsagrella, ulottuen
paikoin aina 70 sm. syväälle. Säräisimellä on
se 20-40, Reisjärven asuinpaikkana 25-27 sm:ä.
Löydöt esiintyvät enimmäkseen kerroksen kes-
ki-^{ja ala-}osissa, harvemmin alempana kosteammassa
maassa tahi ylempänä humuskerroksessa.

Asumuksien paikkaa merkitsevät tuli-
sijat, jotka ovat nyrskintä akroisista mukula kivis-
tä, harvemmin laakakivista tehtyjä, yksinker-
taisista, usein vain pienen muotoisia kiviladot-
mia, n. 0,5-1,5 m. laajoja. Ne esiintyvät tavol-
lisesti Kulttuurikerroksen ala-osassa, joskus
— luultavasti painonsa vaikutuksesta — huo-
mattavasti sitä alempana (esim. 8). Usein
on tuli tehty vain paljalle maalle ja on
sitten jätteenä jäänyt paikalle ohkempi
tahi paksumpi ^{0,5-2 m laaja} hiilikerrostuma. Löytöjä
on runsaitten tulisijojen lähistöllä, ja on
kulttuurikerros siinä muutenkin vahvem-

-)^x J. Ailio m. t. II s. 135-36.
)^{xx} J. Ailio m. t. I s. 6-7.
)^{xxx} Ailio m. t. II not 156-57.

33.
 min väritetty, joskus muodostaen ympäristö-
 tään selvin rajoin eroavan alueen, jota voinee
 pitää muinaisen kodan jouja-alueena. —
 Pihkiputaan Rönny) ja Maanias Jäkärlän
 asuinpaikoilla näyttää koko kodan perimä
 olleen kivitetty. Samallaiseen laitoon viitaa
 vanhoissa tiedoissa Rovaniemen Navettakantaan
 talon sautatorin äästä löydetystä tulisijasta.

Muualla Suomessa tutkituilla asuinpai-
 koilla näyttää kodan paja paikoille olleen muu-
 tamia dm. ympäristöön syvennyksellä. Arvel-
 laan tämän seikan johtuvan siitä, että kokene-
 ai jotalta paikalta ruohotus ja vähän maa-
 kerrosta poistettiin, kuten lappalaisten vieläkin
 kerrataan tekevän).^{xx} Maan pinnalla on paikalla
 vielä joskus näkyvissä syvennyks ja sen vieres-
 sä ikäönkumi maapenkerettä).^{xxx} Paikoille ovat
 syvennyksellekin kaivetut kuoppa-asuut olleet
 käytännössä, esim. Abvenanmaajälästä (Ailio m. t. II s. 1.) ja Aiskettäin on Viipurin luona
 Hailryymäen kivikantisella asuinpaikalla
 tehdysissä kaivauksissa löydetty sellainen, 2x2,5

)* J. R. Aspelin, Suomen asukkaat s. 7.
)* Kts. J. Ailion tiedonantoja H. M. top.
arkistossa, Läräismämi; S. M. A. IX s. 112,
O. B. F. Mustonen Kajaanin kielakunta ym.

34
m. laaja ja 2 m. syvä. — Oulun läänissäkin
on usein kivikautisia piineitä — paikoin asuin-
paikkoihinkin viittaavia — löydetty onakuo-
pien seunoilta ja läheisyydestä (7, 9, 13, 17-19).
On siis hyvin luultavaa, että ainakin osa
näistä kuopista on kivikautisten kuoppa-asunto-
jen jätteitä, varsinkin kun on helppo käsitet-
tävää, että tämä primitiivinen keino lämpi-
män säilyttämiseksi on täällä kylmässä il-
ma-alassa jo varhain tullut käyttöön)* —
Isompia ja pienempiä onakuooppia on muun-
ten tavattu melkein kaikissa Oulun läänin
pitäjissä. Raunas nimittää näitä havaluserti.
„Lapin laudoiksi.“ Suurin osa niistä on tietys-
ti kivikautta myöhempiä — useat kait aivan
uuden aikuisia. Ne ovat voineet myös syntyä
eri tarkoituksissa, niiden joukossa on valvran
kerromusten mukaan tyyshautoja, säilytys-
kuoppia, pyydyskuoppia, ruumiskautoja,
mutta myös alkuperäisiä asumuksia, päät-
täen siitä, että niiden pohjalla on tavattu
kivistä ladottun tulisiän jätteitä)*). Paitse

1^x J. H. Karvasen matkake Tomus.
1^{xx} O. A. F. Mustonen, Kajaanin kirkk.

35.
luettelossa mainittuja paikkoja kerrotaan
muualtakin niistä kiivaseita löydetyn, niinpä
(Kuusamasta)^x ja Kuumoniemeltä)^{xx}

Suomen kivikauden asukkaiden joka-
päiväisistä elämäntavoista ovat tutkimukset
kivikautisilla asuinpaikoilla antaneet selvän
kuvaan: - Pääelinkeinoina ovat olleet metsä-
stys ja kalastus ja luulöydyistä peloria² mitä
tutkia he opittukertaisilla veikeillään pyydys-
tiivat. Oulun läänistä talteen otetuissa on ~~maja~~
Lauen, joutsenen, villisoran, hylkeen, majavan
ja hiron luuta. Hylkeen luuta on löydetty
Muhoksen Honkalan, Nimitjärven ja Vihaunin
asuinpaikoilta. Ensiksi mainittu ^{paikka} (tietää Kivi-
Kaudella ollut veroattain lähellä onesta, mutta
kun emme voi ^{otaksua} ~~sanoo~~ samaa toisista paikoista,
joista edellinen on yli 122, jälk. 80 m. meren
pintaa korkeammalla, vuttaavat nämä luu-
löydöt pitempään meren rannalle ~~seutyihin~~
hylkeen pyyntipaikoihin. Omituista on ~~puu-~~
~~te~~, että peuran luuta ei ole ensinkään saa-
tu talteen koko Suomen kivikautisilta
asuinpaikoilta, vaikka useat niistä ovat

sillä alueella, jolla tuo eläin vielä meidän
päivinäimme liikuskelee (Kemijärvi, Mukos, Sä-
räismämi), jätavastoin hirven luut ovat var-
vattain yleisiä; Oulun läänistä on niitä saatu
Konkalan, Nimisjärven ja Vihannin asuinpai-
koilta. - Karjanhoitoon välttävät Nimisjärveltä
kahdeltakin paikalta min. Järventakaa ja Nieme-
länniemeltä löydettyt Lärän luut, jotka kui-
tenkin voivat olla paikalla tavattujen myö-
hemmän kalturnan jätteiden aikuisia. Muualta
Suomesta on niitä löydetty Luikaisten Uotinmäen
kivikantiselta asuinpaikalta. Toinen katieläin,
jotka Suomen kiviikauden asukkaat hirsivät,
on koiras. Että sen luuta ei ole saatu talteen
puheena-olevilta asuinpaikoilta ^{lience} ~~on löydetty~~
pelkkä ~~sattumaksi~~, ^{niitä on löydetty} varsinkin ~~on~~ ^{kuin} Vihti-
putaan kivikantiselta asuinpaikoilta aivan
Oulun läänin rajalta ~~on niitä löydetty~~.

Aseitten valmistamista näyttää laajoitettun
kateollisuutena, jälkeen siitä on tavattu
kaikilla tähän asti tutkituilla asuinpaikoilla.
Sinekseä on puheena-olevalla alueella käy-
tty etupäässä liuske-laseja, ~~etä~~ ^{eniten}

)* Nimensjärven asuinpaikalta on saatua
tallteen 9 linsioesineitä ja kolmatta kymmen-
tä linsiolastua. Pikkiväsiä muoleukätkiä
^{iof. löytöjen joukossa}
on löydetty Oulaisista 1, Rovaniemeltä 2 ja
Utojärveltä 1, Utojärven kylästä 1 pikkiväsiä (?)

)* Totonaisia asuinpaikkoihin viittä aaria löy-
töjä, kuten ^{tekoisia} muoleukätkiä, kiviseitä, hiomaki-
viä y. m. valmistusvälineitä, on Oulun lää-
nistä tallessa useampiakin. Niiden löytö-
paikat odottavat vain tarkastusta ja kaivauk-
sia antaakseen arvokkaita lisäkirikantisen
viljelyksemme historiaan. Totonaiisten löytöjen
luettelossa olen merkinnyt ne eri kolumneihin.

37.
on käytetty sädekirveliä keuhka- ja feldia.

Kaupun käyntiin ja yhteyteen naapurimai-
den jako etelä-Ruotsin lähi-paikkoihin. Vnäjän
kanssa viittä pükkiä verrattain runsas esin-
tyminen. Linsiolastuja ja-esineitä on tavattu
läännöllisesti: kaikilla Oulun läämin tutkituil-
la asuinpaikoilla ja istonaiisten löytöjen joukos-
sa on myös jotakuuta linsioisia muoleukä-
tkiä.)* Itämeren seudusta lähteneisiin vaikuttei-
hin viittaavat Vihaumin asuinpaikoilta löydetty
kaline meripihkapalasta.

Kirikantiset asuinpaikat, jotka tutkittui-
na monessa suhteessa tarkastikin valaisevat
aikakauden kulttuurikantaa, eivät kiinteään
vastaiseksi anna meille läheskään täydellistä
kuvaa sen aikuisen asutuksen levenemis-
stä. Kun ne haadaan selville saattamalla, pelto-
toissa, hiedan vedossa joutuilla tavoilla elintalteen
löytöjen johdolla),)* tulee tuo kuva vuosi vuodelta
muuttumaan ja täydellistymään sikäli kuin
viljelyksemme raivaa itselleen ^{maa-}uusia aloja.
~~Viikka attemalla huomioon käsi-istoinaif~~
~~setkin löydöt saamme~~

1) Luettelo, joka on tehty saimurakseen v. 1909 alusta, ei enää yksityiskohtaisesti pidä paikkaansa muutamien myöhemmin H. M. luetteloihin tehtyjen korjauksien takia. Se käsittää kaikki lakakuuhun vuonna 1909 saakka H. M. -seuran ja vuoteen 1907 saakka maaseutu museoihin saapuneet kivikautiset löydöt sekä johon yksit. kaksoelmassa olevia esineitä. Asuinpaikkoihin viittaavat löydöt ovat merkityt eri kolumneihin. Pitäjät ovat järjestetyt jokivarssittain eklaattis poljoiseen päin. Asuinpaikkaluettelossa mainitut ovat allekirjoitetut.

38
Mutta vähemmän satunnainen on se kuva, jonka Kivikautisen asutuksen levonemisestä saamme ottamalla huomioon kaikki tältä aikakaudelta talteen saadut löydöt. Suurin osa niistä johtuu kuitenkin lyhempi- tai pitempiä aikaisilta oleskelupaikoilta ja laput - satunnaisesti hukkaantuneet tai tahallaan (esim. ukina) jätetut - merkiksi ne alueet, joihin esineet on kootut ja ne, joita kauppa- ja matkoilla y. m. retkeilyssä käytettiin. Yleiskatsauksen löytäjien levinemisestä seuraavasta luettelosta, johon pitäjäittain on merkitty talteen saatujen esineitten määrä.)

Pitäjät.	Asuinpaikat. Kivikautiset löydöt.	Esineitä löydettiin.	
Kalajoki.	-	1+2?	Pyhäjoki. - 2?
Rautio	-	10.	Merijärvi. - 14.
Pievi	1	42.	Oulainen 1. 46.
Alavieska	-	12.	<u>Vihanti</u> - 60.
Ylivieska	-	35	<u>Haapavesi</u> 3. 39.
Nivala	-	58.	Kaisänkä. - 18.
Haapajärvi	-	77.	Pyhäjärvi 3. 40.
Reisjärvi 3.		104.	—

<u>Liikojaki</u>	-	(12)	<u>Vi.</u>	-	4.
<u>Revonlahti</u>	-	4.	<u>Pudasjärvi.</u>	1.	23.
<u>Paavola</u>	-	7.	<u>Taivalkoski</u>	-	5.
<u>Rautsila</u>	12	19.	<u>Kuusamo</u>	2.	25.
<u>Pulktila</u>	-	18.	<u>Kuivaniemi</u>	-	1.
<u>Kestila</u>	-	14.	<u>Siino</u>	2.	7.
<u>Pöyrylä</u>	-	27.	<u>Kemi</u>	6?	2?
<u>Temmes</u>	-	3	<u>Perola</u>	2.	12.
<u>Oulu</u>	-	4?	<u>Rovaniemi.</u>	20.	194.
<u>Kuhos.</u>	5.	56.	<u>Kemijärvi.</u>	7.	44.
<u>Utsjoki</u>	6.	118.	<u>Kuolajärvi.</u>	1.	3.
<u>Säräisniemi.</u>	-	28.	<u>Kittilä?</u>	-	11.
<u>Pastamo</u>	-	6	<u>Sodankylä?</u>	2.	8.
<u>Kajaani mnt.</u>	-	5.	<u>Karunki</u>	1?	-
<u>Satkamo</u>	-	14.	<u>Ylitornio.</u>	7.	48.
<u>Kukkonen</u>	-	3	<u>Juntola</u>	-	2.
<u>Risti järvi</u>	-	8	<u>Kolari</u>	-	3.
<u>Hyyrynsalmi</u>	-	-	<u>Muonio</u>	-	7.
<u>Uomussalmi.</u>	-	1	<u>Enontekiö</u>	-	4(6). ✓
<u>Ylikämminki</u>	1.	17.	<u>Inari</u>	-	5.
<u>Puolanka</u>	-	2.	<u>Utsjoki.</u>	-	1 ✓
<u>Oulun lääni?</u>	22.		<u>Lappi.</u>	-	4.

Tarkastessamme laattelos kuonaamme, että
 isompia asutuskeskuksia on ollut Raaniemellä,
 Oulunjokivarrossa, Vihannissa ja Oulun lä-
 mien eteläisimmässä Kalkassa Kalajoen yläjuok-
 sen varrella. Viimeksimainittu lienee asetettu
 ajatukseen Rikkiputaan ^{rikkaitten} ~~runsaasti~~ asuinpaikka-
 löytöjen kanssa. Verrattain runsaat löydöt Pyhä-
 jokilaaksosta osoittavat, että mainittu joki on ollut
 luonnollisena kulkutiendä Pohjois-Saaron ja Hämeen-
 eteen Käärveden ja Rikkiputaan, sekä Vihannin
 kivikautisten asuinpaikkojen välillä. Piikajoki-
 laakso, jonka yläosassa on tavattu niukkoja jät-
 teitä kuintaasta asutuksesta (5), on muuten löy-
 döistä jätteenkin tyhjä. Sitä runsaammin on niitä
 Oulunjokivarrossa, ~~(6-7)~~ ^{taan} josta useampia asuin-
 paikkojakin tunnetaan (6-7, 14-19) ja irtonaisis-
 ta löydöistä päättäen uusia on odotettavissa. Mut-
 ta itäämpään näyttää Nimitjärven valtava asuin-
 paikkalöytö olevan asutuksen rajana, sillä
 Oulun järven rannoilta ja idempää Oulun vesis-
 tön varrelta on löytöjä ylen niukasti. Vähän
 on niitä myös Oulun ja Kemijoen välisellä

* J. Ailio m. t. II ast 6-12.
** Suomen Museo 1908 s. 28.

)*** Kalajoen pitaajasta on talleissa 3 kiviast-
ta, niistä kaksi ilman tietoa löytöpai-
kasta, kolmas on löydetty Heltä kylästä Tyysä-
rjen latvoilta läheltä Alavieskan rajaa, nä-
tävösti korkeammalla sijaitsevista osista
pitaajaa.

)**** Pyhäjoen pitaajasta on saatu talteen kaksi
kiviastetta, kumpunkin löytö-tiedotta.

) Sukajoen pitaajasta ei ole talteen saatu
ainoatakaan kiviastetta.

41.
alueelta. Kemijokivarren valtavasta asutuskes-
kuksesta, jonka painopiste on Rovaniemellä, ulot-
tuu haaraux pitkin Kemijokea aina Kemijär-
velle ja aina Sodankylän rajoille saakka.
Vähäpätöisempi keskus on vielä Ylitorniossa,
Torniojosta itäänpäin olevien vesien: Lohi-
järven y. m. järvien seuduissa.)^{*} Pohjois-suomis-
ta pitaajista on löytöjä vähän, joskaan kiinteää
asutusta osoittavia ei täydelleen puuttu (2)^{*)}
— Kulkuväylinä näyttäivät olleen vesireitit,
joitten varsille löydöt ovat keskittyneet — tuskin
ainoatakaan on tavattu etään päin vesistä.

Pulun läänin kivikaustisten löytöjen levi-
nemisestä voi tehdä sen omintuiseen huomion,
että ^{niitä} ~~niitä~~ lähinnä meren rantaa olevista pita-
ajista ei ole ensinkään, ja runsaammin alkaa
niitä esiintyä vasta 3-4 peninkulman pääs-
tä ~~meren~~ sisämaassa. Niinpä alkavat löy-
döt Kalajokivarressa) vasta Alavieskan
kirkolta lähes 3 penk. jokisuulta ylöspäin, Pyhä-
jokilaaksossa) ^{****} Kemijärven puolelta, Saloisten pi-
taajasta ei ole ainoatakaan löytöä ja Sukajokivarressa) ovat ensimmäiset Rovaniemelle

1) Toinen Tuusimajakivaresta runsaasti.
3 pnt. joen suusta, toinen Rautsilan
kylässä Sikkajokeen laskevan Käsämä-
joen laiturilta.

2) Oulun pitäjältä on saatu talteen 3 tasatallhaa,
josta yksi on ilmoitettu löytyneen tiirikanojal-
ta, toiset kaksiovat vailla löytötietoja, sekä yksi
jältään määränätön reikäkivi.

3) Haukiputaan ja Alakümmingin pitäjistä ei ole saa-
tu talteen ainoatakaan löytöä.

4) Jista on tallessa 4 kiviä, kaikki pitäjien yleis-
önistä seuduilla. S. M. A. II 139.

5) Pitäjästä on saatu talteen 8 kiviä, niistä
useimmat epävarmoja tai vailla löytötietoja, yh-
den kivikaatisuus on varma, sekä löytöreditti.

J. Ailio, Wäkaplätzfunde II n:o 68.

6) Yksi epävarma kivi on Karungista.

7) Ainoa tähän saakka onitattu löytöpaikka on tie-
lääkseen Mäkelän Mäkelän talon maalla oleva (asuin-
paikkaluettelossa n:o 7). Maan on juuri on 20 m. meren pin-
taa ylempänä. Kun maankahoaminen Pohjanpeillä tied-
kijain mukaan on 1/2-1 m. sadassa vuodessa, olisi löytö, jos
otaksimme meren huuktonen maan liepeitä, 2-4 tuh.
vuotta vanha.

42.
kirkon heinoilta. Koko Limingan pitäjältä
on tallessa ainoastaan kolme kiviä, jois-
ta yksi on vailla löytötietoja, toiset kaksiovat
löydettyt pitäjän yläpäästä. Oulunjokivar-
ressa) rupeaa löytöjä ilmestymään tiheim-
min vasta 4 pnt. joen suusta yläpäähän, Käm-
mäjakivarsilta) ei mitään ole ensinkään saatu
talteen alemmaa ja yhtä kaukana sisämaas-
sa alkavat ne myös Si- ja Kuivajokien varsil-
la) Simon pitäjältä on tallessa 9 kiviä, kaik-
ki ovat löydettyt pitäjän ylä-osista, mesta lähim-
mät n. 6 peninkulman päässä Siitä (Kununtietä).
Kemin pitäjältä ei tunneta ainoatakaan varmaa
kivikaatista löytöä, Teroosta jo 14 ja Rovaniemi-
tä runsaasti yli 200. Torniojakilaaksessa) alka-
vat ne vasta Ylitornion pitäjältä. Tämä sek-
ka johtuu maankohoamisesta, jonka Pohjan pe-
illä onvallaan olevan n. 1/2-1 m. sadassa vuodessa
ja joka maan alavunden takia on saagen tun-
tuva. Mesta lähimmät ^{kivikaatit} löydöt ovat kuitenkin
siksi kaukana nyk. rantaviivasta, että
huolimatta alimpien löytöpaikkojen olevan melko
korkealla, seikka, joka todistaa kivikaatien

viljelyksen korkeaa ikää. Maan kohoaminen on kuitenkin ollut sitsi epätasaista eri aikoi-
na, ettei sen nojalla voida tehdä tarkempia
jältopäätöksiä absoluutisen kronologian alaa.

— Nopeasta maankohoamisesta ja vanikkoseu-
dun alavuudesta johtuen, että eri-ikäiset mui-
naisjäännökset Oulun läänissä lähinnä merta
esiintyvät toistensa sisäpuolella olevista vyöhyk-
keissä. Niinpä on kivikautisen löytöalueen ulko-
puolella vyöhyke kiinteitä muinaisjäännöksiä,
jotka näyttävät olevan kivikautta nuoremalta
ajalta, mutta jotka taas puolestaan esiintyvät
melkoisesti nyk. onesuuranta-asutusta Sienpää.

Tarkempia kronologisia tutkimuksia Suo-
men kivikaudesta ei vastaiseksi vielä ole julais-
tu. Yleisesti on noudatettu J. R. Aspelinin^{*)} otta-
sumaa, että sitä olisi jatkunut kautta kaskapa-
kannuden ajan Suomen sisäseuduissa ja Pohjan
perillä aina historialliseen ^(aikaan) saakka, etupäässä,
kaskapa sisämaasta ei ole saatu ollenkaan löydetty
myöhempiä muinaisiesineitä, josta on ki-
vikausi Sillä on runsaasti edustettuna.

)^{*} Suomen asukkaat st. 25-28.

Pommit. jätet toistuvasti keramiikkoinen myöh.
kulttuurin kuin kivik., Löydöt n. v. lta 500-300 e Kr.
Entas sitä seuraavilla ajoilla.

44.
Tätä ataksunaa vastustavat kiinteäkin ovat
seikat, kuten esim. Kivikautisten löytöjen esiin-
tymisen verrattain korkealla meren pinnasta.
Samoin kuin sekin seikka, että nuoremmat mui-
^{jäänäiset} naistöydät Oulijärvenmaalla esiintyvät ensimmäiseen
niiden aluetta rannempaan. Odottaisi myöskin,
että rannikkoseutujen kehittyneemmät metalli-
viljelyksestä olisi riittänyt joitakin, joskin ovik-
koja rippeitä siirtämään alhaisemmalla asteella
oleville kansoille. Sellaisista vaikutuksista ei kui-
tenkaan vastaisesti ole tavattu merkkiäkään, huoli-
onatta siitä, että jo melkoinen joukko Kivikautisia
asuinpaikkojamme on ariontutemuksella
tutkittu. Viime vuosina ovatkin muutamaiset tut-
kijat ruvenneet soittamaan Monteliutan kro-
nologiaa koko Suomen Kivikauteen ja olisi se
sen mukaan päättynyt toisen esikristillisen vuosi-
tuhusen alussa n. v. 1800 e. Kr.

J. R. Aspelin *) on jakanut Suomen Kivikan-
teen ^{löydöt} kauteen: läntiseen ja itäpohjoiseen „maakun-
taan“, joiden rajana ovat Kyminjoki, Hauhon
vedet, Längelmävesi, Näsijärvi ja pohjoisessa

11. Nämä mainittakoon, paitsi niitä kalinea on-
rikka-palaita, joista jo ennen on puhuttu, muutamia
vasarakirveitä. Tätä avelajia on Oulun läänistä
löydetty Kaikkiaan / ^{Skand} kappaleita, nim. 2 Karon-
delta, 1 (Skandinaavinen) Paavolasta, 1 (keskeutekonien)
Utsjärkeeltä, 1 (Skandinaavinen) Kuusamosta, 1 ^{Saman muot.} ~~Utsjärkeeltä~~
toinen Rovaniemeltä, ^{seksi yksi} pohjoisvenäläistä
tyyppiä Pudasjärveltä sekä ^{viisi yksi} ~~viisi~~ ^{Maakoksesta} ~~Maakoksesta~~.
Viimeksi mainittu ei ole tallessa, mutta sitä olevas-
ta piirustuksesta päättäen on se muodeltaan
Skandinaavinen (Suomi II: 7 kuva IV) Sitap. yksi Ke-
mijärveltä ja toinen ^{Ylitornista} ~~Ylitornista~~.

45.
Mäntäin joki. Edelliselle maakunnalle lei-
muksia ovat veneenmuotoinen Skandinaavinen
vasarakiives ja vaajanmuotoiseen, poikkileik-
kaukseltaan ^{nebi kulmaisen} ~~suorakaiteenmuotoisen~~ ^{n.s. hakuniskaisen} kiives, sekun-
muodeltaan yhdenkaltainen Ruotsissa tavattujen
kaussa. Itä-pohjoisella alueella, johon Oulun
lääni kokonaisuudessaan on luettava, ei aosta
Skandinaavis-peräisiä muotoja tavata, kuin Setu-
malta, jota aston ^{ja keramiikka} sikäläiset ^{esinemuodot} ~~lähiin~~
nä liittyvät pohjois-Venäjän ja myöhempien
tutkimuksien mukaan ^{myös} ~~ita-Venäjän~~ ^{Kapari-}
kauden ilmiöihin. — Lounasta ja etelästä
pääi tuleihin vaikutteluihin viittaavat kivi-
kautiset löydöt Oulun läänistä ^{supistuvat} ~~hyvin vähin~~. Pohjoisimman Pohjanmaan: Kemij-
ja Tornionjokilaaksojen kivikautien vilgelys
on taasmonessa suhteessa asetettava yhteyteen
Saman aikakauden vilgelyksen n. s. arktisen
tykman kanssa Pohjois-Ruotsissa ja Norjassa.

II. Kiinteää asutusta osoittavia pronssikautisia löytöjä.

Oulun läänistä on löydetty joitakuuta pronssikautisia muinaisesineitä, jotka kertovat pronssiäseita täällä valmistetun ja siten viittaavat myös pitempiaikaiseen pronssikautiseen asutukseen Pohjan penillä. Muualta on astamme ei ^{tämän aikaisia} pronssikautisia asuinpaikkalöytöjä tunnetta, ja Skandinaviassakin, missä ^{muut} löydöt täältä alialueelta ovat hyviäkin runsaat, kuuluvat ne harvinaisuuksiin. — Tarkoittamani löydöt ovat seuraavat

1) Järämsmäen Nimisjärveä on kivikautista kalturnikerraksesta, kuten kivikautisia asuinpaikkoja (14) käsitellessä on jo mainittu, löydetty muutamia kappaleita savesta peltettujen muodoltaan latteiden o. s. permalaisten orsikelttiä valmistaa. Ne kuuluvat vähintäänkin kakkurin

)* Viime aikoihin saakka ovat ne olleet
ainoat laatuaan siinänoastaan Suomes-
ta vaan muualtakin tuunetuista. —
Askehtäini on kuitenkin Asakellin koko-
elmiin ostetuissa Saksailloin muu-
esinekakokelmissa huomattu joukko Savias-
tiempalasia — löydettyt Uusalin Seudulta
— jotka ainakin saveen laadun ja kokoonpa-
non sekä ornamentteinsa puolesta suu-
resti muistuttavat näitä Niemijärven
toisen ryhmän Saviasiota, jotka siis alkii,
kuten myös valimien osoittama Keltinuo-
to välttävät itä-Venäjän Keltinuo-
kustasta lähteneisiin vaikutteihin.

xx J. Ailio, Wohnplatzfunde II no 129.

x) Myöskin. Siihen arvellut ne Hankasalmen
Löydöstä päättäen kivi ylipäätös-keini edellytänä.
(Kampakkam.) Arvelleen keltimustoa sikä var
haiseksi kuparikauden "Flackheiliksi". Toki-
min onnukaan on taas keltimusto myöskin suuri-
na, lattia, kohoavuuksina. Jossin Hankasalmen
Löydöstä tehty johtopäätös pitää paikkansa, on
~~se~~ Kiviä. Keltimusto suuri-
na.

valinnin. - Samasta paikasta on löydetty ^{47.}
~~janssasta~~ kivikaudisten soviastiaupalosten
ohella joukko kehittyneempiä keraamisia
huutkeita^y, jotka saven laadusta päättäen ovat
nykyaikaiset mainittujen valintien kaupsa.

Nämä pronssikautisen asutuksen jäänteet esiintyvät sekasin kivikautisten kanssa ja kuten nekin, paikoin rautakivien välissä, osoittaen siis yhtä primitiivistä kulttuuristakin. Ja joukko välinuotoja kivikautisen ^{ja} pronssikautisen keramiikan välillä todistaaakin viittaakin siihen, että asutuspaikalla olisi yhdenyhtäsoisesti jatkunut kivikautisesta. H. M. I. 3147:19-21. 4080. S. My. A. XVII ss. 367-70, 395-97. J. Ailio №193.)

2. Muokseen Pyhänsivon Kylän Takolan talon Heikkilän torpan maalta on löydetty yksi isompi ja 2. pienempää kappaletta perma- laismallisen onniketkin valimista, valmistetut talklori^{kpi}iliuskeesta. H. M. l. 3645: 37. Torpan pelloista on sitapäätse löydetty useampia kiviä sineitä, jotka näyttävät viittaavan kivi- kautiseenkin asutukseen paikalla).^{x x} Nivan

)^{*} A. Hackman, Ett märkligt brons-
äldersfynd

)^{xx} Ed. m. t. s. 5.

^x) Senen mukaan 3 periodilla,

48.
lähimmässä naapuristossa on myös edellä
mainittu Honkalan isokko kivikautinen
asuinpaikkalöytö (Kt. luetteloa kivik asuinp.
n:o 6).

3. Kemijoen pitäjän Alapaikkolan kylästä
on lähellä Anttilan l. Nikkonilan taloa,
Kemijoen itäraunalla n. 2 1/2 km. yläjoen
joen suusta, löydetty onsiteltiin valimeet
vuolukiveä. Niiden edustama keltinuofo
on taktori Hackmanin) mukaan Skandinaavi-
nen Mälar-tyyppi, Monteluisen pronssikau-
den neljänneltä tai viidenneltä periodilta.
Siinä on kiinteäkin joitakin vieraita pier-
teitä, jotka ovat saattaneet mainitun tutki-
jan epäilemään valimeä keskentekeisiksi.
Niinpä on silmukka umpinaisen ja orna-
menttiivivoista puuttuu kokonaan pitkittäin
kulkeva ja poikittaiset jäävät keskeltä
katkonaisiksi. Ainakin osuinaisen ominaisuus
on vailla vastustusta Skandinaavian maasta.)
Sen sijaan on siitä ilmennyt Itä-Venäjä-
lta siellä viime vuosina tehtyjen tutkimus-
ten kautta. Volga-Kaman alueelta saa-

1) Suomen Museo 1909 s. 28.

2) Sausailorin kokoelma 3266, 3264,
3274, 3265, 2287, 4275

3) A. Hackman, Eisengit s. 12.

49.
Tujen onnikeltien joukossa on oimittain ainakin
13 skandinaavista pronssikeltiä, kaikki Mälar-tyyp-
pejä. Näiden joukossa on kuitenkin 7, jotka ero-
vat puhtaasta Mälar-tyypistä siinä, että ^{Parista} kiltio-
kasta on jäljellä vain umpinainen sudineatti, ja
että ornameenteista puuttuu pitkittäin kulkeva viiva
ja poikkiviivat ovat kelteltä katkonaiset. ² Nais aivan
samoin ^{allainia} kahdella kuin Remin kelti. Koska ai-
nakin ^{jälkimmäinen} ensin aineen ominaisuus on Skandinaavista
kultematon, lienee puhteenalainen keltinuoato, josta
ka Remin keltikin kuuluu, pidettävä Mälar-tyypin
itä-venäläisenä jäljittelynä. Tältäään se ei voi olla
sitä vanhempi, mutta kyllä huomattavasti nuorempi,
varsinkin kuin itäisellä kulttuurialueella nuodot
ovat paljon pitkämpi kestäisiä kuin lännessä. ³
-Koskawaaksissa löytöpaikalla, jossa olin läsnä,
tuliville pari pientä kivistä ladottua teli-
sijaa joitakin dm. maan pinnan pelta. Näiden
ikää ei kuitenkaan voitu määrittää, mistä kun
ei, eikä myöskään näitä ympäröivästä maakerrok-
sesta löydetty mitään.

4. Eheät permalaisen lattean onnikeltiin valin-
^{vuolukivinä} muatit, löydettyt Ylitornion l. Alkkalan

50.

pitäjän Lohijärven kylän Kruununmaan ta-
lon(?) luota. H. M. 1. 2160.

Nämä muinaisloydöt todistavat pronssi-
aikaista Pohjan perillä valmistettua. Todennäköi-
sesti ovat itse valimiekin täällä tehdyt, näihin
käytettyä kivilajia (talkkikloriittiä, vaselä-
veä) kun pitäisi löytyä niiden löytöalueella,
ja kaskapa ei ole kuin ajateltavissa, että perma-
laisen ja uraalilaisen kulttuurin kuparikkeilta
Sydänseudulta, jonneka valimien edustamat keltti-
muodot viittaavat, olisi tännä kuljetettu valimia
kun valmūt keltit samalla vaivalla olisi tännä
tuotu.

Suurin osa Suomesta löydettyjä ^{pronssikauden} ~~pronssi~~esineitä
— niitten luku on ~~nyt~~ 63. ja sitäpaitsä joitakui-
ta epävarmoja lisäksi — on asetettava germa-
nisen ja etenkin Ruotsin pronssikauden ilmiöit-
ten yhteyteen. Sitävastoin löytyvät putteenaole-
vat kelttimuodot lähinnä Kama-Volga-alueen
pronssikauden ryhmään. Samalle taholle
viittaavia pronssia on löydetty muualtakin
Suomesta, nim. 2 onsi kelttiä Porvoon lähitäl-

1) De ältere Eisengeit ss. 11-12.

2) Kemin kelti poisluehtuna.

^{ja Noorma Kulta}
tä, yksi Laukaalta, samoin ^{siis myös Maaninkaasta} Pielavedeltä. Sellai-
nen on myös löydetty dyckseen pitäjältä Ruotsin
Lapissa. Pukon ja Hackmanin) mukaan joutu-
vat nämä permalaiset eli uraalilaiset pronss-
sikäuden löytöksi ~~Maaninkaasta~~ 6-3 pataluonil-
ta e. Kr. siis ajalta, joka vastaa Monteliuksen
pronssikauden kaudetta ja esiroomalaisen rau-
takauden kauden ensimmäistä periodia

Puheen alaiset valinnuotit osoittavat,
että pohjois-Pohjanmaan jokien ^(pronssikauden) varilla oli asu-
tusta, joka oli haaraux itäisellä kuttuun-
nyhmästä, jonka painopiste oli Uraalilla ja Vol-
ga-Kaman alueella. Koskapa itääläiset muo-
dot ovat hyvinkin läheistä sukua itäisille
esikuvilleen, on oletettava, että itä-Venäjä
ja pohjois-Pohjanmaa ^{jo kolmatta tuhatta vuotta} ~~käsittelevänä~~ ^{sitten} alivat keskenään vilkkaassa yhteydes-
sä. Tätä yhteyttä lievenät välittäneet Pohjanmaan
joet, joita myöten myöhempiinkin aikoihin kaup-
patie kulki Venäjän mereen laskevien jokien lat-
voille, sekä sieltä Venäjän mereelle, josta taas
Venäjänjokea ja sen Syväjokea myöten päästiin

Y. H. M. L. 4740: 1-4.

J. A. M. Tullgren, Tärkeä prossiikantti:
nen löytö Sodankylästä Suomen Museos 1906.

2

52.
lähelle itäisen kulttuurin sydänsenttiä. Idästäpäin viitoittavat tietä kaksi Pinegaltta löydettyä permalaista ^{Kaunista eläinpaikkaa} ~~onnikeltia~~ ^{Horistetta} (Nivesta).

Ovatko nämä prossiikantit asuinpaikkalöytöimme asetettavat yhteyteen Kivikauteen Kanja, on vastaiseksi vaikea ratkaista. Huomautettakoon kuitenkin, että Järvisenmen Ninijsjärven asuinpaikalla prossiikantien viljelys näyttää suorastaan kehittyneen Kivikaudesta ja että myös Muhoksen ja Alkkulan keltit valimet ovat löydettyt seudulta, mistä Kivikaudella on ollut asutuskeskuksia. Sitäpaikse näyttävät kuminaukin pikaikauden viljelyksen syntyänsä ^{olevan} samalta taholta elvittäisä, eli kää toisin sanoen kumpikin ovat kaavauksia samasta kulttuurikeskuksesta. — Enkäs on kehitys täälläkin ollut yhdenmukainen.

Oulun läänistä on sitäpaikse kaksi näistä prossiikantista löytöä nimen 4 prossiimeikkaa, löydettyt ison Kiven alta Kitisen joen varrelta Petkulan kylästä Sodankylän kirkolta 37 km. yläpäin) — ne ovat germaniaa tyyppejä Montelauksen prossiikauden viidenneelta periodilta) — sekä Kuparinen molen

N. H. M. 1. 3360

Fr. Suomen Museo 1900 n. 86.

)³ Ibidem s. 82.

Kärki), löydetty läheltä Pitsunmaran miniä-
rajakevää Utsjölta Norjan rajalta, 3 punk. Va-
raukiononosta.

vaikkuonosta.
Mikä Sodankylän miekkoihin tulee, eivät
~~ei~~ yksistään muodollisesti, vaan myöskin löy-
dön laadun puolesta voata asetettavasta germaanisesta
kulttuurin yhteyteen. Löytöä on näet pidettä-
vä u. s. vatiivilöytöinä), jommoiset germaanisen
kulttuuriryhmän alueella ovat kaikkina aikoi-
na yleisiä ilmiöitä, mutta joita ei tunneta itä-
Venäjän pronssikaudelta. Löydön laadusta voinee
süs päättää, että germaatit itse ovat pronssi-
kaudella Kemijokivarssia taivaltaneet, joka
seikka tuutuu sitä mieltä käynnittävänä mältä, kun
germaanisesta pronssikauden asutuskeskustia
(Ruotsissa ja Suomessa)
ei löytäisi alle allat tietäkseni Upplantiassa ja
Kyröjökilaaksoa pohjoisempaa. ~~Tämä~~ Jor-
takin intonaaisia löytöjä on pohjoisempaakin,
mutta oimitten määrä on luetta).³- Tälättään ovat
Sodankylän miekat
löytö jonkun verran permalaismuotoisia löy-
töjä vanhempi.

1) Kts. myös Appelgrenin tiedonantoa
H. M. top. ark. I:n kapseli. Tarkoittaa
kaikista päätään Isohahtia.

2) Jättiläiskirkko, Huhin "maalla" Kaiston
salon saralla n. 5 neljännestä Konti-
lasta S. Kälkäjärvestä klm. verran
SE, Hj. Appelgrenin tiedonant. H. M. top. ark.

III "Jättiläisten kirkot."

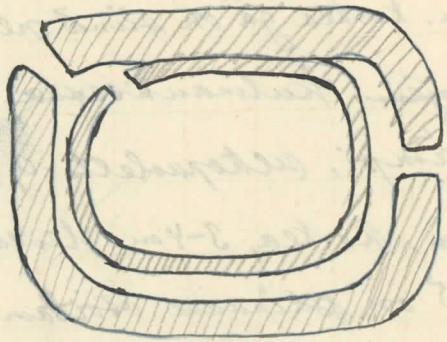
Ylläolevan sattuvan nimen antaa rahva-
nille soikeille tai tasakaiteen muotoisille
kivitarhoille, joita siellä täällä Pohjanmaan
rannikkoseudulla tavataan. Tämä ryhmä
muinaijaainäkkiä on Pohjanmaalle ominainen,
ollen yltä ainoasta poikkeusta lukuunottamatta
muualla Suomessa kokonaan väillä vertauskohtia.
Kun kuumi osa "jättiläisten kirkkoja" on kat-
teltavana olevan alueen rajojen sisällä, olen
seuraavaan luetteloon attanut kaikki maastam-
me tunnetut samallaiset kiinteät muinai-
sjaainäkket, saadaksemme kokonaiskuvan
koko ryhmästä.

Ti. 1. Kangas kylän takamaille on Iso-
huhti nimisellä Kangasniemellä, joka ympä-
röivästä soista kokoa 6 m., "Metelink" koki mai-
nittu kivitarha. Se käsittää kaksi sisäkkäin ole-
vaa vallikahää, joista ulommainen muodostaa
huinan kaarevasivun, sisempi päistään

55.

pyöristetyn tasalaiteen. Koko muinaisjäännös on 38 m. pitkä (NW-SE), 28 m. leveä, sisäkehän ympärillä ala on 18 x 9 m. Ulommainen kehä on 5 m. leveä, 0,6 - 1 m. korkea ja on siinä neljä aukkoa, yksi kussakin sivon kulmauksessa. Sisävallion paljon mitattomampi, ulkopuolelta 0,6, sisäpuolelta ainoastaan 0,3 m. korkea, 3-4 m. leveä. Molempien päättyjen keskellä on painanne osoittamasta porttiaukon paikkaa. J. V. Calamnius oli paikalla käydessään kaivaukseen kautta tutkinut vallien rakennusta, ja huomannut, että ulkokehässä oli aineksena käytetty kiviä ja soraa, sisäkehässä melkein yksinomaan soraa. Tsk. kuhunkin paikkaan nähti paanun bitä ainetta, mistä siinä luonnostaan löytyi. S. My. A. IX s. 70, S. My. A XII s. 213. Suomi II: 7 s. 215.

2. Mäntyselkä nimisellä jokseenkin korkealla lankaalla Piittitörmän kylästä lounasta kauden on luontaiseen kivirakkaan raivattu suorakaiteen muotoinen, 8 sulta pitkä (NW-SE), 3 sulta leveä alue läjäpäinällä kivet ympärille valliksi, jonka ulkopuolellakin erottaa vakasta vähäinen ojaune. Väitelty vallion toista sulta leveä, kynnärin korkea. Porttiauukkojen jälkiä ei siinä näy. Ympäröivästä

Kuva 2. Ti. Rajakangas.

keivirakassa on kaivettuja kautaruita, niistä muuan 3
sylan läpimittainen aivan vallin värsessä. S. My. A. IX
s. 76. S. My. A. XII s. 213.

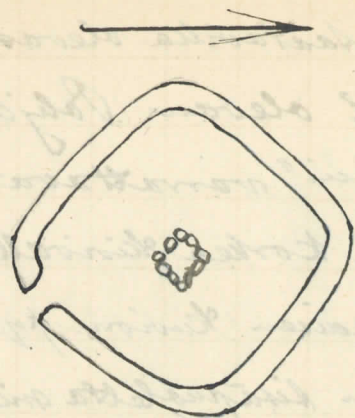
3. Haukiputaan ja Tiin rajamaille Mäntyselästä
n. Kolme neljännestä eteläis kauden sijaitsee soi-
den keskellä Korkeahto Rajakangas. Sen yleisimäl-
li karjantekoa on kivitarha, muodoltaan kulmistaan
pyöristynyt ja sivuiltaan kaartava suorakaide, kooltaan
14x10 sylvä (pitempi suunta E-W). Vallion tehty lato-
nalla käsi lükuteltavista kivistä ja on se 2-3 sylvä
leveä, paikoin runsaasti kynnämiä korkea. Aakkoja
on künden kaksi; toinen itäisen päädyssä keskellä,
toinen luoteiskulmassa. Vallikkeen sisäpuolella
kiertää sen kanssa yhden suuntaisesti paljon vä-
haisempi vallin tapainen kiviladellma.

Kauksalla on lähellä vallia isoakko kivirottkio,
jota rahvas kutsuu „lakastien“, nimitäten itse kivi-
tarhaa „gättiläisten kikkoksi“. S. My. A. IX s. 76, S. My.
A. XII s. 212.

^{V(4a)}
Jyväskylän pitäjän Majakoidas (l. Lajun-
Salmenkangas) nimisellä matalalla niemekkel-
lä Leppäveden itäosalla on muinaisjään-

nös, joka sita saatavilla olevasta kuvauksesta
 päättään näyttää olevan Poljanmaan, jätti-
 läisten kirkkoihin" varattava: - Kivistä koostu-
 3m. leveä, 0,7m. korkea kiviwalli muodostaa
 suorakulmion tapaisen kuvion pyöristetyin kulmin,
 kooltaan (vallien sisäpuolelta mitaten) 35x16m.
 Suunta on E-W. Eteläisessä pilkässä siinä on
 porttiantko. Paikkakunnalla nimitetään kivistä
 kaa, jättiläisten kirkoksi l. liinaksi", nimen samoin.
 kuin samantapaisia ~~muinaisjäännöksiä~~ meinaisjäännöksiä
 Poljanmaallakin. Neljättä venäjän viisikalta
 pohjoiseen pitäisi Kanavorella olla Samalainemijät-
 tiläisten liina." S. My. A I s. 199.

Kannus. V. Hüdenukari nimisellä matalalla
 harjanteella Välikannuksen kylän mailla on
 keskellä kivistä kiviwalli, joka rajoittaa
 epäsiinäällisen korkean 49x28m. laajan alueen.
 Valli on 1-2m. leveä, 1-0,5m. korkea, aukkoja on
 siinä 4, yksi aina kunkin sivun keskellä. Kivirakas-
 se on sellä kehän sisä- että ulkopuolella useita
 laatuovita. Muinaisjäännöstä nimitetään paik-
 ka kunnalla "Hüdenukariinaksi." S. My. A XVIII s. 208.

Kuva 3. Kemi. Jättilin letto.

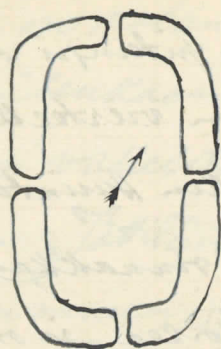
Kemi. 6. Jättilin letto on pitkällä koirumet-
sää kasoava alue Limon- ja Kemi-jokien väli-
mailla Akkunuspeu latvoilla. Sen luoteispää-
ssä on luontainen kivirakka, jonka keskellä si-
jaitsee „Jättilin kirkoksi” mainittu muinaisjäännös.
Kehävalti, joka on 1(-2) m. korkea, 1 1/2 kypärää
leveä, kiertää nelionmuotoisen alueen, jossa
sivut ovat heinan ulostaahtavat ja kulmat
pyöristetyt (kts. kuva 3). Läpimittaa on 8-9 m. Lou-
raissivussa on eteläisen kulmauksen vieressä
aukko. Keskellä on pienempi ^{matka} sitomista kivois-
ta kuin Kehävalti, ladattu nelio, jota valvoas nimit-
tää „alttariksi”. Ennen kerrotaan muurin olleen
4 kypärää korkeaa ja vähän sisäänpäin kulta-
van. „Muurin ulkopuoli on ~~pekkä~~ pelkkää kivikou-
matta sisäpuolella on ruokamultaa ja siinä kas-
vaa koiruja ja piklajia. Ehkä voi olettaa, että kital-
la on aikoinaan ollut puutatto, joka on pudonnut
alas ja muodostanut ruokamullan”. Linnuntietä
on mereurantaan paikasta suunnilleen 3 penin-
kulmaa. S. My. A. XII s. 358. S. My. A. XIV s. 249-50.
Kälviä. 7. Kettuhajulla, joka sijaitsee

)* Samassa Hillin kylässä olevalla Rik-
kokankaalla on useampia kiviralleja, jot-
ka eivät kuitenkaan muodosta suljettua
kuviota. Yksivalleista päättyy isompiin
kivirokkuihin. Jätiläisten kerrotaan paikkoi-
silla kirkkoa hommanneen. (S. My. A. XVII s. 201, 218,
Asemapiirros XIII). Muinaislinnana, jommoiseen
sillo on verrattu, ei se saa selvitettään.

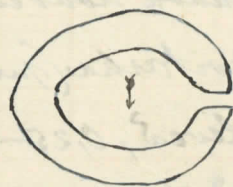
59.
Kähriajokispuolta on 1/5 muk. kaakkoon lähellä
Havetelinrajan, on suikea kivitarha, jonka laa-
juus on 45 x 30 m., pitempi suunta SW-NE. Osa
kivisaitaa on laajun vierteellä. Kehän sisäpuo-
lella on kalne vallin suuntaan kulkeva kivi-
jätää, niistä kaksi runakkain. Muuri on 1/5-2 m.
leveä, 0,25-0,50 m. korkea ja on kuulema useissa
kohdissa „tyyri väikeä eroittaa”. Pyöte on epäillä
sitä kokonaan luonnontyöksi. S. My. A. XVII s. 199.
(Katso asemapiirros XII)

8. Leiviskänkajalla, joka sijaitsee reoijen välissä
Hillin kylästä kaakkoon kahden, on pitkäpyöreä
45 x 23 m. laaja kivitarha (pitempi suunta E-W).
Kehävalli on 2 m. leveä, 0,25-1 m. korkea ja on
siinä erotettavissa kalne porttialukkoa, yhti-
kin sivua keskeltä, paitsi itäosissa, joka on ko-
konaan lajonnut. Länsipuolella on tokan sisä-
puolella kehämuurista kiinni^{iso} kivirokko, joka
on n. 6 m. halkimitalen, ja pari pienempää
kivikokoa. S. My. A. XVII s. 202.)

9. Lersmo. Maella Holmboändan luona on
300 jalkaa pitkä kivimuri, joka muodostaa

Kuva 4. Liminka, Mustosenkangas.

Kuva 5. Muhos, Jättiläisaaari.

)* Vet. Suomi II: 7 s. 236.

ympyräisen päin. S. My. A XIV s. 48.

Liminka. 10. Mustosen kangas nimisellä nevojen kiertämällä korkealla maalla n. 3 virstaa lounaseen Liminganjärvestä on kaakoa korkeimmalla kohtaa „jättiläisten kirkko”. Se on nurkistaan pyöristyneen ~~hat~~ suorakaiteen muotoinen (katso kuva 4), ^{kirjittuna} kooltaan 14 x 7 sylvä (pitempi suunta SE-NW). Kehävalli on 2 sylvä leveä, kynnärän korkea ja aukkoja on kinnä 4, sidunnällisosti vastapäätä toisiaan kunkin sivun keskessä. Kaakkoispuolella oleva on paraiten säilynyt. Se on n. 2 kynnärää leveä ja sen kummallekin puolelle on kiviä asetettu muodostamaan ikäaukuihin piäpieliä. S. My. A XV s. 96.

Muhos. 11. Jättiläisaaari niminen pieni Suosaareke sijaitsee Oulungoen pohjoispuolella Pöytäjärvellä n. 2 virstaa kaakkoon. Sen tasaista lakea ympäröi 2 sylvä leveä, paikoin aina 2 kynnärää korkea kivi-valli, muodostaen oikean melkein munanmuotoisen kuvion (katso kuva 5), joka pinta-alaltaan on 8 x 5-4 sylvä laaja (vallien sisäpuolelta mitaten) ja idästä länteen suunnattu. Ainoa portti-aukko on länsipäässä. Paikka kuntalaiset nimittävät muinaisjäännöksi „jättiläisten kirkoksi”. S. My. A XV s. 81)*

)* Järninkosken niskassa pitäisi olla
kirjoato, jota muinoin lie kalonpyydyk-
senä käytetty. S. My. A. IX s. 123.

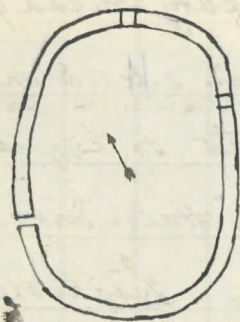
Terve Ra. Paavola Järninkosken laiturilla.

Ks. Suomen Museo 1913.

61.
12. Järninkosken kankaalla Vuodon kylässä
Käminjoki joen eteläpuolella on kankaan loi-
dassa, samaan tapaan tehty vaikka paljon pienem-
pi "muinaisjäännös" kuin edellä mainittu. Vali
on tehty isoista kivistä, on kynnäriä korkea
n. 2 kynnäriä leveä, piirittäen soikean $3\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$
Sulsta laajan (E-W) alueen. Itäpuolella näkyy
isokkaita onatuneita kiviä, sekä luoteiskulmassa
iso päältäään tasainen reuniltaan ikäänkuin
pienemmillä kivillä pörräytetty paasi, jota on velloan
"jättiläisten pöydäksi". S. My. A. IX s. 83)*

Paavola. 13. Luinankankaalla, joka sijaitsee
lähellä Pehkolan kylän Mäkelän taloa Säkajoen
eteläpuolella kirkolta n. 7 km. glöspäin, on puke-
naalevaan ryhmään luettava muinaisjäännös, josta
tässä kerron viime kesänä paikalla käydessäni teke-
mieni havaintojen mukaan. Luinankangas on pienellä
mäntymetsää kasvava kukkula Säkajoen rannassa,
ja rajoittaa sitä pohjoisessa mainittu joki, muualta
alavammat niitty- ja peltomaat, jotka tulvan aika-
na ovat aistain veden alla. Länkipuolelta kohoaa
se niistä aivan loivasti, muut vierteet ovat sitä

Kuva 66. Paavola Linnaukangas.

)"Vrt. J. V. Calamniuksen mielipidettä asiasta.
Hänen mielestään, näyttää muinaisja'ännöksen
asema todeksi että muuri on varustukseksi eli
linnoitukseksi aiottu," vaikka kehävallin vähä-
pätöisyys saattaa hänet ensiksi epäilemään sitä
otaksunaa. Suomi II: 7. s. 252.

)* J. V. Calamniuksen mukaan on, "kuten
muutamista maahan painuneista paikoista voi
nähdä", vallissa ^{allu} neljä porttiaukkoa, yksi
kussakin sivussa vastapäätä toisiansa, piinus-
luksen mukaan siirryen 'keskestä'. Suomi II: 7 s. 252.

vastoin gyркemmät, jaskaan ei ot tee isompaa vas-
tusta ^{mutta} gläskär noustessa.) * Kivitarha sijaitsee
kankaan korkeimmalla kohdella, ei kuitenkaan
tasaisella, vaan hieman vietoilla paikalla, josta
ka pohjois- ja koillisosa muinaisjäännöistä tulee
tuntuvaasti muuta osia alemmaksi. Sen rajoittama
ala on pitkänpyöreä (katso kuva 68), 24x16,5 m.
laaja, pitempi suunta N20E-S. Vallion yleensä
hyvin onitaton. Tunturin on se lauskuusella: 3,5 m.
leveä, 0,5 m, paikoin enemminkin, korkea. Siheen
käytetyt kivet ovat eri suuruisia, enimmäkseen
nostaundisia, mutta osittain isompiakin. Yhden sel-
vän oviankon saattaa vallissa huomata läntisen
pitkän sivun etelä-osassa. Se on n. 1,5 m leveä ja
reunattu isoilla tasasivuisilla kivilloilla. (Katso valokuva 69.)
Pohjoispää-
dyssä keskellä on matala rajoama poikki vallin,
josta ikäänkuin poljettu uoma johtaa linnan keskus-
taan. Sekin on kenties muinaisen portin paikka,
samoinkuin ^{samankainen} ~~to~~ opunejoket itäisessä sivussa
lähellä koillisista kulmaa. Eteläisen sivun näyttää
olleen umpinaisen.) ** Tarkon sivusta näyt-
tää lähempänä valliä raivaamattomasta

) Mäkelän talon alapuolella juoksee joki
 poikki kiviä. Linnankankaan jättiläis-
 ten kerrataan ^{siihen} ~~paikalle~~ kiltta rakentaneen.

Kuva 6. C. Saavola, Pesuankankaan talon sisusta.

ja on siinä useampia maaperäisiä kiviä. Kes-⁶³
 kusta on hitaasti (melkein) kivetöntä ja
 näkyy siinä tarhaan suuntaan kulkeva
 kaanlaeltaan n. 4 m. leveä syvenys, joka al-
 kaa läheistä eteläistä päätyä, kulki jonkun
 matkaa muinaisjäänneksen suuntaan, kunnes
 vähitellen tasaantua muun pinnan kanssa.
 Niistä 6-7 lapinlaidasta, jotka S. Ingman oli v.
 1886 kankaalla nähnyt, ja jotka (jo silloin) olivat
 "hyvin laskeuneet ja sammalpeittoiset", en tarkas-
 teluistani huolimatta (enää) nähnyt jälkeäkään).
 Suomi II: 7 s. 252. S. Ingman, Salon kirkkikunta N. 66.
 14. Pesuankangas on luontonsa puolesta samankainen
 Kangassaareke kuin edellinekin, siitä n. neljän-
 neksen kaakkoon myöskin Sikkajoen eteläisellä
 puolella. Mainitusta joesta eroittaa sen n. 1/2 km.
 leveä tulvan aikana kaanlaeltaan veden valtaama
 va oitti. Kankaan itäpuolelta virtaa pieni Sikkajoen
 laskeva Pesuoja. Korkeimmalla kohtaa kietää kangas-
 ta yzykeä, enimmäkseen 6 m. leveä paikoin 1,5 m. kor-
 kea pri suuruisista, suureksi osaksi kangella liiku-
 teltavista kivistä koottu valli, rajoittaan kulinistaan
 pyöristetyn Suorakaitteen muotoisen alan, joka

Ms. Suomen Museo 913.

)* Mythologia Fennica 1789 N. 69.

64.
on 23 x 13,5 m laaja, pitempi suunta kuten Lauka-
kin NW-SE. Kummassakin päätysiossa on sekä
n. 2 m. leveä aukko. Ne ovat vastapäätä toisiaan,
ei kuitenkaan sivujen keskellä, vaan vähän lähem-
päns koillissivua. Pienemmät ovat näyttävästi
paitse alleen kummassakin pitkässä siivossa, viinos-
ti vastapäätä toisiaan, päättäen vallissa olevista
kapeimmista kahdistä, joita toisella sivulla rajoittaa
kaksi ruinallista poikki vallin juoksevaa isom-
mista paasista laadittua riviä, toisella taas kaks-
suunta kiveä, jotka ovat vallin ^{reunaan} ~~sisäpuolel~~ asetetut
portit molemmiin puolin ikäänkuin pihtipieliksi.
Vallissa on useampia kuoppia, joista ainakin
muuan kuuluu olevan erään aarteenkaivajan
työtä. Paikalla kesto (Ganander)*) hajottaneensa
neljä kivikasaa.

Näitä muinaisjäännöksiä puhuttelevat paik-
kakuntalaiset „jättiläisten kirkkoiksi.” Jälkimmäi-
sestä tarhassa arvelaan „sen” vieläkin piilottele-
van, ainakin oli se ennen kummitellut kau-
kaan viiteellä olevan Ajalan torpan asukkaille.
Sijaiten asutussa ^{jokilaaksossa} ~~seudussa~~ helposti kuljettavilla
seuduilla, ovat nämä muinaisjäännökset jo

)^x Mythologia Fennica 1789 s. 50.

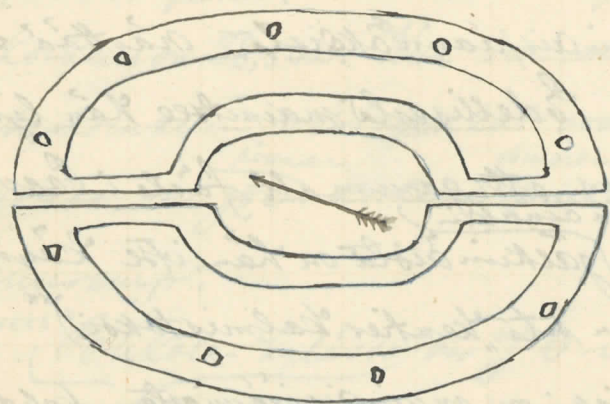
)^{xx} M. T. 1789 s. 69.

)^{xxx} Alenpana olevien koskien yhteenselaskettu korkeus on 38,5 m. Kun 1 m. matalammasta ^{kosket} samoin kuin virtapaikat ovat laskusta ^{joen} joen korkeus ^{joen} (paikalla merkitsestä suurempi.

)^{xxxx} Puhkolan kylässä on J. O. Calamniuselle on kerrattu (Meklin kangas nimisellä paikalla joen eteläpuolella olevan samalla nimen, linnan" kuin Linnankankaallaakin.) ^(Suomi II: 7 s. 251.) Sen minin. ren paikka on pitäjässä, mutta joen pohjoispuolella. Siellä olevista muinaisjäännöksistä puhun toisessa yhteydessä.

varhain herättäneet tutkijain huomiota. Garander, joka allessaan Ranttilassa kappalaisena 1700 luonn. lopulla on tehnyt muistutuksia ympäristön muinaisjäännöksistä, näyttää tuntevan kunnankin. Edellisestä mainitsee hän lyhyesti: „Linnankangas, ett gammalt fäste i Paavola: Siikajoki docken“), ^{ja ainakin} jälkimmäistä on hän itse käynyt katsomassa arvellen sitä „kenties kalmistoksi.“^{xxx}

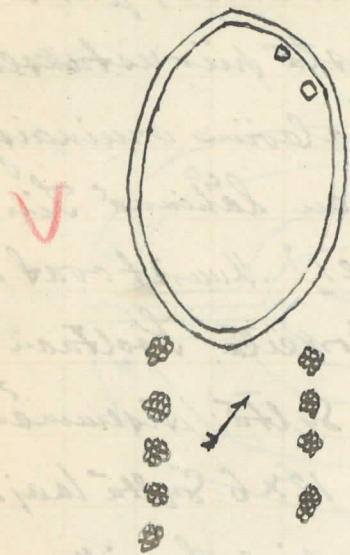
Siikajoki on muinaisjäännösten kordalla vähintään 40 m. meren pintoa ylempänä),^{xxx} jotenka meren rannan käyttä aikana on ollut kaukana niistä, eikä jokin ole ollut voinut olla isommilla aluksilla kuljettava paikalle saakka. Kun ne luultavasti ovat olleet käyttäinnössä nykyistä asutusta vanhempi, ovat nekin aikanaansa sijainneet syväisistä seuduista, Keski-Päljännämaan jokilaaksot kun vasta nyk. asutuksen aikana ovat läheväylinä saaneet jonkun verran merkitystä. Linnigan lahdella pohjoisesta ovat nämä muinaisjäännökset linnuntietä n. 3 pnt. päästä, suunnilleen yhtä kaukana kuin Tyrvään ja Temmeksen „jättiläisten kivet.“^{xxxx} Suomi II: 7 s. 252-54. S. Tugman, Salon kirkkokuunta.

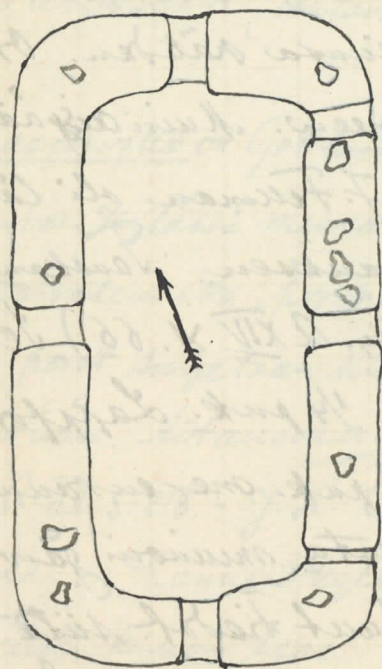
Kuva 7. Pietarsaari (Ähtävä?) Hattin talon maa-

) * Pudasjärvellä on Götthundin tietojen mukaan Hel-
teljärven kylässä muuan vanha, 5 jalkaa korkea
kivistä rakennetta „poron pelloksi” mainittu aitaus,
johon porot suljetaan silloin kun niitä luetaan ja
merkittään. Aitauksen n. 50 kynärää läpimitaten.
S. M. A. XII s. 218. - J. H. Karvosen matkakertomuksen
mukaan on Rannan kylän Papinpalon niityn syrjässä
„jättiläisen kirkon leos.” Helteljärven kylässä on
on Metelinkankaalla 3 kivikoppaa, joita nimittää
kivikirkoiksi. Paikalla olisi ollut jättiläisten kirk-
ko, kestävät paikkakuntalaiset. S. M. A. IX s. 101.

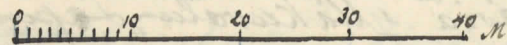
66
Pietarsaari (Ähtävä?) 15. Hattin talon maa-
Lappforsin kylässä on ^{„Lapinkirkoksi” mainittu} kirkkumäki, jonka muoto
käy selville ohelle liitetystä piirustuksesta. Se
näyttää olevan pakeena olevin muinaisjäännök-
siin luettava muistuttaen lähinnä Sin. Tschuh-
din kirkkoa (katso n:o 1) Muurit ovat tiinä ki-
vista kottuja, 3 jalkaa korkeita. Kooltaan on koko
muinaisjäännös 32 x 20 Sultä; sisemmän valli-
kehän rajoittama ala on 12 x 6 Sultä laaja. Ulko-
kehässä on pieniä syvenyksiä lapailen säännöl-
listä järjestystä toisiinsa nähden. On arveltu
niissä viikaja seisoneen. Muinaisjäännös heee
sama, josta saati J. Fellman oli lähettänyt
piirustuksen ja kuvauksen Tauskan Oldskrift-
selskabetille (S. M. A. XIV s. 66) Se oli kivi-
panos, joka sijaitsee 1/4 pnt. Lappforsin kyläs-
tä länteen päin, n. 3 pnt. merenrannasta, elä-
vännällä mäellä jota „muinoin järvinä alleet”
Suot ympäröivät. Muut tiedot siitä ovat täy-
delleen ylläpitäviä yllä kuvattu „Lapin kirkon”
kausta. S. M. A. XII s. 184, S. M. A. XIV s. 66.
Suomen Kuvalehti 1879. s. 38 ja 42.) *

Kuva 8 Purmo, Sääksjärvi.

Kuva 9. Palo. Liinaukangas.

Purmo. 16. 2-3 verstaa pohjoiseen Sääksjärven talosta on Sörkea Kehämuuri, rajoittuen 36 x 24 m. laajan alueen (pitempi suunta SE-NW) Porttikuista oislo tietoa (Katso Kuva 8!) Kiakkoispuolella on kahdessa rinnakkaisessa rivissä 1 kinkkumpua. Muinaisjäännöstä mainitaan nimellä „jätteläpka“. S. M. A. XIV s. 48.

Palo. 17. Paksuna olevista muinaisjäännöksistä kiene suuremmoinen n. s. „Jättiläisten linna“ Linnaaukankaan lähellä Patjoen, Lylän Kasteen talon Raakeesta toista peninkulmaa itää kohti. Maisteri Ailio, joka kesällä 1900 kävi muinaisjäännöstä tarkastamassa, kertoo siitä ja sen asemasta seuraavaa: „Mäki, jossa linna sijaitsee, on verrattain ylävää moreenikangasta. Korkeus mittauksen mukaan on sen ylin kohta (valli-linja) 63 m. ylempänä meren pintaa. Länner puolelle laskeutuu maa loivasti suolle, jonka korkeus on 48 m. yli meren, itään päin sen sijaan jotenkin jyrkästi 54 m:n korkeuteen, muuttuen sitten väen hiukan viettäväksi maaksi. Linnan pituussuunta on jotenkin sama kuin Kaukaankin eli N 20° E. Muodoltaan on se saman kaltainen kuin

)* Vallien sisäpuolelta mitaten on sis. tar-
ha 44 x 19 m.

Maan 94. Jalok. Linnankangas

68.
yleensä muuttakin Pohjanmaan linnat niin. Kul-
mista pyöritynnyt suorakaide. Alustan kuulum se
suurimpään, sillä sen pituus on ulkoreunasta toiseen
58 m. ja leveys samoin mitattuna 33 m. Muurin leveys
on 7 m.) * ja korkeus ulkopuolelta 2,25 m. sekä sisä-
puolelta 0,75 m. Sen ulkoreunan kaltevuus on 20-25°,
mikä tuskin voi olla alkuperäinen. Kivet muurissa
ovat kaikki miehen kantokivinä, osaksi hyvin pieniä
musakivinä. Pääsyä linnaan on suuren välittämättä
6 eri porttia, joista idän (l. maanpuolisella sivulla
on 3, muilla kullakin yksi. Niden leveys vallin
harjan tasalla vaihtelee 2-3,5 metriin."

, Oivan rikkoista huomiota ansaitsevat mieles-
tääni muurin selässä huomattavat toisiinsa nähden
säännöllisessä asemassa sijaitsevat pienehköt sy-
vennykset, joista kuitenkin joku on oivan viimeaikui-
nen. Ne aiheuttavat niin. Olettamaan jorinkinlaista
kattoa ja antavat niiden useiden porttien keralla
linnalle asunnon luonteen, mitä toisaalta vastustaa
linnan suunnaton laajuus. Tse paikka ei ole puo-
lestaan linnan paikaksi mitenkään erityisesti
soveltuva, katsoen helppoon pääsyyn yksin jyrkin-
mältäkin l. E. taholta. Ja kaikki oletukset, että

Maara 10. a. Salo, Pirtti-aara. (Maara on otettu postiautoni-
kassa a:aa metsästä kanka-
sta N.N.)

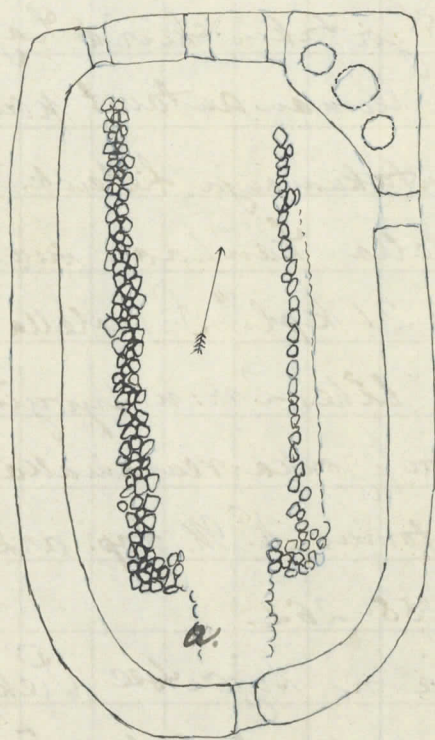
69.
meri olisi "linnan" syntyäiköinä kankaan liepei-
tä huuhdellut, ovat aivan mahdottomia. Linnan
sisällä ihan keskikohdalla havaitsin taajan ja
nuorehkon petäjikon seassa pienen kiviläjän ja
sen ympärillä joitakin kiviä hajajärjestyksessä.

"Asumuksen leiman antavat paikalle myös kivi-
rauniot, - hautakumpuja kieteenkin - joita linn-
nan N-puolella kankaan suunnassa 11 kpl.
ja S-puolella 21 kpl." S-puolella oli lisäksi n. 8 m.
läpimittainen lähes 2 m:n syvyinen nähtävästi
kaivettu kauta, jonka reunamalle oli valtavia kiviä.
J. Ailion kertomus H. M. top. arkistossa. Vel.
Suomi II: 7 N. 258-262.

18. Pirtti-aara sijaitsee Pehingin kylän ta-
kamalla Mäntylän talosta n. 5 km. itäänpäin, pie-
nen Pehinkijokeen laskevan Pirttijoen pohjoispuolella.
Pienä olevaa jättiläisten kirkkoa "L. pirttiä" kävin
viime kesänä tarkastamassa ja teen siitä tässä
selkoa havaintojeni mukaan. Mainittu vaara ko-
koa loivasti ympäröivistä Suomaista ja sen ylä-
vämät kaldat peittää aaltomainen kivilouhikko.

Muinaisjäännös sijaitsee vaaran korkeimmalla
kohdalla, n. 10 m. korkealla kankaan alla.

0 10 20 30

Kuva 10. Salo. Pirttiäärä.

70.
 avara näköala yli ympäristöiden Suomaiden ja vaa-
 rojen, taustana aukea Polijan lahti, jonka ranta
 liunankietä on noin peninkulman päässä paikalta.
 Valli keho on lähes kaksinkertainen. Ulommainen
 valli muodostaa epä säännöllisen suorakäiteen,
 jonka ala sisäpuolelta mitaten on 42 x 22 m, pi-
 tempi suunta kuten Kankaankin melkein N-S.
 Se on tehty enimmäkseen miehen nostannaisista
 kivistä, jokunen harvoin iso, kenties maaperäinen
 kivi jonnekossa ja on se 3,5 m. leveä n. 1 m. korkea.
 Portin sijoja - portit valliin juoksuvia n. 2 m. le-
 veitä, 1/2 - 3/4 m. syviä ajanteita - voi siinä erottaa
 5 kappaletta, lielevätkö kaikki sitten alkuperäisiä.
 (Katsa kuva 10!) Kivillä kulman kahdessa leviää val-
 li 5-6 m. leveäksi ja on siinä 3 m. 2 m. laajaa 1/2 m.
 syviä pyöreää kuopaukset. Ne ovat yltä samalta tui-
 ta kuin vallikun, ^{jotenka} ei näitä voi päättää myöskin teh-
 dyiksi. - Sisävali kulkee n. 2 m. päässä ulkovaalista
 allen sitä melkoisesti pienempi. Se on se länsi-
 puolella, n. 2 m. leveä, 1/2 m. korkea, ja paikoin eni-
 lounais-nurkassa hyvin huoletisesti ladattu.
 Se muodostama kuoja on suora siivien ja kul-

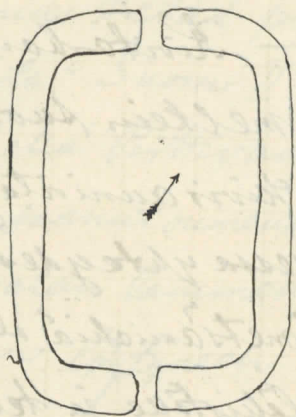
)^x Hummaisten vaara sijaitsee Iäkajoen
pitäjässä lähellä Salon polyojirajaa. J. O.
Calamnius tietää paikalla olevan "lapiin-
vaunioita." Suomi II: 7. N: 257.

)^x Lähellä Pirttivaaraa on Laivalan vaara,
joka on saanut nimensä sen juurella olevas-
ta Laivalan lammesta. Tätä kerrataan usein
vanhaan löytäneen laivan kappaleita.

71.
mainen, polyojipäätään avoin, kauttaaltaan n.
10 m. leveä. Vallien väli on oivomaton kirk-
koa, jätävastoin keskustasta on suurimmat epä-
tasaisuudet poistettu. — Kivito-hon polyojipuolella
on tarhan suuntaa melkein suorakulmaisesti leik-
kaavassa rivissä kiviainiota ja kaoppia,
joista lähemmin toisesta yhteydessä.

Taina kertoo, että metsämiehiä oli kerran asettanut
lepäilemään vaaran lähistölle ja tulleet siihen aution.
Oli silloin käsketty mennä kietä pois, sillä "Hummais-
ten vaaralta" tulee Pirttivaaraa hääväki." Miehet
töittelivät ääntä ja väistyivät toiselle paikalle,
jonneka heille oli ilmestynyt leilejä lajinaansa
juomisia ja muita häähekkäji.)^x Vrt. P. Ingman,
Salon kihlakunta N. 10. E. Löwenmark, Salon kih-
lakunta-kertomus N.

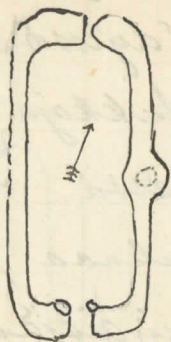
Temmen 19. Temmes ja Tyrväjäjokien väli-
sellä Sydänmaalla on kirkolta n. 3 neljännes-
tä SE Linnamaa niminen 1/4 km leveä kangas-
harju, jonka korkein kohta on 9 m. molemmin
puolin olevia toita ylempänä. Paikalla on
säsinälinen kudemistaan pyöristyneen suora-
kanteen muotoinen kivito-ha, sisäpuolelta

Kuva 11. Femmes, Liunamaa.

mitaten 31m. pitkä (SE-NW), 20,5m. leveä. Kallio-
vallion 3-4. päädyissä aina 4-6m. leveä, n. kyy-
närän korkea. Aukkoja on siinä yksi kumminkin
päätyseinän keskellä. Tashan sisäpuolella on tä-
hellä pahjoista kaluaa pieni kalmion muotoinen
kivilatomus. Muinaisjäännöksestä n. 40m. NE on
kivirokkio, jota päikkakunnalla sanotaan sa-
kastiksi, samalla kun itse kivitarhaa nimitetään
"jättiläisten kirkoksi." S. My. A IX s. 90. S. My. A XII s. 197.
Jervola. 20. Kirkolta kaakkoon kahden on järjän
keskellä Ränthyrän lehto niminen kangas. Sen kor-
keimmalla kohdalla on, mukalakivista koottu sokea
kivikehä, ^{8x7m} 4x3,5 m:ltä laaja (pitempi suunta NNW-SSE)
Keskeltä on se kuoppa, johon on kiviä vyörynyt,
"laidat ovat vähän maata ylempänä peukereen ta-
paan." Luodepäässä on peukereessa vajoama, "ikäiankuin
olisi siinä käytävä ennen ollut." Sienee tuskin jätti-
läisten kirkkoihin" luettava. S. My. A XII s. 219. S. My.
A. XIV s. 256.

Tyrnävä. 21-22. Katokangas on isoainainen ^(vin)ty-
lonheikko kangassaareke Tyrnävä ja Angeslevä
jokien välisellä sydänmaalla. Ympäristöistä soista

Kuva 12. Tynävi, Katakangas.

)^x H. Appelgrenin mukaan. S. My. A. XII s. 201.

)^{xx} S. My. A. IX s. 87-89.

kahona se 11 m. Se tasaisella päällästä^x) on kalmitaan pyöristetyn suorakaiteen muotoinen kivitarha, koaltaan 22 x 8-9 m. (vallien sisäpuolelta mitaten) ja suunnattu kaakosta luoteeseen. Kehävali on 1-2,5, päädyistä kakomaista 3-4 m. leveä, 0,6 m. korkea. Kummankin päätyosion keskellä näyttää olleen sisäankkuri, selvempi kuitenkin kaakkoispäässä. Koillisosion keskellä on kiviroukko, joka on keskeltä lautalla, samankainen on myös kaukaalla n. 30 m. kivitarhasta itään päin.

Snellmanin mukaan)^{xx} on kaukaalla kaksikin kivitarhaa. Toinen niistä olisi 17 sylvä pitkä (NE-SW), 4 1/3 sylvä leveä, suorakaiteen muotoinen. Kehävali on melkein huomaamattomaksi maatonut. Ulkovaalukin, joka koillispuolella, missä portiaukko näyttää olleen, yhtyy sisäkehaan, on huomattavissa. Tästä muinaisjäänäksistä muutamia sylvä kymmeniä itään päin on A. H. Snellmanin mukaan samantapainen, mutta selvempi kivitausta, muodoltaan päistään pyöristynyt suorakaide (päästuksen mukaan, S. My. A. IX kuva 92) 12 x 4,5 sylvä laaja (SE-NW). Kaakonpuolein aivan päässä keskellä on vallissa kirkkelma. Tästä n. 10 sylvä itään päin on 3 x 2 sylvä laaja, 1/2 kynnäriä

74
1x 2lj. Appelgren on verraannutousinäistä Snellmanin
kuvaamaa kivita-haa Katakankaalla tutkimansa ja tul-
lut ketysti siihen tulokseen, että S: ^{ita kirkon} ~~ita kirkon~~ ^{muutoksessa}
on "virheitä" milteiuseinmissä hedonauissa." Katak-
kaan toivella tarkkaa arvelle hän S: n ta, kirttaon samo-
ja muinaisjäännöksiä, joita hänelle oli näytetty. Paama
kivikoda virstan verran Katakankaalta itäänpäin.

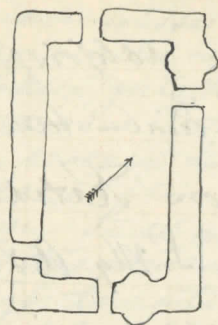
Tällä oli kivirakan keskellä kivetön kenttä, joka hem-
a: n mielestä viittaa selläkin joksuh ehkä akeon samanta-
paiseen kiviäitauksen. Siinä missä voi atakma vallin-
suneu jossaan on itäs yrttä 6x7,5m. laaja raunio.
Samallainen on myös laskosta 3-4 syltä päässä itään-
päin. Kerra A. ihmettelee, onitenta? S. on voinut ~~paama~~
~~ain taht~~ nähdä tässä kivilouhikossa "selvää lin-
naa" ja saada niin tarkkoja mittamääräyksiä. Syntä
on epäillä ovatko viimeksi mainitut muinaisjäännök-
set todella iolentiset, varsinkin kun Snellman mainitsee
Paamakankaan samassa sydämaassa "luontaise-
na lankaana, jota näytettiin jätkeisten asestojana".
(Katen muuallakin Pohjanmaalla määrännee
tääuäkin yhdytetyissä paikannimissä määränosa pai-
kan, jataavastin perusosa viitelee. Niinpä kuulin osin.
Salon pitäjässä mainittavan samaa kangasta nimellä:
Hüidenkangas, Hüidenkallio tai Hüidenkirkko). Pitä-
vöni on Snellmanin kuvaus Katakankaan jälkimäi-
sestä tasta ~~secaunissa~~ ~~lahden~~ yhdenpitävä Appel-
grenin kuvauksen. Kaussa paikalla olevasta muinaisjään-
nöksestä (niinpä ovat mitat, raunioitten asema ja laatu

amat). Syntä on siis epäillä, että kerra A: lta ja näke-
mättä edellinen S: n kuvaamista tarkkoista, varsinkin
kun se oli ollut hyvin maaturuk niin ettei outo tätä
tiedä enää paljon mitään" ja että ~~tarkkaa~~, ainoastaan
tarkkaa tutkimisella voipi saada jotenkuten selville,
minkälainen tämä muinaisen viljelyksen muistomerk-
ki alkuaan on ollut." Seuden asukkaatkaan eivät
tienneet siitä mitään, vaan kerto Snellman settu-
malta siihen yhtyneensä muuta samalla kankaalla ole-
via merkittäviä paikkoja (nähtävästi toista kivitahaa)
etnessä." S. My. A. IX s. 87.

korkea soikea kivi raunio, keskeltä vähän kuo-
palla. Samallainen kivi rova on itse vallissa
muinaisjäännöksen pohjoispuolella. - Nähtävä-
sti on tämä jälkimäinen sama muinaisjäännös,
jotka Appelgren on Katakankaalla kartoittanut.
S. My. A. IX s. 87-90. S. My. A. XII s. 201-206.)^x

23. Katakankaalta n. virstan verran länteenpäin
on samalla sydämaalla lähempänä Ängeslevä-jokea
liinamaa^x niminen kangastaareke, joka loivasti
kohoaa ympäröivistä toista 9m. korkeasti. Täällä
oleva tarha on kulmistaan suoran suorakaiteen
muotoinen (Katto kuva 13), 13x6 syltä laaja (pitem-
pi suunta SE-NW). Ympäröivä valli on 1-1/5 kymmä-
rää korkea, 1-2 syltä leveä. Aukkoja on siinä neljä,
jotka kussakin sivussa, vinoasti vastapäätä toisiaan.
Vallissa on kaksi leveämpää lautalla olevaa kivi-
roukhiata. Sellainen olisi kuulema sunen ollut
tarhan sisäpuolellakin. S. My. A. IX s. 85, S. My. A. XII
s. 199.

24. Metelinvaara on laajantainen värmeistä loi-
vaan nouseva 15m. korkea yläine Ängeslevä-joes-
ta ja Kukkonen talosta itää kohden. Siellä oleva
muinaisjäännös eroaa useimmista kaltaisistaan

Kuva 13. Tynävä, Liinamaa.

75.
sen kautta, että se ei sijaitse näen korkeimmalla
kallalla, vaan sen poljoisrinteellä lähempänä
Suuta, kuin vaaran lakea. Poljois Tässä puolen kier-
tää vaaran vierrettä useampia kiviakka-aitoja, ja
kivitehka on tehty sellaisen kapeeseen käyttämään
luontaista kiviakkaa tina poljoisistina. Muualta on
valli 3-5 m. leveä, $\frac{1}{2}$ m. korkea. Aukkoja on tina kaksi;
yksi sekä läntisessä että eteläisessä sivussa (Suunta on
melkein idästä länteen). Tämän muoto on tuo tavol-
linen kulmista ~~kk~~ pyöristetty ^{Suora} ~~lata~~ kaide ja on se sisäpuo-
lelta mitaten $26,5 \times 11$ m. laaja. Itäpuolella kulkee
itäisen ja eteläisen vallin kanssa yhdensuuntaisesti
suora kiviivi, joka „näyttää” tahallaan lasketulta ja
on kenties ollut jonkun puukorotuksen alustana.
S. My. A. XII s. 206. S. My. A. IX s. 84.

Uttajärvi. 25. Ylioppilas Arno Pesosen ilmoi-
tuksen mukaan on Uttajärven kylän Rikkolan
salon takamaalla, Uttajärven kannalta n. kolme nel-
jännestä ^{N.} ~~Kaukaa~~ ^{Kivi} ~~laidassa~~ ^{järven} lähellä ^{Sydaunnaalla} Kivisuon rantaa
miehenkantaisista luonnontekoisista koottu vallikeha.
Keskusta oli suunnitteen 3 syltä ristinsä mitaten
ja näkyi vallissa yhdellä suunnalla postin Ajan ta-
paistakin. Paikkakuntalaiset nimittävät muinais-

jäännöstä „Pisun kirkoksi“. Lienee samantapainen kivitahka, kuin luettelossa mainittu n:o 11. 76.

Ylikäminki, 26. Linnasaari on nimeltään muuan matala soiden kiertämä saareke Ylikämin-
gin Saarjärveltä n. 1½ virstaa länttä kahden lähellä
Oulun rajaa. Sen korkeimmalla kohdalla on kivitah-
ka, muodoltaan kulmista pyöristetty ja hieman kaar-
tuvasivuisen suorakaide. Vallien sisäpuolelta mi-
taten on se 12 syltä pitkä (SE-NW), 1 syltä leveä. Valli
on tavallista lukevampi, 1-2 syltä leveä, paikoin
hunsaahti 2 kyynärää korkea. Rukkoja on hiinä
yksin kummassakin pitkässä sivussa vastapäätä
toisiaan, ei kuitenkaan siroyen keskellä vaan lähen-
päinä luoteispäätä. Tätä vallia pitäisi vielä kiertää
pari syltä ulompana rajoa pienempi ja epäselväm-
pi, paikoin aivan stuntamaton mekokehä. Paikkakun-
nalla nimitetään muinaisjäännöstä „jättiläisten
~~kirkoksi~~ luolaksi.“ S. My. A IX s. 78. S. My. A XII s. 210.

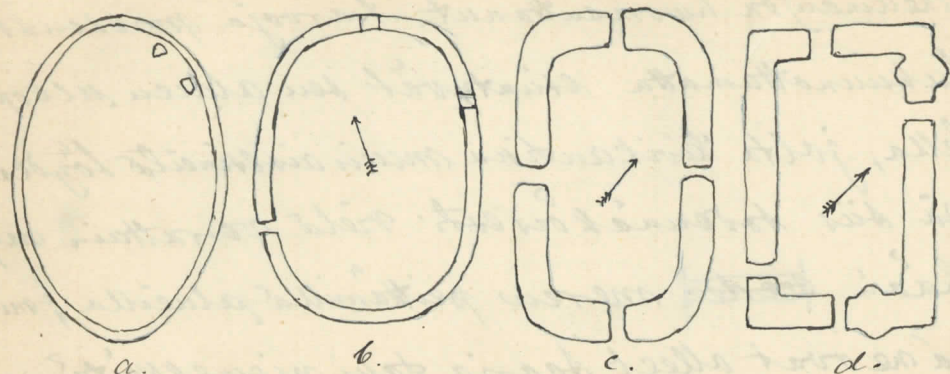
27. Edellisestä koillista kahden, n. 2 neljännestä
Palvalehdon talosta, on Käminkijoen pohjoispuolella
soiden keskellä Luola-aho niminen kangas, joka
saanut sen korkeimmalla kohdalla olevasta
„jättiläisten luolaksi“ mainitusta kivitahasta. Tämä

)* Pukeena olevaan ryhmään on vielä kuulu-
tuutta muun muinaisjäännös, joka L. H. San-
delinin mukaan (S. My. A XIV s. 131) sijaitsee
Alavetelin pitäjässä, Tustin talosta viista etelään
Slätbackan nimisellä korkealla kivikkomaalla.
Se on "30 jalan laajuinen muuri", jonka keskes-
sä on 12 jalkaa avara kivetön kohta. Etelä-jäitä
seillä on tiina aukkoja. (Vrt. Luettelossa nro
12, 25). Samassa pitäjässä on lähellä Jalkan taloa
Korkean kivikkomaan Kivikkokankaan luoteisessa
vintessä 1-2 jalan korkeinen, 3-4 jalan levyinen
kivimuur, muodostaen suoraa kulmaa, jonka
sisäpuolella on melkein tasainen piha. Tämän-
muinaisjäännösten
kin kaava on n. 64 jalkaa pitkä. Kaikkia mai-
nitaan "jättiläisten kirkkona". S. My. A. XIV N. 132.

77.
Kivitalo on muodoltaan soikea, sisäpuolelta
mitaten 14 syltä pitkä (SE-NW), 7 syltä leveä. Ke-
hävallion hyvin maastunut, joten sitä ei voi
enää tarkempia mittoja saada, eikä voi enää por-
aukkojakaan erottaa. Tarkemmissa on lou-
kaisosasta aivan vallin vieressä 7x5 kyynärää
laaja, 1 1/2 kyynärää syvä kivillä sisustettu kuop-
pa. Toinen samollainen, vaikka vähän pienempi on
vähän kaakompana. S. My. A IX s. 79, S. My. A XII s. 211.)

Paikoin Pohjanmaalla näytetään kankailla
suoria kivirakkeja, joiden yhteydessä on kivi-
ronkkiita. Tällaisia kanto S. Ingman olevan Salon-
pitäjässä Kortetnietyn Kalliolla ja Korkeakankaalla.
E. E. Takala on tavannut useampia samallaisia
Pietarsaaren kihlakunnan pölyöisissä kivi-
ronkkien yhteydestä, jollaiseen ne usein päättyvät.
Nyt on epäillä niitä luonnontyöksi, sukkais-
kivirakke rakkoiksi, jotka eusilindin kelta-
haukin muistuttavat ihmiskäden työtä.

Yllä luetuista muinaisjäännöksistä on 19 S.O. enemmän kuin $\frac{2}{3}$ Oulun läänin rajojen sisällä. Purnoa ja Ahkioa etelämpää ei niillä tunneta Jyväskylän ta-haa lukuunottamatta. Etelä. rajana ovat siis samat pitäjät, joista on saatu talleen ^{Suomen} pahoisimmat vanhemman rautakauden haudatukset. — Paria poikkeusta lukuunottamatta (4, 12, 25) ovat ne 1-3 peninkulman päässä merenrannasta, jonka vuoksi onkin otaksuttu, että ne alkuaan olisivat olleet merensaarilla tai niemillä. Tämä lause ei ainakaan pidä paikkaansa Salosten linnauskankaaseen nähden, josta se on m. on lausuttu (J. V. Calamnius, Suomi II: 7 S. 260), sen quarella oleva kuo kun on kokonaista 48 m. meren pinta ylempana. Kuten edellä on huomautettu, eivät myöskään Raavolan muinaisjäännökset näytä käyttöaikanaan olleen meren välittömässä yhteydessä. Jos sama huomio vastaisuuksessa tehdään toisinkin, jättiläisten kirkosta, käy useampien syrjäinen asema soiden kokonaan tai ainakin osittain kiertämällä tendiin yhä vaikeammiksi selvitettäväksi. Sellainen tulos ei kuitenkaan

Kuva 14.

80.
li. Salon Liinankankaalla allen 7m. leveä ja yli
2m. korkea (17). Tavallista tukeampi on ^{valli} ~~se~~
myös Kuningin Liinasaaren ja Paavolan Pesan-
kankaan tarhoissa (14, 26.). Niinkin kahdesta
sarakassa (19, 21, 22?) ovat päättyneet pitkiä sivu-
ja leveämmät. Kaksinkertainen on vallikehä
neljässä muunaisjäännöksestä (1, 3, 15, 18), niistä
sisäkehä kiinteäkin yhdessä mitään ulkokehää
verraten, mahdollisestivain samallinen kiirioi-
ty, ^{jonnoinen} ~~kuori~~ on huomattu Tymävan Metelinva-
ran tarhassa.

Ala vaihtelee kooltaan tuntuvasti: Suuri-
pituus (vallien sisäpuolelta mitaten) on 49, leveys
33m. Vastaavat pienimmät mitat ovat 6 ja 4,5
m. Leveyden suhde pituuteen on tavallisesti
kuten 1,5-2:3. Suunta on useimmiten kaakosta
luoteeseen luultavasti asemiina olevan kankaan
mukaan. Muoto vaihtelee töikiä suorakai-
teeseen (Katso kuva 14.) Kulmistaan pyöristy-
nyt suorakaide (kuva 14c) on yleisin. Aukkoja
on vallissa 1-6, tavallisesti parittain ^{vinosti} ~~parittain~~
päätä toisiaan. Harvemmin on kehäaivan

sumpiainen (2, 7, 16). Muutamista esimerkeistä
 päättäen ovat portit olleet huolellisesti ladottuja
 osunoiltaan tasaisiksi. (10², 13, 14). Tavalliset mää-
 rää niiden paksuuden ainoastaan poikkei valli-
 guokseva (Kajin tasalla) n. 2-3 m. leveä, 1/2 on. syvä
 ajanne. Vallin lajalla on usein kuopanteita,
 joiden kahdella se joskus laajenee kivirouk-
 kioiksi. Rakkaan kertomuksen mukaan ovat ne
 jäännäksinä kellarin tapaisista rakennuksista, jois-
 ta katto on sortunut alas muodostaen kuopan rau-
 mon keskeeseen. Toisinaan ovat nämä syvennykset
 pieniä ja tavoittelevat toisiinsa näiden jäännä-
 ksläisten järjestyksellä (15, 17). On arveltu, että niissä
 olisi seisynyt ruukuja katon kaunattamista varten.
 Kuopanteita on saattanut valliin kehosti myö-
 hemminkin syntyä, esim. aarteunkaivajien kaut-
 ta.

Koettaessamme määrätä jättiläisten "liikkejä" ilme-
 saamme jalkoa niistä kiviroukkioista, joita aina-
 kin 11 tarkaan yhteydessä on tavattu. Kuten
 toisessa kahden on osoitettu, ovat ne verrattavat
 pronssi- ja rautakauden Lautsaraniemien muual-
 la Suomessa. Kun ne siki usein tavataan

82.
)* Koskapa tässä yhdistyksessä olevaa
kirjokansaa on joskus käytetty to-
distuskappaleena näiden muinais-
jäännösten tarkoitusta arvostuksessa,
lienee syytä luomauttaa, että Pöytä-
saalla usein samalla nimellä mainitaan
luontaisia kiviakkeja, isoja kiviä, kivi-
kuoppia y. m. N. Kts. esim. Suomi II:7 s. 210,
S. My. A IX s. 101, 105, S. My. A XIV s. 132.
)* S. My. A IX s. 124-27, 133.

puheena-alevien kivitarkojen yhteydessä ja kun-
nien esiintymis-alue on sitäpaitsä melkein tar-
kalleen sama, on todennäköistä, että molemmat
muinaisjäännökset enimmäkseen ovat yhdensai-
kuisia. Pienempiä raunioita on joskus itse tarkas-
sella (6, 8, 17, 19). — Kivillä laskettuja kuoppia
on monasti myös lähistöllä (2, 5, 17, 18, 27), jos-
kus tohan sisäpuolella (5, 27).

Puheena-alevien muinaisjäännösten tar-
koituksesta ja järjestä on eri arveluja. Rakvaspi-
tää niistä enimmäkseen jättiläisten jätteinä,
nimitäten niitä, kenties alkajaan leikillään,
„jättiläisten kirkkoiksi“, „harveamin linnoiksi“.

Ettei ne myös ovat herättäneet mielikuvan linnois-
taksi asuinrakennuksesta, asottavat paik-
minet sellaiset kuin Linnakangas, Linnasaari,
Linnamaa, Kotakangas, Maja keidas, Pesamkan-
gas ja Pistivaara. Tarinoita (muinaisjäännök-
sistä on vähän, nekin liukuvat kokonaan
Satujen alueella. Usein ovat ne muualta tunnet-
tuja ja nähtävästi myöhemmin paiklaan sovi-
tettuja)*. Tätä sanointa on sitä seikkaa, että

näitä kivitarhoja yksimielisesti pidetään tam-
peräisten olentojen, jättiläisten, jättiläen, hääien,
piirujen ja metelinvaen käsialana, voi pi-
lää tukena sille otaksuvalle, että ne olisivat
nyk. asutusta vanhemmat.

"Jättiläisten kirkon" asema takamulla
Soiden suojaamalla, ympäröivään piinaamuodas-
tukseen nähden korkeilla kankailla, leveät
kairvallit ja paikan nimeen usein lütyvä
"liuna" sana, ovat saattaneet useita tutkijoita
arvelmaan näitä puolustustekoituksista raken-
netuksi (J. V. Calamnius, A. H. Snellman, S. Ingman).
Tämän arvelun on Hj. Appelgren, joka näitä muu-
naisjäännöksiä on käsitellyt Suomen muinais-
luonon yhteydessä, näyttänyt perusteellomaksi.
Liunoja eivät ne saa seloitustaan etupäässä
monien, kokonaan oilla puolustusvarustuksia
olevien porttensa takia. Sitäpaitsi ovat niitten ase-
mana olevat kankaat siksi loivia, etteivät taajan
vähintäkään suoja rynnäköä vastaan ja sinä
suhteessa edullisemmat asemat ovat jätetty
käsittämättä, vaikka sellaisia olisi lähisuden-

)^{*} Hist. Arkisto VI s. 286-87. Suomen Kuvalehti
1879 s. 38, 42.

)^{**} S. My. A. XII s. LIII.

84.
sa (esim. Kivälän muoristossa lähellä Jutulieta-
toa, samoin n:o 24) Naapurimaista ja onnulta
Suomesta ei myöskään tunneta puolustuslaitte-
sia, joihinkin näitä voisi verrata.

J. R. Aspelin^{*)} on koettanut selvoittaa jät-
tiläisten "kirkkoja" vertaamalla niitä mordvalais-
ten uhritöihin, "keremüteihin" sekä niihin
mieniin ristiä ympäröivien kirkkeihin, joita etelä-
Ruotsissa Väreandin maakunnassa esin^äiset
kristityt tarinoiden mukaan ovat käyttäneet
juunalarypövelus-paikkoinaan. Samallaisin tar-
koituksiin otaksuu hän meidänkin kirkko-^{tarko-}
ja käytetyn. Mutta koska ne enimmästi tava-
taan takamaidla, arvee hän niitä, grimeisten pa-
kanain kakouspaikoiksi." Vanhaksi, pakanuu-
den ~~paikkoina~~ uhripaikaksi "arvee J. V. La-
lamnius Tii, Metelin kirkkoa" etupäässä koska
pa vallikehät siinä ovat lään mitättömiä
puolustusvarustuksiksi.

Nämäkään arvelut eivät, kuten H. J. Appelgren
on osoittanut^{*)}, ole esinkään vakuuttavia.
Vaikea on käsittää, miteuskä mordvalaisten ke-
remiitit olisivat voineet olla esikuvina

Jⁿ Flykten - Cavallius. Värmd och vindar.
nr II s. 198-200.

85.
näille tarhoille, sijaiten niistä siksi kaukana ja
jättämättä vähintäkään jälkeä välitaipaleelle.
Ja mitäs siihen tulee, että ne olisivat ensimmäis-
ten kristittyjen tahi väimeisten pakanain kokous-
paikkoja, tuntuu niiden luku siksi aivan liian
suurelta. Koko Keski-ajalla ei niiden alueelle
kokoakaan useampia kuin 6 kirkkoa. Ja nuo pienet
ainoastaan 4 kynnärsää leveät ristit ympäri-
vät soikeat kivikahat,^x jos kahta muotoisa paas-
ta jättiläisten kirkkoja muistuttavatkin, sieltä
tuskin vertausta kivikahien kanssa, joittenka le-
veys harvoin on alle 10 metria. Mitä tulee Calam-
niuksen arveluun Siin „Metelinkirkosta“, on näil-
lä muinaisjäännöksillä sekä rakenteessa ja muo-
dossa että asemassa siksi paljon yhteisiä piirteitä,
että ne pienistä eroavaisuuksista huolimatta vaati-
vat yhteistä seloitusta. Kun siis C:n mielestä
Paavolan ja Salon muinaisjäännökset ovat akeet
liunoja, niin olisi sama arvelu sovitettava Siin
Metelinkirkkoonkin, tahi päinvastoin.

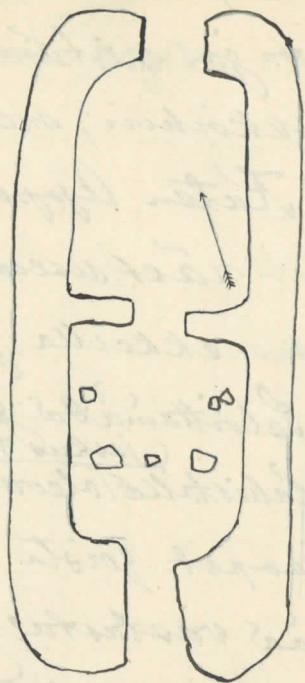
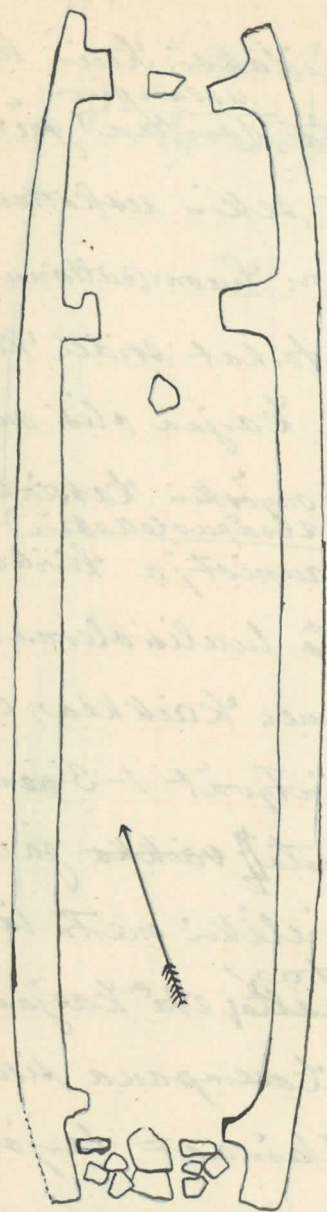
Annistuneemmalla tuntuu casi kuulemalla Si-
denbladhin yksityisestä lausumasta arvelu Saloisten
Linnankankaan muinaisjäännöksestä, että se pa-

)* J. My. A XII Ns. LVII - LX.

)* Nythologia Fennica 1789/ N. 69.

remmin tapii koron lypsyaideksi; kuin liinak-
si. Mutta jos yrittämme sitä ^{uskampiin} soittaa jättäiläi-
ten kirkkoihin, menetttää sekin uskottavuus-
tensa. Kuten Appelgren on huomauttanut,)* Si-
jaitsevat näet useimmat tarhat soiden kirstä-
milla saarekkeilla, jonneka Karjaa olisi maadoton
ajaa. Selvittämättä jäisivät ongoikin ^(jaskus tarhan alapuolellaakin) kaksinkertaiset
valit, lähiställä olevat kirsiauniot ja tiivillä sius-
tetut kuopat, joista kääkistä luulis olevan tällöin
pelkkää vastusta. Ja ennen kaikkea, missikäs
nämä tarhat tällöin esiintyvät 1-3 peninkul-
man päässä meren rannasta, ~~vaikka~~ ja muinoin
ovat olleet nähtävästi vieläkin meitä lähempänä.
^{Oikean luonnollista,}
^{Kuinka} ~~luonnollisimmalla~~ ^{olisi} että Karjaa vilje-
levä kausa pysyisi myös lähempänä sisämaassa,
missä rikkaammat jäkälämaat tarjosivat pa-
rempia laatumia.

Kun vielä mainitsen Gananderin)* lausuman
arvelun Paavolan Pesuankankaasta, että se
on „kenties kalmisto“, joka arvelu ^{myöskin} jättää meidät
turhaan etsimään vertauskohtia pakanau-
den ajan kalmistoista, henevät kaikki ennen Appel-

Kuvat 15-16.
Gotland, Ringö.
Skala 1:250.

)* S. My. A XII s. LX j. 4.

premia lausutut anvelut tassä mainittu.

Kun jättiläisten kerkot "yltä" poikkeusta lu-
kuunattamatta havataan Rätjänlahden ranni-
kolla ulottumatta Kauemman hisämaahan, näyt-
tää niiden edustama kulttuuri meren takaa
tulleet. Ja Skandinavian maista, ~~ja~~ mistä
myöhemmän historian takaiseen viljelykseen syn-
tysanat, enimmäkseen ovat etsittäviissä, onkin
H. Appelgren)* keksinyt ryhmiä muinaisjään-
näköä, josta meidän ~~ku~~ kivistöhamme näyt-
tavat saavan selvityksensä. Gotlandin ja Ö-
landin saarilla on nimittäin Suorakaiteen muo-
toisia kivistöhoja, joita valvas siellä kutsuu
nimellä "Kämpa- tai jättegropar". Ensiksi
mainitulla saarella on Lektor Nordin niistä
tutkinut ja tullut siihen tulokseen, että ne ovat
asuinrakennusten perustoja roomalaiselta rau-
takaudelta, toisemmin määrätin 200 ja 300-
vuolta j. Kr. Seinät ovat näissä kivistö-
työ, 3-4 jalkaa korkeiksi, muoto on tavalli-
sesti kalmista pyöritynnyt suorakaide, kiivet
usein hieman uloskaartuvia. Pituus vaihte-

lee 10-50 metriin, leveys on vallit mukaan luet-
 tuina lähes 40 jalkaa. Oviaukkoja on tavol-
 lisesti yksi kummassakin päässä vasta päätä
 toisiaan ja päätysivut ovat usein pitkiä siir-
 paksimmat. Kaikki nämä ominaisuudet yhdes-
 sä antavat muinaisjäännöksistä kuvan,
 joka ei suurestikaan eroa neikäläisistä jät-
 tiläisten kirkkoista. Nämä kanta kivilaakari-
 via, jotka gotlantilaisten tarkoita. Nämä puolella
 juoksevat pitkien siirp-
 rinualla ja joittenka
 arvellaan olleen kattoon kannattavien pilari-
 vien perustoina, niitä vastaisi meidän tarkoits-
 samme sisempi valikehä, joka sekini olisi ollut
 tukenut jonkullaista katon kaunistuslaitosta.
 ("puukoroitusta"). Gotlantilaisten rakennusten
 perustojen yhteydessä on usein samanaikainen kol-
 misto, joka pakanuuden ajan tapaan oli asuin-
 paikan läheisyydessä. Samoin olivat meilläkin
 "jättiläisten kirkkojen" yhteydessä esiintyneet kau-
~~he~~ raunioit kiriroukkiot hautaraunioita, samal-
 laisia kuin muualla maassamme oli käytännössä
 varhennalla rautakaudesta.

1^x O. Almgren, Sveriges fasta formlämnningar
S. 11.

obs! 1^{xx} J. D. Bruun, Gammel bygningsskik paa
Faeroerne. Aarsberetning 1906. kuva 10

1^{xxx} Nordin, Gotlands s. k. kämpagravar
Månadsblad 1886, 1888.

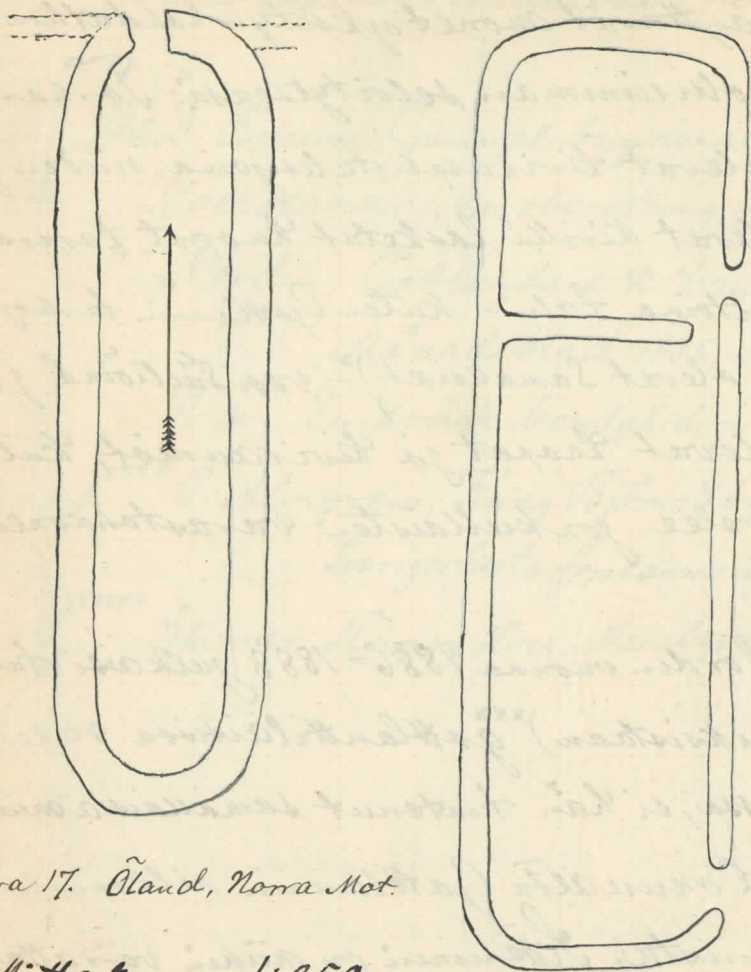
H.-u. En svensk bondgård för 1500 år sedan.

1^{xxxx} O. Almgren, Kung Björns Lög o. a. S. 39-42.
Sveriges fasta formlämnningar 1110-12.

1^{xxxxx} Schirmer, Horg og Hov. Aarsberetning 1906.

Nämi näyttävät onnet yksityiskohdatkin Aa-
van luonnollisimman selvityksensä: Toisaalta
puolella olevat kivikasat talisijoina, niiden yhi-
teydessä olevat kivillä lasketut kuopat Aa-
van säilytyspaikoina talii- kuten Gotlannin ta-
n- yhteydessä olevat Samallaist) - vesi säilytys- ja
vallissa olevat kuopat ja kivirauniot, kuten
vahvas arvelee, joiden kullaisten varastohuoneiden
jätteinä) ^{xx}

Kun Nordin vuonna 1886-1888 julkaisi tulok-
set tutkimuksistaan) ^{xxx} gotlanttilaisissa rakennus-
ten perustoissa, ei hän tuntenut samallaista muinais-
jäännöksiä muualta Gotlannin rikkopuolelta
kuin Aalannista. Sittemmin on niihin verrattavia
muinaisten rakennusten perustoja huomattu paikoin
Ruotsin mantereellakin, missä kuitenkin ei arvele-
a olevan jokapäiväisiä asuinhuoneita, vaan väkinki-
aitteina juhlasaleja (gillestugor, dryckjuskälar),
tahi kenties pyhäkötöjä). ^{xxxx} Norjasta on tunte-
ta) ^{xxxxx} ja tavastoin Islannissa on runsaasti löytö-
ta- samallaista, joskin rakennusaineksena useam-
min on käytetty turvetta kuin kiveä). ^{xxxx} Näillä ovat

Kuva 17. Öland, Norra Mot.

Mittakaava 1:250.

Kuva 18. Island, Gröfssdal.

)^x Montelius, Geschichte des Wohnhauses.

Sveriges historia I kuva 178.

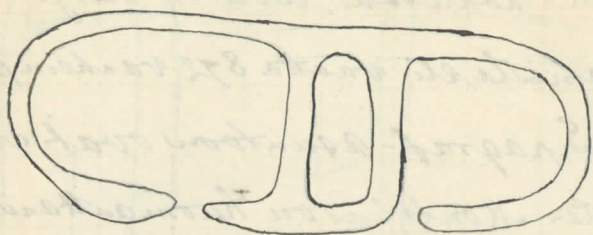
The Reliquary II 173-79.

)^{xx} D. Bruun, Gammel bygningsskik paa Faeroerne.

)^{xxx} Schimer, Horg og hov.

90.
ne ^{syntyneet} ~~alleet~~ ~~käytännössä~~ ajanlaskumme luvunaisen
vuosituhannen lopussa, sivätkä ketysti ole Is-
launin asuttamista eli vuotta 872 vanhempia. Mui-
naisen Kampagraf-asuntoon ovat verrattavia
myöskin, kuten Montelius on huomauttanut) ne ki-
vestä tehdyt rakennukset, joista paikoiti Hebr-
ideillä vieläkin asutaan. ^(Katso kuva 16) Tämä vanha Skandi-
navinien rakennustapa on paikoiti muuallakin
eristetyillä seuduilla säilynyt meidän päiviimme
saakka, näinpä esim. Färösaarilla,^{xx} missä näy-
tetään myös muinaisjäännöksiä samantapa-
isen kivirakennusten perustojen n. s. „Islanderbod-
der”, samoin paikoiti Norjassa, missä rakennus-
tapa myös historian takaisina aikoina kenne-
ollat Käytännössä, koska se sieltä on sivisty-
laisten mukana siirtynyt Islantiin).^{xxx} Kaikis-
sa näissä ovat kiviseinät tehdyt ilman kalli-
laastia luonnonkivistä, onaalta ja hupeesta, ja
tavallisesti ovat nurkat pyöristetyt, joka seik-
ka johtuneet rakennusaineksen laadusta, jota on
vaikea latoa suoriksi kulmiksi.

Verratessa Tyrnävän Kotakankaan mui-

Kuva 19 Island, Auðarbaer.

Mittakaava 1:250.

Fig. 1.—Clachan at Callernish, Lewis.

Kuva 20. Hebridit

)^x S. M. A XII s. LXII.

)^x Gotlantilaisissa tarhoissa on se Nordinin mu-
kaan muure. Sisäpuolelta mitaten 7,5 m. Ulkopu-
oleissa 16 jalkaa, Ruotsin mannermaalla tavoi-
tuissa 3-5 m. - paitse eräitä pyöreitä, missä
läpimitta on 6,5 m. — Islannista en tunneta jonkida
kuvempaa levyttä.

9.
naisjäännöstä johonkin Gotlannin tahi Oloannin
tarhoan, täytyy onyöntää, että yhtäläisyys on
ilmiin pistävä. Sama muoto ja leveys, portti-
auk-
kojen asema kummassakin päässä, leveämmät
päätyseinät y. m. yhtäläisyydet saavat meidät
rakennetuiksi muinaisjäännösten keskinäises-
tä sukulaisuudesta ja yhteisestä taikotuksesta.
Näin näyttää Katakankaan tahi saaneen selvi-
tyksensä, ja kun kaikki jäthiläisten kirkat, katen
on jo huomautettu, monien yhteisten piirteittensä
takia vaativat yhteistä selvitystä, näyttää sel-
vältä, että ne kaikki ovat rakennusten perustoja.

Mutta tätä ataksumaa vaikeuttavat kuitenkin
useat seikat. Appelgren on jo huomauttanut,
että Paljanmaan kivitohat aina ovat yksikseen, jota
vastoin Gotlannin „Kämpagrarar“ ovat 3-4 ryhmä-
ssä muodostuen väliinsä pikaa, „mutta sellaisia pai-
kallisia omittuisuuksia“ — arvelee hän — „voi kyllä
olettaa.“) ^x Näitä paikallisia omittuisuuksia näyt-
tää olevan useampiakin. Kun skandinaavisissa
kivitarhoissa pituuden vaihdoksessa 10-50 metrin
leveys aina on jaksenkin sama),^{xx} vaihtelee se

J^x E. Nervander, Kirkollisesta tieteestä Suomessa
Keskiajalla I ss. 37-38.

J^{xx} S. M. A XII s. 100.

92.
meikälaäisissä taloissa iten, että pituuden
suhde leveyteen pysyy suunnilleen samana.
Leveimmät jättiläisten kirkkoista ovat 30 m.
ja keskileveys on paljon yli 10 m. Jos ne ovat
olleet rakennuksia, on niitten kattokonstruk-
tion tms vaatinut melkoista taitoa, taitoa, joka
saattaa aluksi epäilemään kato otaksua.
Keskiaikaiset kirkkomme ovat keskin. n. 12 m.
leveitä ja ainoastaan upeimmat, kuten 28 m. leveä
Turun Tuomiokirkko ja 23 m. leveä Naantalin kirk-
ko pystyvät kilpailemaan suuriempien „jättiläisten
kirkkajemme” kanssa). Nykyaikaisista ra-
kennuksista lienevät kiviin asetet paraiten pahe-
na-oleviin verrattavissa, mutta niiden ~~kaan~~ⁱⁿ joukossa
näkee harvoin 10 m. leveämpää, 14 m. leveämpää
en ole nähnyt. Talonpoikaistaloirossamme ovat
asuinrakennukset 4-5 sylvä leveitä, tuskin
koskaan leveämpiä. - Että pakanuuden ajaltaⁿ loput-
la käytettiin jo kuitenkin melkoisen leveitä
rakennuksia, todistaa muuan Tiurin saarella
Raisälässä tutkittu huoneensija, jonka laajuus
oli 22 x 15 m.)^{xx}

)* S. My. A XII s. LXII-XIII.

)* D. Bruun m. t.

)* Lehermer m. t. Kuval 15-17.

Kattakonstruktionin helpottamista tarkoit-
taviin laitaksiin on, kuten edellä on jo mainittu,
Appelgren arvellut sisemmän vallikehän viittä-
vau. suuremmassa tarkoituksessa, esim. Tin Metelin
kirkossa. — jatkaa sama tutkija arveluaan) —
alisi sisempi torka ollut varsinaisena asuinra-
kennuksena, ja sisä- ja ulkovaalin väliä, jota Kenties
Suojasi yksipuolinen vajakatto, alisi Käytetty tuvan
säilytyspaikkana tahi Kanjan Suojana. Tähän tapaan
voitaisiin "Lännen mielestään", muitakin leveitä torkoja
selvittää (esim 3, 18, 19), luulinatta siitä onko vallikehän
kaksinkertainen vai eikö. Viimeksi mainitussa tapauk-
sessa [on Län] täis ajatellut sisä rakennuksen olevan
kokonaan puusta tahi muusta läviävistä aineista.
— Asken mainittiin, että gotlanttilaisiin kampakraf-
asuntoihin verrattavia rakennuksia on vielä käytän-
nassa paikkoin Norjassa, Hebrideilla ja Faersailla.
Kiviseinän sisäpuolella on usein viimeksi mainitulla
saarella) samoin eräissä kivirakennuksissa, jonka
E Sundt kuvaa Jaederenistä Norjassa),^{xxx} ollut
puuseinä, joka suorakulmaisena ei tarkoita Käy-
nyksen narkistuaan pyöristetyn ulkoseinän kans-

)^x Yläosa seinästä on ollut Kenties ^(talusty) turpeesta
tai ~~tah~~ Kenties joskus hirsistä Salvattu
(18).

94
sa. Viimeksi mainitussa paikassa, missä sisä-
rakennus on hirsistä Salvattu, jää molempien sei-
mien välille lähes 2 m. laaja alue, jota kietysti
ei ole käytetty Käyttämättä taloudellisiin tarkoi-
tuksiin. Tästä tavalla arvelee Schirmer historian-
tutkusten, Gattlaunista ~~ja~~ Olannista, Isalaunis-
ta y. m. tunnettujen rakennusten alueen sisus-
tettuja. Helposti on näet Länen mielestään käsi-
tehtävissä, että kylmässä ilma-alassa lämpimän
säilyttämiseksi Käytettiin Kivestä tai turpeesta
tehtyä ulkoseinää, joka tuli tarpeettomaksi on-
ta kun apittiin salvoamaan Kyllin tiivisti puura-
kennuksia ja liittämään hirsit tarkasti kiiripal-
kaan.

Tämä selvitys näyttää varsinkin sopivan
jätkiläisten kikköihin me, mistä kun vielä ta-
paamme selviä jalkia Huosta Sisäosakunnasta.
Tarkoitin sisempää vallikehää, jommoisen olen
me huomanneet ainakin neljässä kivistä-
(1, 3, 15, 18). Sisäosakunnakin näyttää siis meillä
ala-osaltaan alueen Kivestä (tai Soneosta).
Useimmissa lienee se kuitenkin ollut kato-

)^{*} H. Whiteside Williams, The „Clachans”
of Lewis. The Reliquary II s. 73-79.

naan helposti häviäviä stä aineista, puusta,
turpeesta, oksista ja savesta t. m. x., jotenka
siltä ei ole jälkiä säilynyt meidän päiväämme.
Paavolan Linnan kaakseen tarkan keskustassa
olevaa pyöreää kappalea kiinteäkin pitää
kivirakennuksen mekkien ja oltiin silloin
ollut ala-osaltaan naan kivään kairettu. (13).

Appelgrenin arvelu kivistä tahoista näyttää
täten vahvistuvan, mutta keneä sovitettava kes-
kikokoisuuksiin. Ainoastaan kapeimmat ja pienin-
mät ovat kenties olleet vaille kiviseinää, kuten
vieläkin Hebrideilla käytännössä olevat kivi-
majat.)^{*} (2, 6², 7, 20, 21, 25). — Näin näyttää
päästävän niistäkin vaikeuksista, jotka katto-
konstruktion seloittaminen leveyksistä tahois-
ta pihentää. Jotkut etelä-Pahjanmaalla, jätti-
läisten „kirkot” tuntuivat vielä sittenkin lään
leveiltä ja valikehä taas lään mitattomalta.
(5, 7, 8, 16) voidakseen saada tätä selvityksen-
sä. Niillä on kiinteäkin silti paljon yhteistyömin-
den ryhmän muinaisjäännösten kanssa, ettei
niitä vastaiseksi voida erikseen arvostella.

)* Toin on oikea polja-ala rakennuksista
vanhempi, kuin suorakäiteen muotoinen,
mutta ~~ovat~~ ^{muodot} ~~stäntyvät~~ ^{myös} ~~ne~~ ^{myös} ~~enemmän~~
usein riunan tiistensa kanssa. Monteluis,
Geschichte des Wohnhauses.

)* * Pesankankaan takassa nähti isom-
pia kivia kiinteinkin olevan enimmäkseen
vallon reunoilla, keskustassa taas pienem-
piä, joita oli myös vyörynyt sivullekin.

96.
Huomautettakoon vielä muutamista koi-
distä, joissa meidän takamme esivät skan-
dinavisista esikuvistoon. Nämä on ~~to~~ ^{to} ~~hjoen-~~
me muoto vaihtelevampi ja ainakin on oikea
(kaksisivuinen) polja-ala, joka meillä on ven-
pattain gleinen (5, 11, 12, 15, 16, 27), skandinaavisten
talojen jonkossa ^{tunturaton} ~~vailla~~ ^{vailla} ~~vaikuttavasta~~. Edus-
tavatko nuo eri muodot myös eri ikäluokkia,
on jätettävä tulevien tutkimusten ratkaistavaksi).
— Portiakkujen luku on meillä tavallisesti
kaksi, kuin skandinaavisissa taloissa.
Sitä vastoin puuttavat niistä välislinjat ja ulko-
nevat siipirakennukset, jotka skandinaavisissa
taloissa ovat yleisiä ilmiöitä. Ja viimeksi
mainituista käytetyistä rakennustavasta, nim.
että ladottiin isommista kivistä kaksi rinnakkais-
ta seinää, joittenka väli täytettiin komerolla ja
multamaalla, ei meikäläisissä taloissa näy
jälkeäkään).)* Vallit näyttävät ilman jägestys-
tä kokoonläjättyiltä ja hekevät esikuviansa
venäläisten barbaarisuuden vaikutuksen.
Jos otaksuna, että nämä muinaisjäännök-

)^{*} Kertomuksen mukaan ^{on} niistä kyllä löy-
detty yltä ja toista. Niinpä kertoo J. V. Calam-
nius Salon Linnankankaan vierestä löytäneen
kuperan, reiällisen pirste-ympyröillä koristetun
lumpalan, jota hän arveli palaseksi luo-
pansarista." Katso Suomi II: 7 kuva:
Kemin Jättilin lehdosta kerrotaan löytä-
neen kivikiveen, jossa ei ollut kilinää
ja jolla jotta oli ollut paja-ympäriä.
Toisen kiviesine, jonka kainen mujaki-
vi oli tieltä myös löydetty S. M. A. XIV s. 250 m. 1.
Tämäin kirjoittajalle kertoi muuan työmies
Paavalassa viime kesänä Teumeksen Lin-
namaalta jättiläisten kirkon "vierestä"
hiedon-ajassa löytäneensä pienen köy-
lönferin koveraa mustaa kiveä.

97.
set ovat ^{asuin-} rakennusten perustoja, on oikea, aiheut-
taa niiden asema tekemään muutamia huomau-
tuksia. Siinä tapauksessa, että ne syntyäikoinaan
eivät ole sijainneet meren saarilla ja niemek-
keillä, on niiden sopimattomuus pitempiä aikai-
siksi asuinpaikoiksi ilmeneen (pää poikkeus-
ta (13, 14) lukuunottamatta). Paikanoaleinassa
nähtäisiin enemmän pidetyn silmällä rakennusai-
neiden helppoa saantia — jatkut tarhathan ovat
raivatut aivan keskele pahinta kivirakkaa
(2, 5, 6, 24) — kiinni muista suhteissa kapiora
asuinpaikkaa. Että tässä paikan turvaimuus oli
myös tärkeänä näkökohtana, sitä todistaa
useimpien asema soiden suojaamilla syrjäisillä
seuduilla. Toisesta puolesta todistaa se tavaton työ-
määrä, mikä niihin on abattu, että ne eivät
ole mitään tilapäisiä lähteitä, vaan että ne ovat
rakennetut pitempiä aikaista käytäntöä varten.

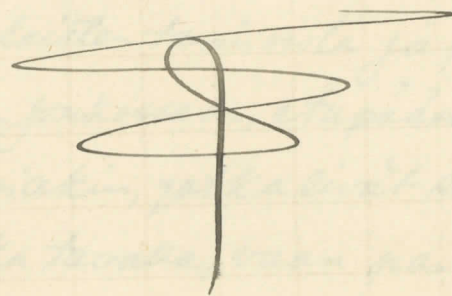
"Jättiläisten kirkkoja" ei vielä ole kaivamalla
tutkittu, eikä niistä ole tahten saatu ainoatakaan
löytöä, jonka nojalla niiden ikä voitaisiin mää-
sätä.)^{*} Jos sitä vastaan voi luottaa vastaile-
vaan tutkimukseen kiinteitten muinaisjään-

)* Saphus Müller, Den förhistoriska tiden i
Europa. Världskulturen II.

noosten alalla, pääsemme jatkseentkin tulkoi-
hin kronologisiin tuloksiin. Kämpagraf asun-
to- ja ei Skandinaviassa, mikäli vastaisiksi tie-
detään, ole rakennettu ennen 200-lukua j. Kr,
miltä ajalta vanhimmat Gotlannissa ovat.
Siellä menevät ne jälkiä siitä vilkkaasta yltä-
destä Roomalaisten kulttuurikeskusten kaupa-
sta, jota tämän aikuiset muinaislöydöt saarelta
todistavat, varsinkin kun kivi-peruksiset rakun-
nukset yleensä, kuten Saphus Müller väittää,* vas-
ta roomalaisten kautta ovat levinneet Keski-
ja pohjois-Euroopaan. Kun emme voi otaksua
miten ennen Gotlantia ehtineen Pohjanlahden
perukoihin, eivät jäätäläisten kirkot voine olla
ajaulaskumme kaluutta vuosisataa varhem-
malta ajalta. - Mutta kun tämä muinais-Skandi-
navinen rakennustapa näyttää säilyneen
kautta koko pakanuuden ajan, vieläpä paikoin
meidän päivämme saakka, emme sen nojalla
saa tarkempaa rajoitettua ajanmääräystä.

Sitavastoin tiedetään, että sellaiset kivi-ruk-
kihaudat, joita kivitaunojen ohella tavatut kivi-

rauniot todennäköisesti ovat, eivät ole olleet
käytännössä ainakaan rannikkoseudullam-
me yli 700 vuosisadan, jotenka jääteläis-
ten kirkotkaan eivät voi olla paljoa tuota
aikaa nuorempia, kiinteäkin niistä lukuun-
ottamatta, joiden yhteydessä kiviroukkioita
ei ole tavattu ja joiden lähistöltä odottai-
si siis löytävän myöhempien Lautaustor-
jen mukaisia kalmistoja.

Seuraavaan luetteloon)

)^x Luettelo on tietysti epätäydellinen ja osittain mahdol-

IV Hautarauniot.

Melkeinpa kaikissa Oulun läänin pitäjissä on tavattu isompia ja pienempiä kiviraunioita, joita puhtapuolisesti tarkastuen helposti saattaisi pitää hautaraunioina. Suurin osa niistä lienee kuitenkin tuskin muuta kuin vanhoja kiukaantiloja, päättäen niiden asemasta, koosta, niistä löydettyistä hüllyistä ja muista tullen merkeistä sekä myös paikkakuntalaisten tarinoista ja paikan nimistä. Mutta näiden joukossa on, etupäässä raunioikkopitäjissä, sellaisiakin, jotka eivät saa selvitystään yllämainitulla tavalla, vaan parhaiten näyttävät sopivan Lautaraunioiksi, samallaistoksi kuin muualta Suomesta tunnetut pronssi- ja varheman rautakauden kiviroukkisauhaat. Tiedot niistä muinaisjäännöksistä, jotka mielestäni ovat luettavat lähään jälkimmäiseen ryhmään, olen koonnut seuraavaan luetteloon)*

)* Luettelo on tietysti epätäydellinen ja osittain mahdol-

lisesti virheellinenkin, sen laatimista kun ovat vaikeuttaneet useat seikat. Ensimmäinen on väälimäisen kuvauksen perustalla usein vaikeaa erottaa lautarau-
nion ja muun sijasta tahi jostain tilapäisestä kivikokou-
muksesta. Sellaiset seikat kuin raunion koko, asema, kivien laatu ovat antaneet kuitenkin tarkan-
mista kertomuksissa jonkun verran johtoa, joskus myös-
kin asiaa tuntevan oma silmämääräinen oma arvostelu.
Toiseksi on lähteissä usein ainoana selvityksenä muu-
naisjäännöksi mainittu sen nimitys paikka-
kunnalla, joka kuitenkin monasti tarkoittaa lää-
dultaan suurestikin eroavia muinaisjäännöksiä.
Tämä seikka vaikeuttaa varsinkin näitten kivirouk-
kioriden luettelemista Salon kirkkokunnasta, missä tie-
tomme niistä perustuvat Calamniuksen, Muinais-
seidustukseen ("Suomi II: 7") ja S. Ingmanin tekemään kirk-
kokunta kertomukseen. Edellinen, jonka kuvaukset
"jättiläisten kirkkoista" ovat varsin ansiokkaita, on,
antamatta enemmän arvoa näille kiviroukkioille,
luetellut ainoastaan ne paikat, missä n. s. "lappalais-
raunioita" on. Arvatenkin on hän enimmäkseen sellyt-
nyt siitä koskevat muistutpanonsa rakoaan kertonut-
ten perustalla, koskapa ne aittain ovat, mikäli
herrat Z. Castrén (S. M. A. XIV) ja A. H. Snellman (S. M. A. II)
ovat niitä kartoitettaneet, aivan perättömiä. Muu-
ten on hänen, lappalaisraunioittensa "joukossa" sekä
kiviknoppia että kumpuja, vieläpä jokunen jättiläis-
ten kirkkokin. Kahta ensiksi mainittua muinaisjään-
nösloja ei myöskään S. Ingman ole erittänyt toi-
sistaan. — Tornionjokilaakson muinaisjäännöksi-
ä perustuvat tietomme L. V. Pääkkösen matka-
kertomuksiin, jossa kivirauut ja muutkin muu-
naisjäännökset ovat mielivaltaisesti ristitty mil-
loin miksikin, mutta tarkempaa kuvasta niistä
ei anneta.

)" Aug. Hjelt (Hautar. s. 246) mainitsee niitten
Pohjanmaan seurakunnan joukossa, jossa lauta-
raunioita on tavattu, Lyyrynsalinen. Loppuun lüte-
tyistä tauluista ei kuitenkaan löydy selvitystä
tälle tiedonannolle.

101.
Maatoulio 1. Ryytämällä on 6 maatouliolta
kiviroukkioita n. s. "jättiläisten tarhan" läheisyydessä.
Pääkkönen onvelle niitä lautarauioiksi (L. V.
Pääkkösen matkakertomus 1900).

Maureska 2-3. Korkea kankaalla Opinien
luona on kaksi, "noita tavallisia lapinraunioita." Samal-
laisia pitäisi löytyä eräällä kankaalla Rajaniemen
luona (S. Ingman, Salon kirkkokunta s. 51).

Ti. 4. Hängaslammien kankaalla, joka on
korkeallinen kivikkohaju Ti- ja Olhavajokien
välisellä sydänmaalla, on kolme kiviroukkioita.
3. Toim niistä on 4x3 syltä laaja, lähes kynnään kor-
kea. Toiset kaksi raunioita ovat n. 2 syltä laajat,
kaikki ovat päältä kuopalla. S. M. A. IX s. 50.
5. Hirvasselän kankaalla, Tammilan kylästä
2 neljännestä laodetta kahden, on lähellä luon-
taista kivirakkaa tokea 9x8 syltä laaja, sylen
korkea kiviroukkio, jonka päällä on onatalasti
kuopalla. Snellman epäilee sitä luonnontyöksi.
S. M. A. IX s. 49.

6. Kontikankaalla, ylläin. Hängaslammien kan-
kaalta n. pnt. pohjoista kahden, on luontaisesta
kivirakassa useampia muinaisjäännöksiä.

1) Kts. Appelgranin tiedonantori
ja piirustukset Tm kaps. H. M. top. ark.

102.
J. V. Calamniuksen tiedonantajan mukaan on pa-
kkaa neljää kymmentä, "kumpaa", josta vastoin Sack-
mannin mielestä siellä olevista muinaisjäännök-
sistä ainoastaan viisi ansaitsi kummun nimen, niis-
tähän oli neljässä kuoppa muinaisjäännöksen pää-
asana, viides oli 3 syltä laaja, n. Kyyrärän korkean
kiviroukkio. Muut ~~olivat~~^{olivat} lähes 30 erikokoista ma-
talan reunapallon ympäröimää kautaa. Yhtä Kort-
tikankaan, "Kummuista" kertoo Calamnius kaiva-
neensa, "syllän syöpydelle", jolloinka työ lopetettiin,
kivet kun olivat kätneet niin suoriksi, että niitä
ei voimut käsi voimin liikutella. Snellman kertoo
muutaman oaksen olevista kautoista näyttäneen
muuta & pemmältä ja vereksennältä, ja arvelee hän
C:n sitä kaivaneen. S. My. A IX s. 51. Suomi II: 7 s. 213.

1. J. Korttikankaalla, Kuumingin rajamailla, on Snell-
manille kerrottu olevan n. 2 kyyrärää laajan isolla-
isen kiven, jonka ympärillä on laajaa pienempiä kiviä
niin että koko raunio on nyt n. 2 sylen läpimittainen.
S. My. A IX s. 54.

7a. Rajakankaalla olevan "jättiläisten kirkon" (3)
itäpuolella on vallista n. 3 sylen päässä soikea
3x2 syltä laaja kirkkasa, jota rahvas nimittää Aakas

8. Ulkokruunun saarella on iso kiviroukko, josta majakkatornin kiviä vedettäessä oli alkanut pääkalloja kohota vastaan. Raunis oli silloin jätetty rauhaan ja on se nyt kooltaan $3\frac{1}{2} \times 2$ syttä.
(Kaiku 1883 n:o 27. S. My. A. IX s. 55.)

Kalajoki. 9-10. Hukmarvaaralla ja Rautoma-
valla, joilla vuorilla jäättiläisten kerrotaan asuneen,
on kiviroukkirita, „mutta ei niistä saa seloa”, ovat-
ko ne noita lapin hautoja vai myöhempiä mallistuk-
sia.” S. Ingman, Salon kirkkukunta s. 33.

11. Tsonväänenkalliolla, Tavastoinikin Keonista
itäämpäin Svirsta, on „noita tavallisia lapinhauto-
ja” pari kappaletta. Jäättiläisten sanotaan sihen ki-
viä koonneen ja niillä toisiaan pystyneen. S. Ingman
Salon kirkkuk. s. 33.

12. Kourunmäen rinteellä, etelämpäin Kalajoen
kirkolta on kaline, „selvästi luomattavaa roukkiota”,
kalinen kynnärän suunisia läpinitaten, „kun lai-
datkin otetaan lukuun”. Kaivettaessa kuului miis-
tä löytyneen kiertynyttä koiran huolta kiertäneenä.
Jää epäselväksi, ovatko nämä „roukkit” lautoilla
olevia kivikumpuja vai ko paltereunaisia

Kivikuoppia. S. Ingman, Salon kihlak. S. 33.

Kiiminki. 13-14. Palvikankaan korkeinmalle
harjanteelle Oulun kaupungin ulkometsästä
„on kiviä läjätty soikeaan kasaan,” jonka keskellä
on n. 2 kyynärää laaja kuoppa. Tse kiviläjä
on kooltaan 3×2 sylvä laaja, 2 kyynärää korkea.
Ingman on lkenut tämän ^{raunio} muinaisjäännöksen
„maanalaisiin muinaisjäännöksiin,” mutta kuvak-
sesta päättäen näyttää se olevan pikeamien puhe-
alaisiin kuuluva. — Samallinen raunio pitäi-
sillä läheisen Kalineenjörven luoteisrannalla
olevalla kankaalla. S. My. A. IX S. 109.

Kuivaniemi. 15. Korkeakankaalla, kirkolta
koillista kahden n. 6 virstaa, on harjan korkein-
malla kahden sen suuntaan ^(E-W) juokseva 8×2 sylvä
laaja, $\frac{1}{2}$ kyynärää korkea kiviäunio, jonka
päälystä on pitkin pituuttaan kuoppa. Ym-
pärikkä on kivetöntä multamaata. Samalla kankaalla,
^{vielä} lähempänä Kuivajokea kaksi pientä soikeata
rauniota, $2,5 \times 1,5$ sylvä laaja, tuskin puolta
kaan kyynärää korkeita. Lestusta on kummas-
sakin vähän kuoppa. S. My. A. IX S. 53.

16. Lähellä Ruivaniemen kirkkoa on Jorinlintka nimisen kaukaan pohjoisrinteellä sokea 2×3 syltä laaja, lähes kynnäriä korkea^{mm} kiviraunio. Keskeltä on se kuopaus. S. M. A. IX s. 51.

Mukos 17. Alaköistilän talon Katinkaakaan Vuodon kylässä on harjanteen W-päässä sammaltunut sokea kiviraunio, 7×6 askelta laaja. Ulkopuolelta on se melkein maantasainen, keskeltä väjennyt lähes kynnäriä syvyydelle. J. Aikio H. M. top. a. k.

18. Vähän Vuodonjärven saunalla Holapan talon maalla kuuluu olevan ainakin kolme suurista kivistä ladottua rauniota. J. Aikio H. M. top. a. k.

19-20. Jätkiläiskankaan Laitasaaren kylän kolkalla Oulunjoen eteläpuolella on pyöreä 3 syltä laaja, $1\frac{1}{2}$ kynnäriä korkea runio, keskeltä vähän lanttra. Samankainen muinaisjäännös oli ennen ollut Mukos ja Oulunjokien välisellä sydämaalla Repokankaalla, mutta oli se puretti rakennusaineiksi. S. M. A. IX s. 60.

21. Isojätkisaari on 2 syltä korkea soiden kiertämä saareke Oulunjoen eteläpuolella lähellä Oulun pitäjän rajaa. Sen korkeimmalla kaksia on ^{680 m. laaja} ~~suuri~~ ^{Kivironkivi} ~~suuri~~ ^{680 m.} maksi asak^{si} pahoin hävitetty. (Kivironkivi, 680 m.)

1) Muokalla kerrotaan vielä olevan „jättiläis-
luolia,” kuten ~~vahvasta~~ piti päikkäkuntalaiset
nimittävät puheenalaisia muinaisjäännöksiä,
Hyttikautta, Korkeus ja Mustikkatangas nimi-
tillä on ailla joen eteläpuolella, mahdollisesti
myös Petäjäkankaalla joen pohjoispuolella
ja muutamalla Kapustasaari Saarekkeella.
S. M. A. IX s. 60. Huom. 1, 2.

107
palla. S. M. A. IX s. 59. Appelgren, Piusustukia 1888.
25. Isosta jättiläisestä länteen kapean Suosalme-
keen toisella puolella oleva Tuohinosaarella on tie-
man sokea „hävitetty” kiviraunio, mitoiltaan 8x6,8x
0,6 m. S. M. A. IX s. 59. Appelgren, Piusustukia v. 1888.

26. Vuatonjärvestä ja Koistilasta n. kilometrin verran
N. Kümminjokea eteläpuolella ja siitä etkää 1/4
km. päässä on korkealla kunnalla osaksi sun-
nista miehen nostannaisista, enimmäkseen vaan paa-
kakaisista kivistä koattu raunio. J. Ailio. H. M. top. a. k.
27. Vuaton kylän Ylikoistilan talon katikankaan
itäpäässä, sen korkeimmalla kalialla on n. 3 kyltä
laaja, X Kynnärän Korkea Kiviraunio; päällä on
sünd Kuopalla. J. Ailio H. M. top. a. k.)

Oulainen. 28-29. Ilokallio, joka sijaitsee Piip-
järven koillispuolella (n. virstan päässä siitä), on
mäen huipulla olevassa kivirakassa 4-5 „jättiläisten
hautaa”. „Ne ovat pyöreät ja pahasti vyöryneet, mutta
vielä ovat seinät jotenkin selvästi huomattavat
samoin kuin oven läpi (?). Kiviä keskeltä pois nos-
tellessa löytyi hiilostuneita puukappaleita somen-
siässä ja myöskin puoleksi palanutta kiertynyttä tui-
tta. Alimmaisena oli suuri laakakivi, joka varmaankin

lattiaa he ollat. Samallaitia "roukkiota" pitäisi löytyä useissa paikoissa (on. m. ^{raapuristassa} Ahokankaan selänteellä. S. Ingman. Salon kirkk. S. 57.

Oulu: 30. Alakorkokankaalla Sangin ja Oulunjokien välillä on 3 rauniota, joista itoin on $3\frac{1}{2}$ syltä laaja, $1\frac{1}{2}$ kynnäriä korkea, keskellä syvä nähtävästi myöhemmin kaivettu kaoppa. Toiset kaksi ovat pienempiä, niistäkin toinen keskellä heinan lantolla. S. M. A. IX s. 58.

31. Kuelmakangas on jaksenkkin etelästä pohjoiseen juokseva kapea kirkkoharjanne samalla Sangin ja Oulunjokien välisellä syvänmaalla. Pitkimmän lakea on melkein Suomessa rivissä ja selvästi erotettavana kivistä rauniota erisuuruisten välimatkojen päästä toisistaan. Eteläisin on näistä huomatavin, 4 syltä laaja ja $2\frac{1}{2}$ kynnäriä korkea, ylöspäin hiipenevä, laltaan vähän lantolla. Toiset ovat pienempiä, pieniä ainoastaan 3 kynnäriä laajimmitaten. Useat ^{ovat} pahasti rikottuja. S. M. A. IX s. 55-57.

32. Lehtikankaalla, n. $1\frac{1}{2}$ virstaa Oulunjoesta pohjoiseen päin, on soikea lajitettu kivioukko, joka alkuaan kenties on ollut kumminkin ^{lapainen} ~~muutakin~~. Nyt on paikalla lantama, jonka ympärillä on

)" Linnankankaalla tietä S. Ingman jätiläisten kirkon ohella olevan "noita lapinhautoja 6-7 kappaletta." Paikalla käydessäni en siitä keituskakaan huomannut tarkasteluistani haalunutta (S. Ingman, Salon kirkk. s. 66.). — Kuralan talon luona on Ingmanille kerrattu olevan alueen "jätiläisten hautoja", vaan oli viljelys ne jo pois raivannut. (Salon kirkk. s. 68.).

109
joka suuaukolla n. sylen leveydeltä kiviä. Kuopan pohjasta näkyy laajempi kivi ("siluäkivi"). S. My. A. IX s. 58.

33. Mustikkakankaalla, samalla Oulun- ja Saugin jokien välisellä sydämaalla, on mäen korkeimmalla kahtaa, joka on luontaista kiviakkaa, soikea, $4 \times 2\frac{1}{2}$ syltä' laaja, 2 kynnärsää korkea kivi-raunio. Keskeessä on hiinä kankaan pintaan saakka kaivettu kuoppa. S. My. A. IX s. 58.

Paavola). 34. Metelinkankaalla, Siikajoen pohjoispuolella kirkolta n. 2-3 klm. ylöspäin, näytettiin tämäi kiviä jolle kivi-raunio, joka mahdollisesti on mukana alaisiin luettava. Se oli 5×4 m. laaja ja korkeus oli ^{vielo} n. 1/2 runsaasti puolimetriä. Rauniosta oli runsaasti syörytetty kiviä mäenrinteelle. Toinen niistä olivat kangella lukeutuvia. Tulen merkkiä siinä näkyy. Näki, jota tavallisesti puhutellaan Näppäinlaajuna, on seudun korkein ja on siltä avoin näköala yli Siikajokilaaksoon. — Raunio sijaitsee mäen korkeimmalla kohdalla, vaan meidän sita alempana etelävirteellä.

1) Pudasjärven Kallajan kylän Säynä-
järven torpan lähellä tiedää J. H. Karvonen
olevan kivisaunon, josta olisi löydetty prassi-
veitsi(?), jonka kerääjä oli jöcunen ottanut.

2) Rautsila. N. 12 virstaa Kirkonkylästä Kurran-
järven kohti olevalla Savikankaalla kesto
Ganander löytävän 10, "jättiläisten hautaa", hiukan
suurempia ja korkeampia kuin muualla. Niil-
tä sanotaan niistä löytyneen Samojen lähtäiden
mukaan on Mankilan kylän Mankijärven (Kar-
talla Iso-Kärsämäjärvi) Kalnasaaresta maastuneis-
ten kautojen ohella kivisaunonkautoja. Edelleen pitäisi
Iso-Kipsuon järven rannalla "Lapshaudat" nimisellä
paikalla olla 8-9 pyöreätä kivisauniota, laidaltaan
n. kynnäriin korkeita. Useissa voisi selvästi huo-
mata avilaukkojen sijat. Ganander oli niistä hajoit-
tanut ja huomaannut ne lappalaistien pohjiksi.
"Ei kukaan sitä huomaa". Käydessäni viimeksi mainitun
paikalle, joka muuten on Paavolan rajan sisällä,
näin kankaasta ainoastaan pilviä hauturoita, joi-
den ympärillä oli matalasti kiven sekoista maapaltoa.
Eivät liene kautoja. Vrt. S. Ingman, Salon
kirkk. 370-71.

3) Revonlatki. Poron talon läheisyydessä on ihan-
joen rannalla n. 4, "Hautapaikka", useita korkeita
kautoja värekkäitä, joita luullaan vanhan ajan ihmis-
ten tekemiksi. (Lovenmark, Salon kirkk. 310). Keuh-
sama paikka josta J. V. Calamnius (Suomi II: 78. 251)
kesto näin: "Kokoon keltikieron värestä näytettiin
minulle Hautapaikka niminen paikka, johon mainit-
tiin ruumiita haudatun ison vihan aikoina. Kuoppies-
sa pottumaata pöykäle oli alkanut näkyä luuta
ja pääkalloja. Se on tervahaudan näköinen."

(Ks. A. En kertomusta H. M. top. ark.

V: lta 1914.

Merijärvi Ks. A. En kert. v: lta 1914
H. M. top. ark.

35. Pesuankankaalla kesto Ganander v. 1783
hajoittaneensa 3 kirkk. Näistä ei ole myö-
hemmin jälkeä huomattu. Mythologia fennica 1889 s. 69.
Pyhäjoki. 36-37. Yppärin kylän Würetjärven
rannalla on korkealla Wärskaugas ni-
misellä harulla 5, "selvästi huomattavaa kivi-
saunonkautoja", joita jättiläisten pesiä. Elävisluodella
Samassa kylässä noita myös sanotaan olevan.
S. Ingman. Salon kirkk. 326.)

Rautio. 38. Historian maalla, 1/2 pnt. kirkolta
etelään, on n. 4, "jättiläisten vainiolla" 4-5, lapin
kautoja, ^(se ovat) pyöreitä, kohalla maasta olevia kuoppakes-
keisiä kivisaunioita 1 1/2 sylen laajuisia, kynnäriin
korkeita kivisaunioita. S. Ingman. Salon kirkk.)

Salo. 39. Hlidenkankaalla, kesto S. Ingman, on
toista kymmentä ympyrän muotoista kuopalla
olevaa kivisauniota 4 ja 6 kynnäriä läpimitaten.
Seinät ovat paikoin kynnäriin korkeita ja "selvästi
on moniaissa vielä huomattavana avilauket ja käytä-
vät." Läheisillä kankailla pitäisi olla muillakin
samallaista muinaisjäännöksiä. - Paikalla, joka
sijaitsee maantien varrella Salon kappelin kirkal-

111.
ta 2 km. Pyhäjoelle päin, Käväistessäni on voinut huomata onnata, kuin loovan Kivipellon, joka näytti hyvin epätasaiseksi mullistetuksi. Rautaseite kertovat paikkakuntalaiset kivien välillä joskus löytyneen, niin että maella jaskus on todakin voinut olla hautarauniota, vaikka ne ovat, paikka kun sijaitsee keskellä kylää, aivan huuhkattomiksi hävitetyt. Askettäini liikutellulta ei kivikko kunteukaan näyttänyt.

40. Korkeakankaalla on jätin hauta, muuta suurempi. S. Ingman. Salon kihlak. S. 16.

41. Haapajoen kylän Korpelan talon takalokankaalla on samallaisia rönkkiöitä (kuin Rönkankaalla) S. Ingman. Salon kihlak.

42. Kortetnietyn kallioilla Piehingin kylän takalolla on „noita jättiläisautoja” puolikymmentä. S. Ingman. Salon kihlak. S. 9.

43. Linnankankaan „jättiläisten linnan” lähistöllä on 32 kivirönkkiötä. Lankaan suunnassa on siitä linnan N-puolella 11 kappaletta ja S-puolella 21 kappaletta. Ne ovat enimmäkseen n. 4 m:n läpimittaisia ja 0,5 - 0,75 m:n korkuisia. Jotkut

ovat pitkähköitä, 8:skin metriin mittaisia. Muutamissa on kuopanteita, osittain sammaltuneita, osittain tuoreita ja viimeksi mainitussa tapauksessa syviä ja suuria". J. V. Calamnius on kättänyt kulta rauniota. Toisen niistä oli 3-4 syltä laaja, 1/2 syltä korkea ja oli sen päällä yllinä litteä 2 kyynärsä pitkä, yhden keraä kivi. Päällinaisten kiven alta alkoi Santamaa, joitakin isompia kiviä joukossa, ja riitti sitä muutamman kyynärsän syvyydelle, jolloinka näköään koskematon kerrassavimaata oli tullut vastaan. Hieta kerraksesta osoitti heikkoa näkyä home, että sitä oli kosketeltu. Toista kumpua tutkittaessa löytyi 2 kyynärsän syvyydeltä kiertynyt koirun suolta. Suomi II: 7 s. 261. J. Ailio H. M. top. ark.

44. Kapsan kylässä on Mäntyselällä Ingmanin kietojen mukaan neljä lapiuhautaa (samalaisia kuin Kortetnütyn kaniolla). Calamnius sen kietojen mukaan voipi niitä eroittaa viisiselvää ja hitäpäitse epäselviä onnekkia sellaisista ja ovat ne lajonneitten ympyrämuunien näköisiä, 16 jalkaa laajoja ja, sen mukaan kuin

Kuon 22. Jalo, Pirttisaara.

alkukehää voipi erottaa, sisäpuolelta mitaten 8-10 jalkaa. Suomi II:7 s. 257; S. Ingman, Salon kirkk. s. 10.

(18)
45-46. Pirttisaaralla, jonka „jättiläisten kirkosta” on jo edellä kerrottu, on S. Ingmanin mukaan erinomaisin päässä liinasta „noita tavallisia kivikuoppia”. Paikalla käydessäni huomasin kivistähan pylvöspäärtö 25 askelta NW ison 8x7 m. laajan, 1 m. korkean kiviromukkeen, ^{f. kato (kuon 22!)} joka keskeltä oli verksellä, tyvää tyvenmäke kauritalla kuopalla. Sen pohjassa näkyi jotakiuta isoja kauritella liikuteltavia kiviä. Tästä rauniosta kappaleen onatkaa koilliseen on toinen, aiioartaan ^{askelten} 0,3 m. korkea, jonka keskeen on kauritella lähes miehen syöyinen kuoppa. Kuoppa lienee alkuun kii allut muinaisjäännöksen päästana. Samassa rivissä on edelleen 6 askelta väinäkseen aini ^(NE) tusta raunio, joka kohoaa n. 1/2 m. ympäröivää oatkkaa yleemmäksi. Sekin on verksellä kuopalla ~~pa~~ ~~rauniossa~~ ja vielä vähän etäämpänä lähellä toisiaan kaksi korkeata kivipäijää, jittenka keskus on hieman ympäröivää oatkkaa alempana.

1) J. V. Calamminuksen onukaan on Salossa vielä "lappalais-raunioita" Kolakankaalla Kangasniemen vieressä ("lämääriä raunioita"), Hummaisten vaaralla (Siikajoella? kts. jättil. kirk. ko-luetteloa n:o 18), Mustikkavaaralla, Pikkikivivaaralla, Poikamäellä ja Rullanmäellä (Pihannissa?). Suomi II: 7 s. 257.

114
Tämän rivin pohjoispuolella on vielä pahoja onnellistettu raunio. Kuoppa on sinäkin nykyään pääosana. - Vrt. S. Ingman, Salon kielak. s. 11. - Kiviraunioita pitäisi löytää myös lähiesillä Poikamäen vaaroilla.

47. Rionkankaalla on 6 selvästi erotettavaa rokkiata. S. Ingman, Salon kielak.)

Simo 48-49. Hirsikangas sijaitsee Simojoen suun eteläpuolella n. neljännes peninkulmaa päässä merestä. Sen pohjoispäässä on kaksi kuumuudemuotoista rauniota, 5 syltä laajoja ja yli 2 kyynärää korkeita. Keskeltä ovat ne kuopalla. Samalla aikaa muinaisjäännöksiä on paikkakuntalaisten kertomusten mukaan myös Palakankaalla. S. My. A XIV s. 262.

50. Karkulaiskankaalla, joka on Mikkolan talon kahdella virstan matkan päässä (Simo)joesta, on pyöreä, 2 1/2 syltä laaja, hävitetty kiviraunio. S. My. A. XIV s. 261.

51. Kuimamaalla, Kemi ja Simojokien välisellä sydänmuotaman klin. päässä merestä, maalla, on kankaan pohjoispäässä n. 10 soikeita, 2 x 1 1/2 syltä laajoja, 1 1/2 kyynärää korkeaa kivirauniota. Päälys on niissä kuopalla ja muutenkin ovat rauniot hyvin maatuoneet ja saumalpeittei-

52. Sarvideljänin aalla, kilometrin eteläänpäin
Tusskarta, on kivikampa, jonka laajuus on ny-
kyään $3\frac{1}{2} \times 3$ syleä ja korkeus yhden kyynärän.

Munan mies oli kestonut sitä parkaneensa, jolloinka
"isot poljakivet" olivat kuitenkin keskeytyneet
työn. Ennen oli se ollut "keinäkövään näköinen".

S. M. A. XIV s. 261.

53-54. Vallinkaukaalla, Tusskarta $\frac{1}{2}$ pnk. ete-
läänpäin, on kaukaan korkeimmalla kaltaa
useampia 3-4 sylen laajuisia, 2 kyynärän kor-
kuisia soikean ymmyrkäsisiä kivikasvoja. Toiset
offiat keskeltä kuopalla. Yhteensä voi niitä lu-
kea 7-8 rauniota. Samankaisia pitäisi olla lähei-
sellä Kairavaaralla. S. M. A. XIV s. 261.

55. Calamnius kertoo Siunossa olevan "lapiinra-
unioita" melkein joka haajalla. Niinpä esim. Noros-
ten mäellä, Kümavaaralla ("seloimpiä"), Kikkokar-
jalla, Wareharjalla, Näätainaalla, Toharjalla ja
Peräharjalla sekä Kümavaaralla Ervastrin talon
takapuolella. Viimeksi mainituista ovat meren
puoleiset epäselviä kautaroita, jätävastoin kalli-
maapuoleisinta ovat varsin selviä. "Ne ovat

1) Suomi II: 7 s. 199.

2) Hontkosen (saari Oulunjärvessä) läntipää-
sä on „laaja kääs, kuin torvakautta”, asun-
non sijaksi arveltu. Mustonen, Kajaanin
kihlak.

XX Ks. A. En kertomuksia
v. ltu 1914 H. M. top. ark.

Kivimpyöritä, goikkimittauksessa 6-9 jalkaa,
2-3 jalkaa korkeita. Keskellä on „kuopake”.
Näiden muodosta olisi vaarakin saanut nimensä.

[Säräisemäni. 56. Alun alusta Naakasaarusta
(saari Oulunjärvessä lähellä Vaalaa) on 10x9
askelta laaja melkein neliskulmainen kiviraunio.
Silmäkkeitä eli syvempiä kaktia on ainoa kalmeiki.
Mustonen. Kajaanin kihlak.)²⁾

Jemmes. 57. Linnamaan „jättiläis kerkosta” (19).
Luodetta kahden on samalla kankaalla 3x2 syltä
laaja kivikasa, jota sanotaan „Sakastiksi”. Kesk-
kautta on hyvin lautalla. Linnan lähistöllä on
miutakin mutta epäselvempiä kivikasoja. S. My.
A. IX s. 91. S. My. A. XII s. 198.

Tyrnävä.²⁾ 58. Kotakankaan kiviharta
30 askelen päässä on soikea 4,80 x 3,50 m. laaja,
0,5 m. korkea kiviraunio. Keskeltä on se tuutuas-
ti lautalla. Samantapainen kivikokous on myös
itse vallin päällä toshen kööllisyydessä. S. My.
A. XII s. 203.

59. Luolamaalla, joka on ympäröivistä soista
lähes 3,5 m. kohoava kivikkokangas Kota-

)¹ Eräs silmällä varustettu kiviase oli muinoin ollut Ängeslevän ylijärvessä ja alisi se löytynyt Luolamaalta. S. My. A IX s. 63.

117.
Haukaalta lähes peninkulman kaakkoo kohden, on neljä kiviainiota, joista isoin on 10,50 m. laaja, 1,5 m. korkea. Kivet hiinä ovat osaksi isoja, kangeella läikuteltäviä. Varsinkin nähtävät raunion ulkopuoleisimmat maan pinnalla olevat kivet ("kehä-kivet"), mikäli pintapuolisesta tarkastuksesta voi päätellä, jaksenkin kaakkailta. Toinen raunio on 7 x 8 m. laaja. Keskestä on hiinä iso 2,20 m. leveä, 0,60-0,80 m. paksu kivilaaka. Kalmasraunio on kooltaan 7 x 6,6 x 1 m. Neljäs on ylltä laaja, mutta hyvin matalampi. - Snellmanin mukaan on Haukaalla vain kaksi rauniota) S. My. A IX s. 63; Appelgren, Pöytäkirja 1888.

60. Metelinvaaralla olevan kivitien ohella on pyöreä kiviainio. S. My. A IX s. 64, 84. S. My. A XII s. 207.
(11,50 m. laaja, 1,20 m. korkea.)

61. Paarnakivikalla, missä mahdollisesti on muinoin ollut "gättiläiskirkkojen" tapainen kivitien, on pari kiviainiota. Toinen on kokonaan hajotettu. Toinen on siltä kahtaa, missä voi arvata vallin enen juosseen. Se on 6 x 7,5 m. laaja. S. My. A XII s. 206.

62. Parvikankaalla Luolamaan vieressä on

* Pyöreä kiviroua / raunio.
Linnamaalla / kiviraunio.

1. 1. Kankaan lounaispäässä pyöreä ^{1 m. korkea} (kiviraunio),
7,50 m. läpimitaten. * Appelgren, Pirustuksia 1888.
Ylitornio. 63. Reväsvaaralla on Lakiapa nimi-
sellä paikalla olevien "tarhasikermien" yhteydessä
niiden ovelista "kaksi jäseistä kivistä" kasettua
rauniota: "Laatakampuja". - Molempien tarhasi-
kermien välillä on myöskin yksi isompi ja paini-
sempää kivirauniota sekä maakuoppia. Pääkkösen
mielestä ovat ne myöhemmän asutuksen jätteitä.
Pääkkösen matkakertomus 1900.

64. Alirauman kylässä on lähellä Vinkkelin torp-
paa "Lapin kulho" nimisellä paikalla kivistä teh-
ty 4 m. laaja, 2 m. korkea raunio. Pääkkösen matkak.
1900.

65. Ylirauman kylästä puolen peninkulmaa on
Out-Sorva nimisellä vaaralla kantoja ja raunioita
useita. Pääkkönen päättelee ne lappalaisten aikui-
siksi, "Kaskapa ovat samallaisia kuin muut saman
kansan jättämät rauniot" (!). Pääkkösen matkak. 1900.

X X
Useimmat ylläluetelluista kiviroukkoista

Y Jämsän kirkkojen alueen ulkopuolella
 on niitä Torniojakilaaksossa ja Sä-
 räsimäellä. - Ne ovat kuitenkin epävarmoja.

2. J. V. Calamnius ja P. Ingman eroittavat pyöreitä ja nelismurkkaisia „lappalaisraunioita” ja jättiläisten pesiä. Nelismurkkaisia alisi m. a. Jissa, Luningassa, Utajärveltä, Vihannissa ja Pievissä (Esim. Suomi II: 7 ss. 293, 236, 246. P. Ingman Salon kullak. ss. 42, 62.). Ne ovat kaalempia epäselvempiä kuin pyöreät, kuvauksesta päättaen vain kioipäisiä, „luoneen perustuksen mallin vivahtavia”, ja niiden keskessä, harvemmin nurkassa on pienempi oelikalmio tahi litteä kivi: „tulisija”. Calamnius on arvottanut niistä lappalaiskätien polyiksi (Vrt. S. M. A. I ss. 244-49). Hauta-raunioista benevät ne kokonaan eroitettavat. Samantapaisia soikeita tahi pyöreitä yksinkertaisia kiviirivityksiä mainitaan Suomesta (S. M. A. XIV s. 258), Utajärveltä (J. Ailio H. M. top. ark.), Säräisniemeltä (Appelgren H. M. top. ark.) ja Rantolasta (Gander). Näihin verrattavia benevät nekin tahhasikermät, jotka L. V. Pääkkönen (Matkakertomus 1900) on kuvannut Ylitorniolta Lakiasta nimiseltä paikalta. Meidän mielustavat ne hienaa Karkun Pontin ja Ikaalisten Arasalon „linna-ruonika” tavat. ja kivi-päisiä, jos koluta ovatkin niistä onelkoisista isommat.

x) Katalan mukaan (Katselu 1910 n:o 10) missä
lutta muinaisjäännös, "jättiläiskirkko".

119.
 sijaitsevat takamailla toiden ympäröimillä vaa-
 roilla 1-3 peninkulman päässä meren rannasta.
 Kauempana sisämaassa on niitä kiitokkin
 Kiimingin-, Oulun- ja Siikajoen alueilla. Sekä
 asemaansa että esiintymisalueensa puolesta muis-
 tattavat ne siis suuresti "gäthiläisten kirkkoja", joit-
 tenka yhteydessä niitä usein on ^{havaitnankin} ~~havaittu~~ luonnon-

Rauniot ovat koottu eri suunista / kiivistä
— isommat ovat usein kangella liikuteltavia
— ja paikoin on tehty se huomio, että kook.
kauninat kivet ovat alina (45, 52, 59) tahi
muodostavat ne säännällisen ympyräisen
peruskehän (21). Munan ronttio on koottu i-
somman kiven ympärille (7), toisessa on parka-
misen kautta keskeltä tullut näkyvön iso-
pi kivi (32). Lahdesta on päättämässä
iso kivilaaka (43, 59.). — Koko vaihtelee
tuntuvasti. Suurin raunio on Lalkimitaten
11,50 m. ja 1,5 m. korkea, pienin on ainoastaan
3 kynnärän laajuinen. Keskimääräinen läpi-
mita on 4-8 m., korkeus 0,5-1 m. Raunio on pohja-
ala on enimmäkseen pyöreä tahi leveän soikea,
harvemmin kulmikas (56), tahi kapean soikea

pyöreä kuoppakesäinen raunio, siis samallaan
kuin useimmat puheenalaisista. Kun rauniot kei-
tenkin esiintyvät siksi runsaasti yhdessä ryhmässä
— Saloisten Linnankankaalla on niitä esiin. 32, niistä van-
mat 8 m. mittaisia, ja kun niiden kokokin useimmiten on
siksi suuri (11,50 m.), ei tämä selvitys näytä riittävän.
S. M. A. XII s. LXIV.

1) Eräs silmällä varustettu kiviase oli muinoin
ollut tallessa Ängeslevän ylipäässä ja olisi
se löydetty Luolamaalta (59). S. M. A. IX s. 63.

2) Suomi II: 7 s. 215.

3) S. M. A. IX s. 63.

4) S. M. A. XII s. LXXII.

5) H. M. top. arkistossa oleva kertomus Linnankan-
kaan muinaisj.

6) Antiquarisk Tidskr. II s. 202.

7) S. M. A. IX s. 64.

121.
olivat paikalle koonneet kiviä ja näitä tois-
pyssyneet. ---

Talteen ei puheenalaisista muinaisjään-
näksistä ole saatu ainoatakaan löytöä.

Kertomusten mukaan on kuitenkin yhdestä (39)
löydetty saattakapineita. Polttamattomia luuta
oli tullut esille isosta kivironkkiosta Tii Utko-
kruunilla. Kalimesta (12, 28, 43) on löydetty „kierty-
nyttä tuolta.“ Ainoastaan yksi raunio (21) on
asianantemaksella tutkittu.

Näitä muinaisjäänäksia ovat useimmat tut-
kijat arvelleet, eikä myöskin Lautaraunioiksi, Ka-
loneen tuon Lautausmaaksi on jo J. V. Calam-
nius²⁾ arvellut Tii Konttikangasta (6). Porssi-
kauden ja varhemman rautakauden kivironkkiohan-
toihin ovat näitä verranneet A. H. Snellman³⁾ ja
Hj. Appelgren⁴⁾ ja heihin on liitetty, ainakin mi-
tä Salon Linnankankaan raunioihin tulee, J. Ailio⁵⁾
Viimeksimainituista muinaisjäänäksistä lie-
nee Sidenblad⁶⁾ päättänyt rönkkiohautojen polyoi-
rajaksi Suomessa Salon pitäjän. A. H. Snellmanin
mielestä kumoavat ainakin Oulun pitäjän rau-
niot tämän otaksuman⁷⁾ ja, kuten ylläolevasta

1) Aug. Hjelt, Hantar. s. 237.

2) Raunion laelle ^{paikoin} asetettu kivilaaka (43,59) on kuitenkin vielä vantageksia, jopei Kenties Sipoossa muutamien Raunion ylin-
mällä kahdalla oleva iso ^{kuori, kooltaan} 31 x 20 x 24 t. kito tar-
joa Aug. Hjelt. Hantar. s. 248. — Mitä Muhoksen Jättisaaren raunion tulee, ei se teikka, ettei sitä löydetty luuta, hiiliä eikä jätteitä hautakalustosta, siinä on kumoa ataksumamme. Harvan kiviroukkion ^{siinä} kun on alttiina veden ja ilman vaikutuksille ja sitäpäästä helposti aarteen-
kavajien saavutettavissa. — Heidänhän jät-
kään onkin näkyvissä miltä ei jok'ainoassa rauniassa — tapahtuu hyvin usein, että tutki-
mus jäädä tuloksetta (Vet. Almqren, Sveriges fasta fornlämningar s. 29).

122.
luettelosta toivon Selviävän, voi poljoisraja-
yhtä hyvin pitää? Simon pitäjää? [Tiedot niistä
Torminjokilaaksosta ovat kiksi epätarkkoja, etei
niitten nojalla uskalla tehdä minkäänlaisia jäh-
topäätöksiä].

Ettei puheenalaiset muinaisjäänökset todella
ovat hautaraunioita, siihen viittaavat mielestä-
ni seuraavat seikat:

1) Niiden muoto ja koko on huomattavasti sama,
kuin muualta Suomesta tunnettujen kiviroukkiohau-
tajen ja, mikäli rakenteesta voidaan piinalla
katsoa saada selvää, näyttää siinäkin olevan sa-
moja piirteitä. Niinpä ovat alimmaisesta kivistä
usein isonimiset), joittenkin keskeistä on isompi
n. S. „kilinäki“, joka kiviroukkiohaudistamme on
tavallinen. Viikkoin oli Muhoksen Jättisaaren rau-
niosta pini merkitty isomilla kivilä, jotka
muodostivat, tosin paikoin rikatur, säännöllisen,
pyöreän perustekään, (katso kuva 21), jommoisen on yleinen var-
sinkin pronssi, mutta paikoin myös varhemman
rautakauden raunioissa.)²

2) Muinaisjäänösten asema mäkimäillä, usein-
kin niiden korkeimmalla kohdalla, josta on laava

1) A. Hackman, Bronzezeit s. 361.

2) Kavaus tarkoittaa Vesterbottenin Skellet.
leän pitäjän Hautaraunioita S. M. A. XII s. LXXI

m. 1.

3) S. M. A. XIV ss. 76, 94, 108, 129.

4) Yhdessä on näkyvissä kiviarkun jätteen, siis
pronssik.

5) S. M. A. XVIII s. 163-4, 171-81, 183-84. Näistä tosin
ei ole muinaiskaluja löydetty mutta sekä kaksosa
että muatonsa puolesta saavat ne selvityksensä aino-
astaan Hautaraunioina, johonka viittaa myöskin hii-
let, tunka ja luusit, joita joistakin kerrotaan löy-
detyn. Kuten Oulun läänin raunioista, sijaitsevat
näistäkin useat kiviakkoilla.

näkötala, nyk. Kyllä yli ympäröivien Aroiden,
mutta muinoin Kentiesmereen lahtien ja taarien,
niiden esiintymisen järjestettyinä yhteen tahi
useampaan Suoraan oviin (31, 43, 45), ovat ilmiöi-
tä, joilla kivioukkiahaudostamme on vastineensa
Ruotsink^{hauta-} paljoisimmat rauniot tavataan pienil-
lä hedelmättömällä (suo-)saarella, joilla ei kukaan
ole voinut pysyväistä asentoa pitää, ja harvoin
esiintyvät sendiulla, missä onaan laatu on parempaa
Ne sijaitsevat siis aivan samallaisilla mailla kuin
^{puhkaalaiset} kivioukkioit.
Oulun lääninkin hautaraunioit.

3) Kivioukkiahautojen vyöhyke, joka alkaa
Suomen lahden rannikalta Säkijärven pitäjäs-
tä, jatkuu tieltä yhtäjaksoisena Purmoon ja ih-
kivää saakka, jotka ovat paljoisimmat pitäjät,
mistä Hautaraunioista on saatu löytöjä talteen.
Samallaisia kivioukkioita (jätterösen) kuivyllain.
pitäjissä on L. H. Sandelinin mukaan paljoisempaa
kin Kronabyssä, Teerijärvessä, Kokkolassa pitäjässä
ja Vetelissä³ ja E. E. Takalan tiedonantojen mu-
kaan näyttää niitä edelleen olevan Kälviällä⁴
(mahd. Kannuksessa), Lahtajalla ja Himangalla⁵

N. S. My. A IX s. 69. Kalajoen, Pyhäjoen ja Salon
pitäjistä ei ole kivikantisia löytöjä. Simon
pitäjässä tavataan nämä rauniot kivikantise.
löytöalueen ulkopuolella. Kts. S. My. A XIV muinaist.
Kartta Kemian Tervolan ja Simon pitäjistä.

Täne vyähykkeelle alisivat nyk luonnollisena
jatkona Oulun läänin rauniot, joita yhta-
soisesti tavataan, paikoin (esim. Saloisissa, Oulun-
joen alajuoksun molemmin puolin ja Simon pitä-
jäissä) hyoinkin runsaasti, aina Simon pitäjään
saakka, missä ne äkkä loppuvat. Ja että nämä
muinaisjäännökset, jotka ^{Kautarauniot} ~~kuten~~ etelä-Pohjanmaa-
lakia sijaitsevat huomattavan matkan päässä nyk.
rantaviivasta, aikoinaan ovat todellakin ~~by~~ alleet
meren rantaa lähempänä, siihen viittaa se seikka,
että ne enimmäkseen ovat sen alueen ulkopuolella,
jolta kivikautisia muinaisennäitä löydetään). Ei
ole siis mielestäni vastaiseksi syytä erottaa
näitä Oulun läänin kiviroukkioita muun
Suomen kautaraunioista, jos yleensä niihin
voi lukea kiviroukkioita, joista ei ole löydetty
minkäänlaisia jätteitä kautamisesta, tahi joi-
tenkäsivärien rakennus ei sitä osoita. Ja viimeksi
~~Ja joka~~ tapauksessa on mielestäni Mahol-
sen Isajätin aaren roukkio näihin luettava.
(Kts. kuva 22)

Se seikka, että nämä kivikunnat useasti
esintyvät luontaisilla kiviakkoilla, saattaa

epäilemään mitään luonnonmuodostamiksi. Siten olisi niistä kentieskin vaikeampi selvoittaa, kuin ihmiskäden työtä, ja silloinhan pitäisi mielestäni samallaisia luonnonmuodostamia olla myös ~~etä~~ etäampainäkin Aisämaassa, esim. Haapajärven kirkonkunnassa, missä tuollaiset kivipellot vaarojen laella ovat yleisiä ilmiöitä. - Kun rannikkoseudulla melkein jokainen vähänkin korkeampi mäki on laeltaan kivirakaa peittämä, ei ole ihmeteltävää; että lautaruoniot useasti sattuivat sellaiselle, nekin kun tahdottiin sijoittaa vähän yläosille asemille.

Kiviroukkikaudat, joistakin pakeenalaiset muinaisjäännökset siis mahdollisesti kuuluvat, ovat syntyneet m. s. megalittihaudista. - Jo kivi-kaudella on Skandinaviassa paikoin kivistä kirkkoja, joiden päälle tavallisen maahanonun sijasta kasattiin kiviläjiä, joka pronssikaudella tuli arkun pienentyyssä ja viimein haivissa hautarakennuksen pääosaksi. Samaan suuntaan on kehitys tapahtunut Brittein-Saarilla, missä jo käytävähaudat ovat usein

)¹ Montelius, *Orient und Europa*.

)² O. Almgren, *Sveriges fasta fornlämningar*.
s. 29.

)³ *Antiq. Tidskr.* II s. 202.

126
peitettyt kivironkkiolla). Mahdollisesti on
tämäkin tavan alkujuuksi etsittävä Itäältä,
mistä megalittihaudat ovat Euroopaa ja poh-
joismaihin tulleet. Kivironkkihautoja tava-
taan suuri. (megalittisten hautojen jatkona) Kan-
kasella, samoin Altailla ja näihin voidaan
myöskin verrata megalittisten hautojen alku-
muodosta Egyptissä kehittyneitä pyramiideja.
Päitse mainituista maista, tunnetaan kivironk-
kihautoja vielä Böhmistä, missä ne ovat pron-
sikautisia. — Ne ovat levinneet kautta koko
germaanisen kulttuurialueen: Tanskaan, Nor-
jiaan, Ruotsiin ja Itämeren maakuntiin sekä
Suomeen. — Itäisestä naapurimaastamme Venä-
jältä ei niistä sitarastoin tunneta. Enimmäkseen
ovat ne pronssikautisia, mutta ovat sekä ~~Ruotsissa~~
keski-että pohjois Ruotsissa ^{ja Suomessa} olleet Käytännössä
vielä kauan rautakauden kuluessa.)² Ruotsis-
sa on kuitenkin pohjoisrajalla ~~Itä-~~ Söderbladhin mu-
kaan)³ Skellefteån ja Piteån keskivälillä, siis
jokseenkin Oulun kahdella. Suomessa ulottui-
si kuitenkin alue siis jonkun verran pohjoisemmaksi.

1) Viimeksiin ainituista raunioista ovat vain Tampereen seudulla olevat siittain hirtittuja ja joutuvat ne tiellä varh. rautakaudelta. Muualta ei niistä tietääkseni ole ainoatakaan ajalleen määrättävää löytöä, vaan on niitä ulkomuotonsa perustalla pidetty kauraraunioina. *

2) A. Hackman, Bronzesit S. 363.

3) Hackman, Eisenzit S. 128.

* Kuopion pitäjässä on ^{Kuutaanki} tonaanpäällisestä kiviainios-
ta löydetty myöh. rautakauden muinaisraunioita.
H. M. L. 1644-48.

Kuten jo on mainittu, ovat kivi-roukkioshan-
dat Suomessa yleisiä kaikkialla meren rannikon
Pätkijärveltä aina Oulun läänin rajalle saak-
ka. Ruusaiten on niitä Kemijoen suulla, Koke-
mäen joen eteläpuolella (Laitilan, Kiikkaisten ja
Harjavan pitäjissä) ja laaksossa, Kyrö-
joen seutuvilla ja vielä Purnon ja Ähtävän
pitäjissä on niitä melkoinen määrä. Pitäjäpöytä
on niitä sisävesisikin raunioita, etelä-Hämeessä
Hämeenlinnan ja Tampereen tienoilla, Kuorta-
neen kirkkukunnan eteläosissa, Päijänteen ran-
nilla, vieläpä joitakiuta goljois Hämeessä (Vi-
tasaan; Kivijärvi) ja Savossa (Kuopion kirkkuk.) saak-
ka.)* Näistä raunioista on osa pronssikau-
tisista - muutamista on saatu talteen löytö-
ja Monteliusen pronssikauden toiselta ja viden-
neltä periodilta, toiset ovat kuitenkin sisä-
sestä rakenteestaan päättäen vanhempiakin
(esim. ne joitten keskellä on iso kivioukku)†
osa taas varheman rautakauden aikuisia.
Viimeksiin ainituista ovat varhaimat toiselta,
vaasialta j. Kd.)³, nuorimmat jltä vuosisadalta

1) A. Hackman, Eisenzeit S. 129.

2) Ibidem S. 112.

3) Ibidem S. 113.

1) Uudessa Taivassalossa taikimassa maataytettä

j. Kr. Rautakauden ja pronssikauden rautakauden välillä ei näytä olevan jyrkkiä eroa siinä muodossa eikä rakenteessa, vieläpä osoittavat ne usein aivan samankaltaisia hautaus tapoja (kin).¹⁾ Huomautettakoon kuitenkin muutamista pienistä eroavaisuuksista. Pronssikauden rautakauden oniot ovat tavallisesti korkeilla metsäisillä vuorilla, usein kaukana takamailla, ryhmistä tai yksikkäin, josta vastoin rautakauden hautausoniot melkein poikkeuksetta tavataan (ryhmistä, isommista), nekin yleensä milla paikoin, mutta lähellä kyliä ja viljavainioitten keskellä.²⁾ Edelliset ovat aina paljaita, irrallisista kivistä koottuja ilman maataytettä, josta vastoin jälkimmäisissä Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa (yhtä poikkeusta lukuunottamatta) kivien lomasta ovat täyte. tyt mukalla, josta vaunio on päässyt narmetumaan.)³⁾ Kyröjoella ja etelä-Pohjanmaan varhempain rautakauden rautakauden doissa on piirteitä näissä lauteissa pronssikautisia piirteitä. Niinpä ne poikkeuksetta ovat paljaita, vaille maataytettä ja sijaitsevat

1^a A. Hackman, Eisengit ss. 112, 114.

2^a Hackman, Bronzezeit s. 363-4.

3^a Hackman, Eisengit s. 130.

4^a Siinä tapauksessa, että Paavolan Ketelinkankaan ~~raunio~~ on kivikumpu on hautaraunio on se tällaisessa suhteessa poikkeuksena mainittava (Kts. luetteloa n:o 34).

5^a Vrt. myös S. My. A XI s. LXXI muist. 1.

ne toisinaan kaukaisemmillä, korkeilla metsäisillä vuorilla). Sitä vastoin quattuor oviasta kehä kivet, jotka on tavattu ainakin kahdessa Kyröjokilaaksossa tutkitussa pronssikautisessa määrättävässä hautarauniossa)² ja jotka näytävät yleensäkin olevan pronssikautisille hautaraunioille leimaallisia, mutta jotka on jos osiintyvat, joskaan ei yhä säännölliseen kehään, Varsinais-Suomen ja Satakunnan maalla käytetyissä varh. rautakauden aikuisissa roukkiohauoissa.

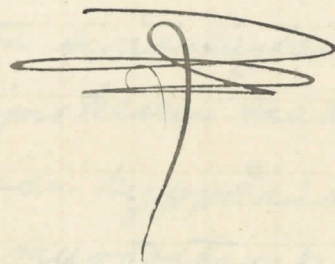
Kuten toisessa yhteydessä on jo osoitettu, lienevät Palun läänin ^(enimmäkseen) kiviroukkioit (yhdenaikuisia kuin jätiläisten kirkot, siis vuosien 2-7 sataluovilta j. Kr. Ne muistuttavatkin monessa suhteessa etelä-Pohjanmaan ja Norrlandin samankäisiä hautaraunioita)³ ja jotka lähinnä ovat luonnollisesti olleet niille eteläisillä, paljen paljaita kivikasvoja)⁴ koottuja enimmäkseen kivistä, isoimmat alimmaisina. Asemansa on onetsäiden vuori usein kaukana asatuista seuduista.)⁵

Mahdotonta ei kuitenkaan ole, että osa raunioista olisi aikaisemmaltakin ajalta. - Pronssi-

)" Vel. Hackman, Bronzezeit kuvat 1, 20a, 27 & 34,
sekä Eisenzeit kuvat 34, 47.

130.
Kanteen viittaakin mielestäni esim. Aädnölkien
Kivikela? Muhoksen Isojättiläsaaren rauniossa).

Mutta, kuten on jo huomautettu, ovat rautia-
Laudat yleensä siksi toistensa kaltaisia, että
niiden ulkomuodosta ja rakenteesta on vaikeaa
varmasti mitään päätellä niiden iästä. Tok-
koihin tuloksiin päästään vasta, kun niistä
tutkimalla onnistutaan löytämään muinaisesi-
keitä, joidenka ikä vastäilevän muinaistieteen
avulla voidaan määrittää.

Muita kiinteitä

muinaisjäännöksiä?

A. Lokkelolatomukset. Tämä nimellä tarkoitetaan ^{pienehkoista} ~~tyhjänkokoista~~, tavallisesti päinkakkoisista kivistä tehtyjä rivityksiä, jotka muodostavat väliinsä mutkitteloita kääntäviä, jota sisäinkäytävästä alkuen saattaa kulkea keskipistekseen saakka olevalta paikalta. Keskialueen typpääminen kiirivoin yli. Tavallisesti muodostavat ne kokonaisuudessaan tasasuuntaisen, litistyneen ympyrän muotoisen kuvion, jonka läpimitta vaihtelee ¹²⁻¹⁴ ~~4-12~~ metriin (Kf. kuvat 23-24). ^{Tällaiset} ~~Tämä laji muinais-~~ ~~muinaisjäännökset~~ ~~ja annokset~~ ~~on~~ ^{merenrannikoillamme} jokseenkin yleinen. ja Oulun läänissäkin on se runsaallaisesti edustettuna. - Lokkelolatomuksia on täältä tiedossani seuraavissa paikoissa:

1) L. V. Pääkkönen. Matkak. 1900. Samojen
kötien makuu kerrotaan vielä Kietäniemen
kylän ylipäässä Karisen talon maalla Reot.
sin puolella olevan jätulin tashan."

2) S. My. A XIV s. 252 m. 1.

3) J. R. A. Vanhan kausan muistoja Kemistä. Suomen Kuvalehti.

4) 1879 s. 38, 42.

4) S. My. A. XIV s. 250.

5) S. My. A XIV s. 255. Suomi II: 7.5.194

6) Suomi II: 7 s. 212.

7) J. R. Aspelin. Jungfrudanserna på Finkands kuster.

8) S. My. A. IX s. 55.

9) S. My. A IX s. 55.

132.
Alatornio. 1. Tornion jokisuulla olevalla Rätän-
niemellä)"

2) Ulompaa merellä Saiton aokalla lähellä Kuusi-
luotoa)"

3. Yli-Vajakkalan kylässä Revonniemellä Ruotsin
(Kälva 2B)
puolella. Samankaltaisia kivirivityksiä olisi eunen alla
läheisellä Teppalan saarella ja Ylikylän pellolla)

Kemi. 4. Ajossaarella Kemijoen suulla: m. s. s.
Rivinnokan muista jätulin tashasta, joista selvi-
on kuvattuna S. My. A. XIV s. 252. k. 10.) 2.

5. Jätulin kankaalla itäpuolella Tairakoskea)"

6. Jossain Jätulin katon ja Alapenikan välillä)"
Tervola. 7-8. Haannuksevaralla)" 5. Kertomuksen

mukaan on sellainen myös Pajarin kankaalla.

Ti. 9. Olhavan lasitehtaan tienoilla)" 6.

10. (Kuivaniemi?). Munaluodon kailla Kokama-
niemessä vastapäätä Kuivaniemeä)" 7.

11. Ulkokrunnilla: saarella pitäisi löytää iis-
"Pietarin leikkiä.")" 8.

12. Tijoan suussa olevassa Rontti nimisessä saares-
sa (paikalla on eunen kertomuksen mukaan ollut
joku "Pietarin leikki") 9.

)¹ Suomen Kuval. 1879 s. 38-39.

)² S. My. A II s. 156.

)³ S. Ingman Salon kihlak. s. 27.

)⁴ J. R. Aspelin. Jungfrudanserna.

)⁵ S. Ingman, Salon kihlak. ss. 16-17.

)⁶ O. Almgren, Sveriges fast formlänningar s. 55.

)⁷ Ernst Krause, Die Tröjeburger Nord-Europas.

)⁸ J. R. Aspelin, Jungfrudanserna.

9) Löwenmarken mukaan on myös Pyhäjoen Hyttänin niemellä „Pietarin leikki” ja kalliokirjoituksia. S. Ingman mainitsee siellä ainoastaan Kalliokirjoitukset.

10) Kaksi „Pietarin leikkiä” Salossa.
(F. M. V. s. 63)

¹³³
Kaukipudas. 13. Sata-tahi Pekkäkeilla Haukiputaan joen suussa)¹

Hailuoto. 14. Marjamiehen majakan luona.)²

Pyhäjoki 15. Terwonenällä Pyhäjoen suussa.)³

Pomallainen on Kentien Matinsaaressa joen jokaisen suuhaaran varrella)⁴ 9

Saloinen. 16. Ruonaukankaalla.)⁵

17. Saloiten „pääpappilan läheisyydessä.”)⁵

18. Santikimäällä Arkkukain pappilan läheisyydessä (katso kuva 24)⁵ 10)

Kuten jo mainittiin, tavataan näitä muinaisjäännöksiä verraten lukuisasti pitkin meren rannikkoamme, usein pajoilla luodoilla alkona merellä. - Ruotsissa on siitä myöskin, joskaan ei niin runsaasti kuin Suomessa.)⁶

Muualta Euroopasta tunnetaan niistä Brandenburgista, Tolaunista)⁷ sekä yhä Meurmanin rannikolta ja 2 Porvi. virran suulta Itä-Kuolasta.)⁸

... Rakvasnimittää niistä Oulun läänissä „jatulin tarhoiksi l. taraiiksi;” harv. „juoksentarhoiksi” (Kemi- ja Torniojokilaaksot) tahi „Pietari” (Si, Haukipudas, Pyhäjoki) tahi ja „Viipurin leikeiksi” (Saloinen). Muualla Suomessa on näitä

) J. R. Aspelin, Jungfrudansen.
J. L. V. Pääkkönen, Matkak. 1900.

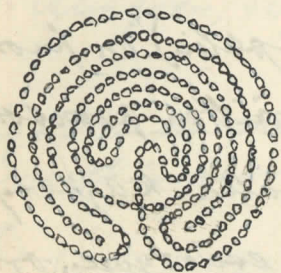
melkein joka paikkakunnalla oma nimensä²⁾).
Yleisemmin levinneitä^{nimityksiä} ovat "jungfrudans"
(Suomen ruotsalaisissa, paikoin suomalaisissakin
seuduissa) ja "Trøjeborg", jota nimitetään Ruotsis-
sa mielintona. - Arvelaan näitä jonkullai-
siksi leikkipaikkoiksi, joissa olisi harjoitettu
ratsastus- ja juokseleikkia y. m. &c. Samallaiseen
käsitukseen niistä viittaa Kemijoen seudussa
niille annettu nimitys: "juokseuras". Muuan
Alatornissa muistinpanta taina onsaitee
tässä tulla mainituksi. Koskapa se poikkeaa kai-
kista muista tunnetuista. Siellä aliaäet Røjf-
tänneen tarkoaa (i.) mainittu "jättiläisten kora-
jäpöikaksi". Sytytyltä kerrotaan siinä sil-
mät ja ali hänet sitten johdettu takan saulle se-
kä annettu kiertää kaikki kierrokset, joituka
keskellä siinä missä saijat päättyivät, oli kaksi
irtonaista kiveä s. o. kummauden päätelohdan edes-
sä, toinen "Syyllisyyden" toinen "Syyttömyyden" kivi.
Kummauden eteen sytyttyä kertaakaan häiraitumatta
tuli, ratkaisi oliko hän Syyllinen vai Syytön.²⁾ -
Muuten ei saavast pidä näitä kovinkaan van-

- 1) Jungfru danderna ja Jutulintarhet Suomen rantamailla. S. My. A. II ss 155-64.
 2) Die Trajaburgen, Rückblick s 46.
 3) O. Almgren, Sveriges fests fornämningar s. 54. kuva 54.
 4) Götterlundin mukaan käytetään nimeä myös Turunkin Naaristassa. J. R. Aspelin, Jungfrudanderna.

5) Jutulintarhet (pronssikauden) Kalliopirustuksista O. Hauser; Olof Anders Nordmaeus
 (J IV k 73-5)

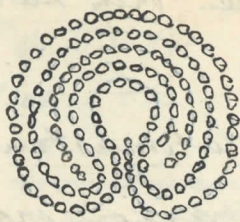
135.
 koina. Arvelaan niitä lasten tekemiksi, paikoitiin satamiesten talii kalastajien joutraikoinaan latomiksi.

Sokkelolatomusten ikää ei ainakaan vastaisiksi ole voinut tarkoin määrittää. Aspelin) on huomauttanut niiden qhtäläisyydestä eräitten pronssikautisten, varsinkin aikakauden lopulla käytetyissä lasisilindereissa/nuotoissa soljissa esiintyvien ornamentien kanssa, otaksuen ainakin osaa niistä mahdollisesti samanaikuisiksi. Ernst Krause) arvelee niiden jatkuvan eräistä kuoroista, joita tavataan runsaasti Brittein saarella Kalliopirustuksissa, Aikäläisissä megalittihaudoissa pronssikaudelta saakka. Eräissä Kretalla v. 400e. Kr. löydyssä rahassa on tällekin samankainen kuvio, kuin useimmat (Kuvat 23, 25). jutulintarhoistamme, samoin eräissä (useampia vuosisatoja e. Kr. tultuissa) etruskilaisessa Saviastias-³sa), johon on sitäpäitse kuvattu kaksi ratsastajaa ja jalkamiestä tulleen poikaakaan alos tuosta labrintista. Terveen on purretty sana Troia s. o. Troja, joka jaksaa mieleen Ruotsissa sokkelolatomuksille annetun nimen "Trojaborg").⁴ Tari-

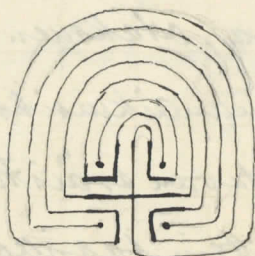
Kuva 23. Alatornio

Reonniemi.
Mitat 7,1 x 6,5 m.

Kuva 24. Palo, Lantikkumäki.

Marian?
Naiminen
Kirkko?

Kuva 25.

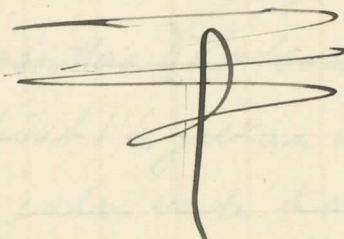
- 1) Krause m. t. Rückblick S. 15.
- 2) Esim. S. My. A. XVII A. 218, kuva 99.
- 3) L. V. Pääkkönen, Matkak. 1900.

136.
näh niissä toimeenpannuihin ratsastusleikis-
ti näyttäivät taten jonkun verran uskottavilta.
Edelleen on labyrinthikuviota runsaasti Talain
ja Rautkan keskiaikaisten kirkkojen mosaiikki-
lathioissa), Samoin Länsi-Götanumaalla eräissä ki-
konkelloissa. Saman aikaiselta on senovaksi arveltu
sokkelolatomusta Enköpöngin keskiaikaisen kikon
vieressä lähellä Nyköpöngiä Ruotsissa. Vielä nyky-
ään on lasten tapana piirtää samankaltaisia kuvioi-
ta, joista varsinkin yleisin, joka suunnitellaan ristii
ympäriille (kuva 25)², on samannuotoinen, kuin
useimmat sokkelolatomukset. Tällaisia ovat im-
m.-kanta, jotten muoto selviää kuvasta 24 (15, 18),
lukuun ottamatta ^{m. m.} -känkki Oulun läänistä mus-
daltaan tunnetut. (1-4, 16, 17; kuva 23, vrt. kuva
25). — Mitä Oulun läänin sokkelolato-
musten ikään tulee, on ~~puuttava~~ osa niistä mata-
lilla luodilla meressä talikka aivan lähellä
meren rantaa, jotenka ei luulisi näitten olevan
kavinkaan vanhoja. Pääkkösen³ mittauksen mu-
kaan on Rätäkänneimen jätelintarha" 5 m.
meren pinta ylempana, ^{korkkintaan} siis 500 ~~vuotta~~ vuotta

1" J. R. Aspelin, Jungfrudenserna.

137.
vanha. Toiset taas ovat verrattain kanka-
na sisämaassa (5, 6-8) ja voivat siis olla
vankeimpiaakin.

Huomiota ansaitsee näitten sokkelolato-
musten psäntyminen melkein yksinomaan me-
ren rannoilla, sisämaan vesistöjen rannoilta
ei tietääkseni vastaiseksi tunnetta ainoatakaan.
Se saattaa ajattelemaan, että ne ovat jossain
yhteydessä muinaisen merenkulun kanssa.)

B. Jätulinpatsaat. Kinoat laatuun ovat vastaisiksi ne muinaisjäänäkökset, jotka sijaitsevat Kemian Tornivaaralla, Kivälän Alapenkan länsipuolella, ja jotka paikkakunnalla tunnetaan yllämainitulla nimellä. Ne ovat vaaraw korkeimmalla harjanteella, joka on tasaista kivirakkaa. Hl: Appelgren, joka on paikalla käynyt, kertoo niistä Seuraavasti: „Tämä (korkeimmalla harjalla olevan kivirakkan) eteläisimmällä osalla oli keuh. litteistä valkoisista ukonkivistä ladattua patsasta sita muotoon, jonka kuva osoittaa (Katso S. My. A XIV 1252. k. 9!). (Kivet olivat 1 1/2 jalkaa kulmaansa ja pienempiä]. Trompi oli jalan vsta kannastaan selvästi neliskalmainen; läntiset nurkat olivat kokonaiset, mutta molemmat toiset näyhtivät jokseenkin pyöreiltä, luultavasti sentähden, että muutamia kiviä oli siltä puolen pudonnut alas. Latvan puoleen se loikkeni ja kivet olivat siinä myskin kokoisia; opas sanoi, että 1 1/2 jalkaa huipusta oli allut ennen aivan pyramidinainen. Tämä patsas oli vähän yli 7 jlk. korkea, ja joka sivun kannan kahdelta 4 jlk. leveä. Toinen patsas oli vaan puolikas, se oli muodoltaan jok-

1) S. M. A XIV ss. 251-52. Vrt. Suomi II: 78. (98.)

2) S. M. A V s. 50.

3) S. M. A VI kuva 69.

139.
seurakin pyöreä, 4 jlk. korkea ja 3 jlk. läpimitaten.
Eusimainitun eteläpuolella oli ennen sijainnut
kalmar, joka nyt oli hajoitettu. Kaikki nämä seiso-
vat samassa rivissä P-stä E-tä kohti (ehkä jaksas kes-
kellä). Apas sanoi, että, kun hän on 20 vuotta sitten, oli
kännyt tällä kiviakalla, oli siinä näiden korottujen
patsaitten pohjoispuolella ollut kymmentuntia Samal-
laista, kalme joka ryhmässä, ja hän sanoo hauman-
neensa, että keskimäärin aina oli ollut korkein, mutta
otteivat kaikki olleet asetettuina P:stä E:ään, vaan enem-
män vinokkuröihin") - Näitä merkittäviä muu-
naisjäänäksistä (arvellee Appelgren)² seloittevan
eräitten myöhemmän ajan muistomerkkien,
jomoitista hän oli nähnyt matkoillaan Kemian
kirkkokunnan pohjoisissa pitäjissä. Ne ovat
puisia, harvemmin kivisiä patsaita, joita nyk.
kausa on pystyttänyt jäljitellen lappalaisia, joit-
tenka muistellaan luvaan pystyttää sellai-
sia "veden kunniaksi" kalalle ruotessaan, ^{ja} ~~sa-~~
~~akseen~~ ^{saivat} ~~tyvään~~ saaliin. Uusimmat ovat puusta
tehtyjä tavoitellen ihmisen haamua). Kivisiä
ainastaan yhdessä simpukan
on vähemmän ja ovat ne pientä pyyntipaikassa

1) Samantapaisia puupatsaita oli Mustonen
näynyt Oulun järven Äijän saarella kor-
kealla rautatormilla. Paikkaa nimettiin
"Poronkirkoksi" tai "Rautatormaksi". (Ka-
narin kirkko. Käsikirj. S. Myy. arkistossa.)

2) Nordiska resor och forskningar I S. 113.

3) A. M. Falgren H. M. top. ark.

4) L. V. Pääkkönen, Matkak. 1901.

5) Suomi II: 74 220, S. My. A R N. 54-55.

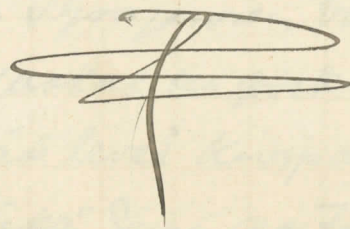
6) Venäjän kanzlissa keinoja juokse-
Pääkkönen, Suomen;

tilankajoen niskassa Kemijärvellä. Ne olivat
jo kaatuneet, mutta kerrattiin niiden eunen alle
kynnäriin korkeuksi ja rakennettuja latomalla
päällekkäin vaaksan päin suunisia kartillisia
kivilaaksoja. Asemalla olivat olleet isot
rantakivet ihan veden äyräällä, - Jossakin
oli puupatsaitakin.)¹ - Näihin verrattavia
lienevät myöskin ne lappalaisten muinaiset
seidat, jotka ovat tehtyjä kivistä koaltaan ja
muodoltaan ihmisen kaltaisiksi. Sellaisen mainitsee M. A. Castren² nähdessään muutamassa
Inarinjärven saarella, samantapainen lienee
eunen ollut Keivisan vieralla Sodankylän
Pekkulan kylästä länteen päin.)³ Lapinseita
"neljällä aluskivellä" on Muoniossa Muoniovaaran,
toinen Kalliorovassa 3 km. pitäjän kirkolta i-
tään.)⁴ - Maa- ja tulkokruunissa Tissa kerro-
taan eunen alle n. 3 kynnäriä korkeita kivi-
patsaita, joille vielä nykyisten ihmisten muistin
aikana kalamiehet ovat utkonneet rahaa, vii-
naa y. m. Niissä oli ollut ~~joko~~ isompi kivi-
runkona, sitten pienempi kaulana ja viikdoon

vaikka kivi päässä, jota toisinaan peitti laudasta
telty lakki. Nuo "äijät" ovat nykyään kaadettut,
ja vastalo-kiven alta oli löydetty m. ruottalai-
sia rahoja. — —

Samanlaisissa tarkoituksissa, kuin yllä-
luetellut patsaat, ovat Tornioaan tornin
luultavasti pystytetty (Lestrenille) oli kerrottu
että paikalla olisi muinoin jumalanpalvelusta
harjoitettu. — Koaltaan ovat ne kuitenkin
paljon vaurioituneita, kuin nuo myöhemmät
patsaat ja lapinseidat.

Samalla vaaralla on jotakiuta kivi-
kuoppia, samallaisia, jommoisista on en-
nen puhuttu "jättiläiskirkkojen" ja "Lauta-
raunioitten" yhteydessä.

Julkaisin lajennettuna: Kotisantu 1910.

C. Lapinpaadot) Nämä muinaisjäännökset ovat myöskin Oulun läänin erikoisuuksia. Ne ovat tavallisesti joen tahi salmen, harvemmin salmen poikki juoksevia, kivistä laattoja muutamia kymnäriä levyisiä patoja. Useimmissa on yhtiä kaksi aukkoa n. s. "merranreikää" l. "rypän Aijaa."

Tiedossani on seuraavat lapinpaadot:

Tijokivareilta:

Taivalkoski 1. Tijossa on Runtinkosken nirkas-
sa poikki jõe juokseva 45-50 syltä pitkä, 2-3
kymnäriä leveä ja kymnäriä korkea kivipato.

Kummallakin rannalla on n. Aijlen levyinen
aukko n. 8 sylän päässä osuusta. Patoa nimeni-
tetään "lapinpaadoksi" S. M. A. IX s. 120.

2. Kivioja Tyräjärvien välisen Salmen kerkki-
paikkeilla juoksee sen poikki n. 8 syltä pitkä
ja 2 kymnäriä leveä kivipato. Se on hyvin liejau-
vajonnut, eikä siinä näyta olevan minkäänlaisia
kattelmia. S. M. A. IX s. 121.

Andasjärvi 3-4. Katilaniivassa kirkon ala-
puolella juoksee Tijon poikki 40 syltä pitkä

)" Iii pitäjän Pirttitorin kylässä on poikki-
joen juokseva luontainen Kallioruutta jota Sano-
taan Hiiidenpadoksi. S. My. A IX s. 121. Vrt. Suomi II: 75. 211.

143.
pato, jossa on kaksi ryssä sijaa. Samallaan
on vähän alempana Siikamivassa. Se on 30 syltä
pitkä ja yksiaukkoisen. S. My. A IX s. 121.

5. Kollajan kylän Marjosaaren putassa on n. 12 syltä
pitkä ja 2 kynnäriä leveä kivipato. Yksiaukkopaiikka
on padon keskellä S. My. A IX s. 121.)"

Kiiminginjoki alueelta:

Puolanka: 6. Voijuan ja Keskisen järven välillä on joes-
sa „Lapinpato.“ Mustonen, Kojasniemi kirkk.

Utajärvi 7. Kivipato kuuluu olevan Juorkunanjärven
yläpäässä Määtäin virassa. Lähistöllä on „lappalais-
asentoja“ Muurahajassa ja Lantoja Tervasaareissa. J. Aili
H. M. top. ark.

8. Juorkunan kylässä Määtäin ja Keinäsen talojen kohdal-
la olevassa kylänvirassa on poikki Salmen juokseva
kivipato, jota nimitetään „lappalaisten paddoksi.“ S.
My. A. IX s. 122.

9. Kivistä keltijärveläisten pato on Juorkunan kyläs-
sa Kiimingin lahtavesillä Timosen järven kapeimmas-
sa „Salmeeksi“ kutsutussa kohdassa. S. My. A IX s. 122.

10. Vähä-Timosen järven alin veden laskemisen jäl-
keen tullut näkyviin kivipato ulottuen ehkä kymmen-

alapuolella,
) Alavuaton kylässä Wäänören talon ~~halvasta~~
on Kümminjärven poikki juokseva kivipato,
jota sanotaan "jättiläisten padoksi." S. My. A. IX s. 123.
arvela sitä luontaiseksi kalliaksi. S. My. A. IX s. 123.

144.
Kunta Syltärannasta. Lähellä on mahdollisesti
kivikaartin asuinpaikka (19) J. Ailio H. M. top. ark.
11. Saman kylän Kiivijärvessä on vanha, mutkapadok-
si" mainittu kivipato. Se on 10 syltää pitkä ja runsas-
ti 1 1/2 kyynärää korkea. Yksi, "merran reikä" pitäisi
siinä löytyä. S. My. A. IX s. 122.

12-13. Juorkunan järven alapuolella on näitä patoja
Torvenkoskessa ja Peurakoskessa. Kummassakin on
"merran reikä". S. My. A. IX s. 122.

14. Naurissuivassa Koseuslammien yläpuolella on myös
tällainen pato, jota vielä nykyäänkin on käytetty kala-
patona. Yläpuolella on jokitoimissa lapinkautoja, joi-
ten kolialta rantahietikalta on löydetty eräs kiviase.
S. My. A. IX s. 123.

15. Seurainen on myös ^{Wuodon} Juorkunan kylän Truunkosken
niskassa. S. My. A. IX s. 123.)

Oulun vesistön alueelta:

Kuhmoniemi. 16. Lähellä Venäjän rajaa olevasta Taks-
järvestä lähtevään Tulkkojen niskassa on "kivitys", jota
sanotaan "lapinpadoksi." Mustonen, Kajaanin kirkk.
17. Lentirajoen niskassa on "lapinpato." Rannalta
näkyi "kivitakeen tapaisen patojuokteen alkua" Mustonen

1) Pyhänydässä pitäisi olla varkoja padon-
goujia etenkin Petron puolella ja Välipetrosa.
Mustonen, Kajaanin kirkk.

Kajaanin kirkk.

145.

Risti järvi 18. Tuomaanjoen niskassa on „Lapinkivi“,
jonka lappalaisten kerrotaan suurista paasista lato-
misen tapaan tehneen Kalapadoksi. (Linnastaan
Sylän levyisen väylä on jätetty.) Mustonen, Kajaanin kirkk.

Sotkamo 19-20. Laanjoen niskoilla on lappalaisten
kivipato. Saman kylän Kivijoen on nimenkään kivi-
nen „Lapinpato“. Mustonen, Kajaanin kirkk.

Säräisniemi 21. Oterman kylässä on kertomuksen
mukaan Lapinsalmi nimisessä paikassa „Kivistä teh-
tyä“ riutta kumminkin puolel Salmeketta. Oulio, H. M. topok.

22. Lapinsalolla Otermassa on jossakin ruossa Tah-
lammista (?) kivipato, jota luullaan lappalaisten te-
kemäksi. Mustonen, Kaj. kirkk.

23. Likolammien luona Oulunjärven saunalla on Tup-
pikaarteissa kivipato niemestä toiseen. Mustonen ei
ota päättääkseen, onko se luontainen vai ihmisten teke-
mä. Kajaanin kirkk.

24. Historiantekoisista asuinpaikkalöydöistään tunne-
tusta Nimisjärvestä lähtevän Nimisjoen yläosassa on
lueman nyk. veden pintaa alempana joen poikki juok-
seva kivipato. Mustonen, Kajaanin kirkk.

Utajärvi 25. Niskan kylän Poutiaisen talon ala-

puolella on Niemelän torpan kohdalla yli Oulun-
joen juokseva Kivipato, jonka vähän veden aika-
na sanotaan vielä selvästi näkyvän. Sitä nimitetään
"lapinpadoksi." S. My. A IX s. 123.

26. Utaslahden kapeassa perukassa Utasjoen suus-
sa on Kivipato, josta maisteri Ailio kertoo seuraavasti:
"Se on n. 50 sylen pituinen, 7 sylen levyinen poikki koko
lahden ulottuva suurenomainen Kivisilta, joka on
enimmäkseen pienistä levojenpään kokoisista kivistä
lajähty. Ennen padon yläpuolella olevan kosken ~~poistamisen~~
perkkua ali pato kehojani (lautamies Heikki Hiltu-
sen) mukaan allut kummaltakin puolelta oikein
ladattua (aidan tapaan), mutta perkkuntyössä siihen a-
vattiin väylä ja muutenkin kuuluvat tukit ja
jääät patoa jaotelleen." J. Ailio. H. M. top. ark.
Suomi II: 7 s. 237, S. My. A IX s. 123. Katso Kuova 26!

27. Pyhäkoskessa olevassa Pälissä ⁽⁶⁾ kerrotaan
kivikautisesta asuinpaikasta tunnetun Honkalan ta-
lon kohdalla joessa olevan Kiviä koossa padon
tapaan lajättyinä. S. My. A. IX s. 124.

Pätkäjäokivarrelta:

Paavola. 28. Pehkolan kylän Mäkelän talon

Kuva 26. Utasjoen Kivipato. Valtakunta on otettu syyskuun 1901,
jolloin se oli Oulunjoesta al. torpa-
torpan väheinen.

Kuva 27. Saloien, Haapajoki.

147.
alapaolella kulkee Sūkajoen poikki kivi-
pato. Se alkaa kunnallakin puolen jokea ~~Haapajoen~~ muu-
taman sylen päässä rannasta. Joki on paikalla
harjoen satua ^{Haapajoen} leveä ja syvyys kuuluu olevan
"syllissä mitattava". Lähseisen, jättiläiskirkostaan
tunnetun Leinankankaan jättiläisten kerrotaan
paikalle telttaa tehneen. (Tämän kirjoittajan
matkak. 1909 S. Myn. arkistossa).

Sūkajoki. 29. Vuorenkankaan kohdalla kulkee Sūkajoen poikki vedenalainen kivisilta, joka veden matalalla ollessa näkyy n. 2 kymmenen syvyydeltä. Sitä nimitetään jättiläisten sillaksi "Suomi II:7 s. 25. S. Ingman. Salo kihlak. s. 76.

Saloien. 30. Haapajoen on Pyhäjoen vievän maantien oikealla puolen joen poikki kivistä kootu pato. Keskeellä on merranreikä. Joki-ormassa on sen kohdalla kivillä seinätyä kuoppa-asunnon jädunä (myk. on se uudelleen asutavaksi laitettu). Arvelaan sen muinosten asukkaiden paddalla kalastelleen [Kirjoittajan matkak. 1909].

Haapajoen. 31. Kuusaan järvestä lähtien on Korijoen 2-3 joen poikki kulkevaa vanhaa

1) Ahtaanin pitäjän Ahtaanin salmessa hänen kiinteä-
kin sellainen S. M. A. V. s. 69.

S. M. A. XVII s. 299. "Perhon jokea perka-
lessa löydettyä Aunna patoraa, jota tavalla
säijettiin."

S. M. A. XV s. 69. "Ahtaanin salmen kesk-
kohdan itäosassa näytettiin veden ra-
joon asti ulottuvaa kivillä laskettua koh-
taa, jota nimettiin "Tanelin padoiksi."

2) Aukoissa käytetty viikamantoja.

Talujen, Suomen Kiinteiden Muinaisj., Viikamien
samanl. lätelä. Suomenta.

148.
kivipatoa, jota arvelaan joskus Kalanpyy-
dyksinä käytetyn. Jokion pätkä luonnostaan
hyvin karista. Kerrotaan siinä joskus aseen
myllykin, jota patorummut voivat olla sen
sitten sijasta jäljiltä. (Kirjoittajan matkak. 1909.)

Kuten luettelosta käy selville on näitten mu-
naisjäänneiden esitysmisalue hyvin rajoitettu.
Ruusaiten on niitä Oulun ja Kuopion vesistöissä,
joitakuuta paljoisempaa Sijossa ja etelän-
päätä Sijossa ja Kalajoen laavaesiko Saaka.
Muualta ei niitä tiettäväksi ole tavattu) tahi-
ka luultavamminkin ei ole merkitty muistui. —

Rakvas nimittää näitä muinaisjäänneitä
enimmäkseen "lapin padoiksi", paikoin myös "jätti-
läisten padoiksi" ja "silloiksi" tahi "hiiden padoiksi"
— viimeksi mainitut nimet annetaan joskus
luontaisille joen poikki kulkeville kalliorintteille.
— ja arvellee se niitä yleisesti Kalanpyydysiksi.
Aukoissa olisi pidetty mertoja tahi rypsiä. Muualla
(14) on vielä askettui käytetty siihen tarkoituk-
seen.

1) S. M. A. IX s. 120.

2) J. Ailion tiedonanto Utaj. Kotelossa H. M.
Ap. arkistossa.

3) Vrt. H. T. Lereus, Sperrfächerer
A. 189.

On arveltu myös, että nämä padot olisivat ajo-
tut esteeksi muka niitä vihollisia vastaan, mit-
kä entisissä Sota-aikoina tulivat jokea alas (J.
V. Calamnius, Suomi II: 7 ss. 211, 250). Tätä otak-
sumaa vastaan on A. H. Snellman huomauttanut,
että useat niistä sijaitsevat ^{vesillä!} syrjäisillä ~~paikoilla~~ kau-
kana yleisistä kulkupaikoista) "Useat ~~on~~ ovat
sitäpaitsä laiva- jopa vene kulullekin mah-
dottomilla paikoilla".²⁾ Sitä vastoin ei ole ^{mielestäni} ~~tyydyttävää~~ epäil-
lä tässä kausan ^{arvostelua} ~~muistutusta~~, että ne olisivat
Kalanpyydyksiä, varsinkin kun erästä padoa
kerrataan vielä meidän päivien aine ~~käytetty~~
siihen tarkoitukseen.³⁾

Milloin näitä padot ovat rakennetut,
on vastaiseksi mahdoton määrätä. Pyynti-
tapa on primitiivinen, joten ne saattavat
olla hyvinkin vanhoja. Toiset lienevät kuitenkin
verrattain myöhäisiltä ajoilta (esim. 30, 31). —
Se seikka, että rahvas pitää niitä enimmäkseen
"jättäiläisten- ja lappalaisten käsialana, viittaa
siihen, että ne olisivat nyk. asutusta vanhempia.
Kun monet näistä padoista ovat valmistuneet

150.
(1, 3-4, 25-28)
) Paikoin järvien poljalietteenä tai soissa on säilynyt
myöskin puusta tehtyjä patoja. Sellaisia pitäisi
olla m. m. Utajärvellä Juorkunan kylässä Kaakojies-
sa, Muhaksella Sanginjoen miskaassa (S. M. A. D. S. 122
huom.) ja Laitasaaren kylässä Kaipaanjoen laitorilla
(H. M. Top. ark.). Ristijärvellä kerrataan Karhunselän
ylipäässä tunnetun vielä patahirsistä ja Säräisniemen
keittäjän kylän Skorrisissa ovat lappalaiset patoa
pitäneet, joka on puusta (Mustonen, Kajaanin kirkk.).
Reisijärvellä Levonperällä kulkee ojan poikki seipäistä
tehty pato, jonka kerrataan olevan kiviä kiviä tehdyn.
Seipäät olivat kiinteäkin teräsvilla aseilla teroitettuja ja
vielä verrattain sitkeitä. (Tämä kirkonkattajan matkak. 1909).
Pyhäjärven Iliden kylässä kerrataan lahtien poljalietteen-
sä näkyvän vanhoja katiskan liisteitä, joita arvelaan lu-
mäläisten aikuisiksi. Ne ovat yksikamaisia, muna-
sia ja rannalta tuleva aitaus jakaa nielu kaudia. — Vielä
yksinkertaisempia katiskamuotoja on haettu poljoista.
meestä Kivijärvellä. Rannalta tuleva aitaus kiertyy niis-
sä muodostaen pesän, joteuka koko katiska tulee kuuto-
sen muotoiseksi. S. M. A. XVII s. 57. Tällaiset oikeelliset
katiska muodot saattavat olla hyvin vanhoja, vartin-
kin kun punainen mudassa saattaa säilyä kahta vuosi-
tuhautta. Sirelius. Sperrfischerei S.

vaatineet tavattoman paljon työtä, edellyttä-
vät ne pitempiä kaista käyntä ja siis myös
kestävää pää asutusta läheisyydessä. Honkalan
ja Nimisjoen padot ovatkin lähellä Kivi- (ja pronssi-)
kautisia asuinpaikkoja, samoin n:o 10 ja parisen
on n. s. "jättiläiskirkon" läheisyydessä. (15, 28) Maakuop-
pia, kenties munaisten kuoppa-asuntojen poljoja,
tai myöhemmän aikuisten asunusten jätteitä
on tavattu myöskin muutamien patojen seuralta
(7, 14, 30). Ovatko ne yhä aikaisia kuin padot
ei ole hetimitään todistettavissa).

Loppukatsaus.

Tutkiessamme historiaantakaisen asutuksen levenemistä ovat kiinteät muinaisjäännökset verrattomasti inforaaisia löytöjä tärkeämmät. Mutta ilman niistä löydettyjä muinaisesineitä ovat ne kyllöinkin niin sanoakseni liian harvoja paheita. — Oulun läänin historiaantakaisesta asutuksesta saammekin näin aivan varmoja tietoja ainoastaan sen varhaisimmista jaksoista. — Kivikautisen asutus näyttää täällä aivan verrattoman tiheää ja laajalle levinnyttä. Kaikkiaan on tallessa lähes 1800 erilaista kiviesinettä lukuunottamatta asuinpaikoilta löydettyjä Saviostranpalasia ja kivilastuja, joittenka luku kaikkiaan on useampia tuhansia. Asutus näyttää pyytelleen etupäässä sisämaan vesien varsilla. —

Myöhempiä muinaisesineitä on mitättömän vähän kivikautisiin verraten, niin. Kaikkiaan III kappaleita ja sitäpäitse muutamia

Nämä löydöt jakautuvat seuraavasti: Varhem-
malta rautakaudelta on tallessa 9 soikeaa taluski-
veä, löydetty Oulusta (1), Utajärveltä (1), Sotka-
mosta (1), Puolangalta (1), Kuusamosta (1),
Kemistä (1) ja Rovaniemeltä (3), 3 epävarmaa
rautakeltia: Haapavedeltä, Kemijärveltä ja Sodan-
kylästä sekä 600 luovu rautakirves Kuusamosta.
Myöhemmän rautakauden löydöt jakautuvat se-
uraavasti: Pyhäjärvi 1 löytö sisältäen 1 esineen,
Pippala 1 l. 1 es, Hailuoto 1 l. 2 es, Mukos 1 l. 1 es,
Utajärvi 2 l. 2 es, Säräismäki 2 l. 2 es (?), Kajaani
1 l. 2 es, Sotkamo 2 l. 2 es, Kukkonen 1 l. 1 es,
Puolanka 1 l. 8 es, Pudasjärvi 5 l. 9 es, Kuusamo
5 l. 9 es. ja ^{ja itästä} länsimaisia hopearahoa, Jumo 1 l. 1 es,
Kemi 1 l. 1 es, Rovaniemi 7 l. 13 es, Kemijärvi
1 l. 1 es, Kuolajärvi 1 l. 21 es. ja 174 länsimäistä hopea-
rahaa, Enontekiö 1 l. 1 es, Lapin kirkkokuori 1 l. 26 es,
Oulun läänin? 1 l. 1 es. Huomattavin on Kuolajärven
hopealöytö, joka tuli ensin hakseroineen nimen
vaaran nimestä ison kivilaakan alta. Se on n.s.
talletuslöytö. - Pari löydöstä ovat melkein
Keskiaikaisia. Näitä: Soikea kupurasolki Suo-
mussalmelta ja varh. rautak. miekka Tornista.
Solki älä Kuolajärvi Tornista.

ja Rovaniemeltä.

152.
Satoja pronssikautisia Savia-astianpalasia (Nimis-
järveltä) sekä lähes 500 länsimäistä hopearahoa,
kuuluen kaikkiaan 56teen eri löytöön. Nii-
luku on siis ainoastaan n. 15ta osa vastaavas-
ta luovasta kivikaudelta. Samantapainen on suh-
de muullakin Suomessa ja sisämaasta ovat kivi-
kaatit löydöt usein ainoat talteen saadut.

Myöhemmän ajan löydöistä on 6 pronssikautis-
ta sisältäen 10 esinettä sekä muutamia satoja savi-
astianpalasia. Useimmat ovat valimuuotteja,
ja niistä päättäen on täälläkin aikakaudella Poh-
janperällä ollut pysyvää asutusta, joka kuitenkin
on asetettava kivikauden yhteyteen, mahdollisesti
pidettävä sen jatkona. Nämä löydöt ovat 7-3-
sataavuolta e Kr. Siis, aikaa aina historial-
liseen aikaan saakka eivät ^{tähän asti} onnaislöydöt mielles-
täni tyydyttävästi selvittä paikkalaisten seutujen
historiantakaisia asutusaloja. Sekä varhemman
että myöhemmän rautakauden esineitä on
täältä kyllä löydetty melkoinen määrä, mutta,
mikäli vastaiseksi tiedetään, ovat ne kaikki into-
raisia maalöytöjä, jotka ainoastaan todistavat
että pohjois-Pohjanmaan jokiväet ja vesistö-

Y. Epävarmana viittauksena rautakauden aikaiseen Kalmistoon mainittakoon, että äskettäin Saapuri Hist. Museoon 1100-luvun rautakirves, jonka kuoja ylöspäin Väinö Krohn ilmoitti löytäneen ensimmäisen kestikkievarin luota Paanajärveä etelään päin. Löytöpaikalla oli ollut "lappalaishautoja" jo kerrotaan niistä löytyneen palattuja ihmisen luuta. H. M. L. 5416:3.

Mainittakoon vielä, että Roraniemen Hiukan maalta oli löydetty paksum hongan Kaanon alta tyvästi säilynyt ruumis jonka haulaan oli ikaäkuksi silkkisellä linnalla ripustettu vasikan muotoinen epäjumalan kuva. Löytöpaikka on tasaista kangasmaata eikä siinä kuulu olevan muuta huonetta. Ruin 6 t. 7 n. 2 kynnärän laajuista kuopannetta. On arveltu tuota eläinkuvia samallaiksi, jonne oiset Permassa olivat tavallisia varh. rautakaudella.

S. My. A. V s. 33. Vrt. J. R. Aspelin, Muinaisjäännöksiä II n. 642 ja 646. Vuorimestari A. F. Thoreldin kahta on museoon saapunut Kaanis hopeinen keosseukangan muot. solki, joka Hänen ilmoituksensa mukaan oli löydetty ~~pellon~~ "vaskisen vasikan kuvan" ~~ka-~~ ~~at~~ ohella niitakankaasta. Esineet eivät kuitenkaan kuulune yhteen löytöön, vaan on solki löydetty Oikaraisen talon luota. S. My. A. V s. 42.

Muinaislinnoja, jotka muualla ovat myöhemmän rautakauden yleisimpiä muistomerkkejä ei Paltijannmaalla myöskään tunneta. Ne monet yhdistetyt paikkainimet, joissa "linna" sana on toisena osana, tarkoittavat jokoluontaisia kankaita tai ~~piittas~~ joutuivat puolustuslaitteiksi kerrassaan sopimattomista künkeistä muinaisjäännöksistä. S. My. A. II ss. 187-220.

X) Sitäp. 1. Vaarapohj. Ruus. Roraniemen ja Hosen tuoma miekka Imarista.

153.
jөн seodut olivat jo lähin aikaan tuunettuja kauppatieinä ja eräinä. Mutta künkelämpää asutusta ei niistä päättäen ole seudulla ollut. Tämän aukon Oulun läänin asutushistoriassa tähtävät osaltaan ne muinaisjäännökset, joita yllä olemme käsitelleet ^{"jättiläis"} (Kirkkojen) ja hautausmaiden nimellä ja jotka, jos arvoistelumme niistä on oikea, ovat varhemman rautakauden aikalaisia, tarkemmin määrätten 200-700-lukujen välistä ajalta j. Kr. Tällaisia löytöjä on (kaikkiaan 138) Sältaen 9 soikeata tuluskiveä, 600-luvun kiveä ja 3 epävarmaa rautakeltia. Sitävastoin ei myöhemmälle rautakaudelle ominaisista muinaisjäännöksistä puheenalaisella alueella ole tavattu ainoatakaan varmaa merkkiä. Tämän aikaisia löytöjä on kuitenkin verrattain runsaasti, noin. 37 kappaletta sisältäen 87 muinaisesineitä ja tähän 200 anglosakslaisista ja saksalaisista hopearahaa. Enimmäkseen ovat ne tavatut sisämaassa, missä tuskin kukaan ollut künkeä asutusta. Toiset löydöistä, etenkin Kaasjärven Aatservaisen aarre ja Kuusamon raholöytö, osoittavat, että pitkin pohjois-Paltijannmaan ja

1) Esim. Puolangan löytö, joka löydettiin „rauhalta rajanpaikalta.“ Vielä historiallisina aikoina oli raudan valmistus yleisesti eräetkeilijöitten kesätyömuussa.

2) Suomen Museo 1906 S. 83.

3) Flist. Arkisto IX:2 ss. 91-103. Talentilaisten tarujen mukaan on „Hvenland“ „meren poijon“ S. v. Pohjanlahden itäpuolella.

154.
Kia kulki Kauppatie Väänan meren puolelle, kenties muinaisten „bjärmien“ maahan. Löytö on melkein otaksua, että tuo liike, joka löytöjen rauhasta päättään näyttää alleen melkoisen vilkas, olisi meren rannikolle syntyttänytkin kämpää asutusta. Tätä oikeuttavat otaksunaan muutkin samanaikaiset muinaislöydöt, jotka luultavasti ovat pidettävät meikkina eräetkistä.) Jos nimittäin myöhemmällä rautakaudella ei olisi ollut kiihteä asutusta lähempänä kuin Tyröjokilaaksossa ja Skellefteän³ eteläpuolella, kuten arkeologiset tosiasiat vastaiskietäivät, olisi tämä vilkas liike, joka tähän aikaan muinaislojdoista päättään valitti Pohjan perien erämaissa, tuskin käsitettävissä. Tällaisen ranta-asutuksen alemassa-olosta jo ennen historiallisen ajan koittoa onkin säilynyt tietoja etupäässä islantilaisesta satukinjallisuudessa, mutta myöskin joissakin samanaikaisissa lähteissä. Näiden mukaan asui Pohjan perillä molemmiin puoli Pohjanlahtea³ kaimulaisten kansa, josta maine kierteli~~kaikkialla~~ (Kerki-ajan maantieteissä) ^{useissa varhaisemman}

)" Etun. Oma maa II s. 255—

*) Mustaaksenjo jonkin jako Jorda-
reksen. Praksinuksen talu Paulus
Varnefordin mukaan jo siinäkin
v. Dübener mukaan jo praxin-
della.

— heidän ^{Skandinaavinen} ~~suomalainen~~ nimitys „kero“, joka myöskin
merkitsi naista, sai näet aikaan ikmeellisiä ta-
rinoita Pohjanperillä asuvasta amazoni-kansasta.
— Yllämainittujen tietojen mukaan ovat Kainulaiset
asemillaan jo ainakin 800 vuotta j. Kr., ja ovat
kertomuksista päättäen olleet melko elinvoimai-
ta kansaa. Tähän aikaan ainakin lienevät
lappalaisetkin jo paljois-Pohjanmaahan ja Lapin
raunaita kierrelleet, heitä tarkoitettaneen „keroi-
nalla mainituilla „kijtofunneilla“— Kainulai-
silla arvelevat tutkijat tarkoitettavan Perä-
Pohjan esinäistä Suomalaisista asutusta, joka
aluksi olisi ollut Karjalaisista, myöhemmin myöskin
Kainäläistä alkuperää?). Nimitys olisi sukua
„Kaino“ sanalle ja tarkoittaisi vaan alankomaan
asukkaita. — Toivottavasti saadaan vastaisuudessa
muinaislojtojen avulla tarkempaa selkoa tämän
kansan olemassa-olosta, asutusaloista ja kansa-
lisuudesta.

Ylellä muutama sananen pri kattuunivirtauk-
sista Perä-Pohjan esihistoriassa. Kivikaudella
näyttää Suomi olleen kahden voimakkaan germa-

1) S. M₄. A IX S. 67; S. M₄. A XII S. LXXIII.

156
nisen ja itäisen kulttuurivirtauksen yhtymä-
kautana. Oulun läänissä on jälkimmäinen
vaikutus ollut melkein yksivoimainen, län-
nestä päin saaduista Suoranaisista vaikutteista
on, kuten jo on mainittu, enimmäkseen jotakin heik-
koja jälkiä. Porssikaadella saa germaninen
viljelys maassamme ylivallan, mutta itäinen
virtaus tuntui täällä yhä edelleen verrattain
voimakkaana ja Poljan perillä jäi se edelleen
yksivoimaiseksi. Sodankylän ~~germaninen~~ löy-
tö todistaa kiinteästi germaneinkin jo silloin näi-
tä maata hallussalleen. Varhemualla rautakan-
nalla häviävät vihdoin itäisen virtauksen jäl-
jet mitättömiin. Oulun läänistäkin löydetty
lännaaikaiset muinaisesineet liittyvät kätän-
~~ta~~ germaniseen kulttuuripiiriin, samoin myös
kii ne kiinteät muinaisjäännökset, jotka mah-
dollisesti johtuvat täältä ajalta. Niiden perus-
talla ovat A. H. Snelman ja H. Appelgren) ^{silloin} otet-
taneet germaneja ^{asuneen} Perä-Poljan rautä-
maalla. Jälkimmäinen tutkija esittää lisätodis-
tukseksi niillä tavattavat kumpiroutsalaiset

vittava⁷⁷ myös paljois-Pohjanmaan
nykyiseenkin asutukseen vielä hä-
mä⁷⁷niä alkuvaiheita.

Kirjoitettu
Maraskuulla 1909.
Syläpaveden kla-
maalla.

Esillä os.
K.H.

Kantari-urkuri Ashari Metsä
Kalajoella.

Kiitämme sinöituksestänne ja valon
vastauksesta, jonka kernaasti lähtämme
kokoelimme. On onnollista, että
raunio on hautaraunio, mutta kun tässä
ta kirkkoista siinä ~~Ahtari~~ ~~Etela~~ ~~Ahtari~~
joen seutuja paljonempaa löydetty varmoja ha-
tauren taitteita, on asiaa pidettävä fortaise-
epätoisena. Meillä on arkistossamme
dat seuraavista tällaisista raunioista K-
joella: (/ - / ohellisesta kirjasta
Sivuilta 103-104)

~~Ohell~~ Pyyntäisimme nyt tietoa siitä, on-
ko raunio, josta Te lähettitte tässä valokuvan, ja
luettelosta mainittuista taitteista aivan uusien
ja jos raunio on uusi, pyyntäisimme saada mi-
telinä sen sijaintipaikasta (Kylä, talo,
maahan ja suunta teltasta) lähiseen suon nimi).
Olemme hyvin kiitollisia ~~kaikista~~ kaikista u-
ta Kalajoella kiinteillä muinaisjäännöillä ko-
tiedosta samoin kuin myös kaikista lisäyksiä ja kys-
yksiä varten kiitoksemme. Kunnioitavasti
v.s.v.

Hantaraunist Oulun läänissä.

